

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

SURİYELİ MÜLTECİLERE İLİŞKİN KALIPYARGI İÇERİĞİ VE DAVRANIŞ
İLİŞKİSİ: DUYGULARIN VE AHLAKİ DIŞLAMAMANIN ARACI ROLÜ

Doktora Tezi

Ahmet DEMİRDAĞ

Ankara-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ (SOSYAL PSİKOLOJİ)
ANABİLİM DALI

SURİYELİ MÜLTECİLERE İLİŞKİN KALIPYARGI İÇERİĞİ VE DAVRANIŞ
İLİŞKİSİ: DUYGULARIN VE AHLAKİ DIŞLAMAMANIN ARACI ROLÜ

Doktora Tezi
Ahmet DEMİRDAĞ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Derya HASTA

Ankara-2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYAL PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**SURİYELİ MÜLTECİLERE İLİŞKİN KALIPYARGI İÇERİĞİ VE DAVRANIŞ
İLİŞKİSİ: DUYGULARIN VE AHLAKİ DIŞLAMAMANIN ARACI ROLÜ**

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Derya HASTA

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof. Dr. Nuray SAKALLI	
Prof. Dr. Türker ÖZKAN	
Doç. Dr. Derya HASTA (Danışman)	
Doç. Dr. Ayda BÜYÜKŞAHİN SUNAL	
Dr. Öğr. Üyesi Afife Başak OK	

Tez Sınavı Tarihi: 28.06.2021

T. C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Derya Hasta danışmanlığında hazırladığım “Suriyeli Mültecilere İlişkin Kalıpyargı İçeriği ve Davranış İlişkisi: Duyguların ve Ahlaki Dışlamanın Aracı Rolü (Ankara, 2021)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 28.06.2021

Adı-Soyadı ve İmza: Ahmet DEMİRDAĞ

TEŞEKKÜR

Lisansüstü eğitimim boyunca birçok çalışma ve projede birlikte çalışma fırsatı bulduğum, akademik ve insani anlamda çok şey öğrendiğim ve daima değerli olduğumu hissettiren doktora tez danışmanım Doç. Dr. Derya Hasta'ya bu süreçte esirgemediği destekleri, teşvik edici tutumu, duyduğu güven ve sayısız deadline ihlalime gösterdiği anlayış için çok teşekkür ederim.

Tez İzleme Komitemde yer alarak geribildirim ve önerileriyle katkı sunan, lisansüstü eğitimim boyunca bana hep çok güvendiğini hissettiren, her zaman teşvik eden ve desteklerini hiç esirgemeyen Doç. Dr. Ayda Büyükaşahin Sunal'a; yoğun mesaisinden vakit ayırarak Tez İzleme Komitemde yer alma inceliğini gösteren, öneri ve geribildirimleriyle tezime katkı sunan Prof. Dr. Türker Özkan'a; Tez jürimde bulunma nezaketini gösteren ve tezimi titizlikle inceleyerek katkı veren Prof. Dr. Nuray Sakallı'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Başak Ok'a içtenlikle teşekkür ederim.

DTCF'de bulunduğum süre boyunca desteklerini esirgemeyen, her birinden çok şey öğrendiğim, doktora sürecini daha üretken ve keyifli hale getiren psikoloji bölümündeki tüm hocalarıma; başta Bağdat Deniz Kaynak, Burçak Sönmez, Ceren Atakay ve Meryem Kaynak Malatyalı olmak üzere tüm araştırma görevlisi arkadaşlarıma; lisansüstü eğitimim boyunca aynı sıraları paylaştığım arkadaşlarıma ve bu süreçte emeği geçmiş olan herkese çok teşekkür ederim.

Ailede ilkokul üzeri eğitim ala(bile)n ilk kişi olmamı sağlayan, bugünlere gelmemde sonsuz destek ve fedakârlığı olan başta annem, babam, kardeşlerim ve diğer yakın aile fertleri olmak üzere eğitim hayatımda emeği ve katkısı olan herkese çok minnettarım.

Sevgisi, desteği ve fedakârlığıyla bu süreci hafifleten, her zaman yanımda olan sevgili eşim ve en iyi arkadaşım Gülfize; üç yıl önce aramıza katılan, şimdilerde 72 puntolu rengarenk “doktora tezini” yazan, sayesinde canımdan ötenin anlamını kavradığım oğlum Ali Tuna'ya; ve tabi ki bu gezegende benimle en yoğun mesaiyi yapan, sabaha doğru istisnasız ders kaynatan, kendini insan sanma dışında başka problemi olmayan ismiyle müsemma tüylü oğlumuz Tigger'a hayatıma kattıkları için minnettarım. İyi ki varsınız!

İÇİNDEKİLER TABLOSU

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER TABLOSU	ii
TABLolar.....	vi
ŞEKİLLER	vii
1. BÖLÜM	1
1. Giriş.....	1
1.1 Kalıpyargı İçeriği Modeli	5
1.1.1 Kalıpyargı İçeriğinin İki Boyutu: Cana Yakınlık ve Yetkinlik.....	5
1.1.2 Sosyal Grupların Cana Yakınlık X Yetkinlik Alanındaki Dağılımı.....	6
1.1.3 Cana Yakınlık ve Yetkinliğin Belirleyicileri: Statü ve Rekabet.....	9
1.1.4 Kalıpyargı İçeriklerine Eşlik Eden Duygular ve Önyargı Kümeleri	11
1.1.4.1 Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi ve Acıma Duygusu	11
1.1.4.2 Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi ve Haset Duygusu.....	12
1.1.4.3 Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi ve Hayranlık Duygusu	13
1.1.4.4 Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi ve Hor Görme Duygusu.....	13
1.2 Gruplar Arası Duygu ve Kalıpyargı Temelli Davranış Haritası.....	14
1.2.1 Yanlılık Haritası Modeline Göre Davranışsal Eğilimler	15
1.2.2 Yanlılık Haritası Modelinde Kalıpyargı İçeriği-Davranış İlişkisi	17
1.2.3 Yanlılık Haritasında Kalıpyargı-Davranış İlişkisinde Duyguların Aracı Rolü.....	20
1.2.3.1 Kalıpyargı İçeriği-Duygu İlişkisi.....	20
1.2.3.2 Duygu-Davranış İlişkisi	21
1.2.3.3 Duyguların Aracı Rolü	22
1.3 Kalıpyargı İçeriklerinin Davranışları Meşrulaştırma İşlevi.....	26
1.3.1 Kalıpyargı İçeriği-Davranış İlişkisinde Ahlaki Dışlamanın Aracı Rolü.....	29
1.3.2 Ahlaki Dışlamanın Boyutları.....	30
1.3.3 Ahlaki Dışlamanın Yanlılık Haritasına Uygulanması.....	30
1.4 Mevcut Araştırmaya Genel Bakış.....	33
2. BÖLÜM	36
ÖN ÇALIŞMA 1.....	36
2.1 Yöntem.....	36

2.2. Bulgular.....	36
3. BÖLÜM	39
ÖN ÇALIŞMA 2.....	39
YÖNTEM	40
3.1 Katılımcılar.....	40
3.2 İşlem.....	40
BULGULAR VE TARTIŞMA	42
3.3 Veri Analizi.....	42
3.4 Kalıpyargı İçeriği Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular.....	42
3.5 Statü Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular	44
3.6 Rekabet Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular.....	45
3.7 Duygu Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular	46
3.8 Ahlaki Dışlama Ölçeğinin Uyarlanması ve Geliştirilmesine İlişkin Bulgular.....	48
3.9 Davranışsal Eğilim Ölçeklerinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular	51
4. BÖLÜM	56
ÇALIŞMA 1.....	56
YÖNTEM	57
4.1 Katılımcılar.....	57
4.1.1 Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi.....	57
4.2 Veri Toplama Araçları.....	57
4.2.1 Kalıpyargı İçeriği Ölçeği	58
4.2.2 Statü Ölçeği.....	58
4.2.3 Rekabet Ölçeği.....	58
4.2.4 Gerçekçi ve Sembolik Tehdit Ölçekleri.....	59
4.2.5 Duygu Ölçeği	60
4.2.6 Kişisel Bilgi Formu	60
4.3 İşlem.....	60
BULGULAR	63
4.4 Veri Temizliği ve Verilerin Analizlere Hazırlanması.....	63
4.5 Verilerin Analizi.....	65

4.5.1 Boyutsal Hipoteze İlişkin Bulgular:.....	65
4.5.2 Çelişik/Karışık İçerikli Kalıpyargılar Hipotezine İlişkin Bulgular	72
4.5.3 Kalıpyargıların Duygusal Bileşenleri Hipotezine İlişkin Bulgular.....	78
4.5.4 Kalıpyargı İçeriklerinin Yapısal Belirleyicileri Hipotezine İlişkin Bulgular	82
TARTIŞMA.....	88
4.6 Boyutsal Hipoteze İlişkin Bulguların Tartışılması	88
4.7 Karışık/Çelişik Kalıpyargılar Hipotezi Bulgularının Tartışılması.....	89
4.8 Duygusal Bileşenler Hipotezine İlişkin Bulguların Tartışılması	90
4.9 Yapısal Hipoteze İlişkin Bulguların Tartışılması.....	93
5. BÖLÜM	95
ÇALIŞMA 2.....	95
YÖNTEM.....	98
5.1 Katılımcılar.....	98
5.1.1 Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi.....	98
5.2 Veri toplama Araçları.....	99
5.2.1 Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği.....	99
5.2.2 Duygu Ölçeği	100
5.2.3 Ahlaki Dışlama Ölçeği	100
5.2.4 Davranışsal Eğilim Ölçekleri	101
5.2.5 Kişisel Bilgi Fomu	102
5.3 İşlem.....	103
BULGULAR	105
5.4 Veri Temizliği ve Verilerin Analizlere Hazırlanması.....	105
5.5 Ön Analizler	106
5.6 Temel Analizler	110
5.6.1 Yüksek Cana Yakınlık- Düşük Yetkilik Kümesi Bulguları.....	111
5.6.1.1 Değişkenler arası ilişkiler.....	111
5.6.1.2 Aracı Değişken Analizleri	112
5.6.2 Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulguları.....	117
5.6.2.1 Değişkenler Arası ilişkiler	117
5.6.2.2 Aracı Değişken Analizleri.....	119

5.6.3 Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi Bulguları.....	122
5.6.3.1 Değişkenler arası ilişkiler.....	122
5.6.3.2 Aracı Değişken Analizleri.....	123
5.6.4 Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulguları.....	128
5.6.4.1 Değişkenler Arası ilişkiler	128
5.6.4.2 Aracı Değişken Analizleri.....	129
5.6.5 Ek Analizler.....	132
TARTIŞMA.....	133
5.7 Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması	133
5.8 Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması	137
5.9 Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması	139
5.10 Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması.....	141
6. BÖLÜM	143
GENEL TARTIŞMA	143
SONUÇ, SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER.....	146
SURİYELİ MÜLTECİLER İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ.....	150
ÖZET.....	152
ABSTRACT.....	154
KAYNAKÇA.....	156
EKLER	170

TABLÖLAR

Tablo 1. Kalıpyargı İçeriği Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular	43
Tablo 2. Statü Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik	45
Tablo 3. Rekabet Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	46
Tablo 4. Duygu Ölçeğinin Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular	48
Tablo 5. Ahlaki Dışlama Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular	51
Tablo 6. Davranışsal Eğilim Ölçeklerinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular	54
Tablo 7. Üç, dört, beş ve altı kümeli çözümler için k-ortalamar analizinde ortaya çıkan küme üyelikleri.....	69
Tablo 8. Dört Kümeli Çözümde Kümelerin Cana Yakınlık ve Yetkinlik Boyutlarındaki Ortalama ve Standart Sapmaları ile Küme İç ve Kümeler Arası Karşılaştırma Sonuçları	73
Tablo 9. Suriyeli Mülteci Alt Gruplarının Cana Yakınlık ve Yetkinlik Değişkenlerindeki Ortalama Puan ve Standart Sapmaları ile Bağımlı Örneklem T-Test Sonuçları.....	78
Tablo 10. Dört Kümeli Çözümde Kümelere Karşı Hissedilen Acıma, Haset, Hayranlık ve Hor Görme Duygularının Ortalama ve Standart Sapmaları	79
Tablo 11. Statü, Rekabet ve Tehdit Değişkenleri ile Yetkinlik ve Cana Yakınlık Boyutları Arasındaki İlişkiler (Grup Düzeyi Analizler, N = 21)	83
Tablo 12. Statü, Rekabet ve Tehdit Değişkenlerinin Yetkinlik ve Cana Yakınlık Boyutları ile İlişkileri (Bireysel Düzey Analizler, N = 169-205)	85
Tablo 13. Kümelerdeki Katılımcı Sayıları	106
Tablo 14. Kümeleri Temsil Eden Grup Çiftlerinin Cana Yakınlık ve Yetkinlik Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle Bunlara İlişkin T-Testi Sonuçları.....	108
Tablo 15. Kümelerin Cana Yakınlık ve Yetkinlik Ortalama ve Standart Sapmaları.....	109
Tablo 16. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi: Çocuklar, Yaşlılar)	111
Tablo 17. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri ile Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (YCY-DY Kümesi: Çocuklar, Yaşlılar)	114
Tablo 18. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (YCY-YY Kümesi: Yüksek Eğitimliler, Türkçeyi Akıcı Konuşanlar)	118
Tablo 19. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri ile Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (YCY-YY Kümesi: Yüksek Eğitimliler, Türkçeyi Akıcı Konuşanlar)	120
Tablo 20. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (DCY-DY Kümesi: Dilenciler, Adi Suçlular).....	122
Tablo 21. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri ile Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (DCY-DY Kümesi: Dilenciler, Suçlular)	126

Tablo 22. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (DCY-DY Kümesi: Zenginler, Ticaret Yapanlar)	128
Tablo 23. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri İle Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (DCY-YY Kümesi: Zenginler, Ticaret Yapanlar).....	131

ŞEKİLLER

Şekil 1. Cana Yakınlık ve Yetkinlik boyutlarındaki algının işlevi olarak sosyal grupların kümelendiği alanlar ve bu kümelerdeki gruplarla ilişkilendirilen önyargılar.....	7
Şekil 2. Yanlılık haritasında kalıpyargı içeriklerine göre ortaya çıkan duygu ve davranışların şematik gösterimi.	19
Şekil 3. Hiyerarşik kümeleme analizinde ortaya çıkan ağaç grafiği (dendrogram; A paneli) ve bu analizde ulaşılan uzaklık katsayılarına göre çizilen eğim grafiği (scree plot; B paneli).	67
Şekil 4. Suriyeli mülteci alt gruplarının yetkinlik X cana yakınlık alanı üzerindeki dağılımı ve kümeleme analizinde ortaya çıkan dört kümeli çözüm.	70
Şekil 5. İkinci çalışmada test edilen iki ana modelin şekilsel gösterimi.	96
Şekil 6. Mülteci alt gruplarının cana yakınlık X yetkinlik boyutları üzerindeki konumları.	107
Şekil 7. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi: Çocuklar, Yaşlılar).....	113
Şekil 8. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (YCY-YY Kümesi: Yüksek eğitilmişler, Türkçeyi akıcı konuşanlar).	119
Şekil 9. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (DCY-DY Kümesi: Dilenciler, Suçlular).	124
Şekil 10. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi: Zenginler, Ticaret yapanlar).....	130

1. BÖLÜM

1. Giriş

“Eğer birlikte üreme ‘mümkün olmasaydı’, ...birbirinden çok farklı, kendilerine özgü iki tür olurdu; atın karşısında eşeğin konumu ne ise insanın karşısında Zencinin¹ konumu da o olurdu; ya da daha doğrusu, eğer Beyaz insan olsaydı, Zenci artık insan değil, maymun benzeri özel bir hayvan olurdu” (Buffon, 1833-1834, Cilt. X, s. 171; akt. Leyens ve ark., 2000, s. 186).

Tarihin sayfaları çoğunluk veya hâkim grupların kendilerinden olmayanları ötekileştirme örnekleriyle doludur. Ötekileştirme form ve uygulamaları bazen yukarıdaki alıntıda olduğu gibi kendine benzemeyenleri büsbütün insanlıktan çıkarmaya ve buna uygun davranmaya (sömürü, kölelik, linç, toplu kıyım gibi) kadar varabilmektedir (örn., Bar-Tal ve Hammack, 2012; Volpato, Durante, Gabbiadini, Andrighetto ve Mari, 2010). Son yıllarda, ötekileştirme ve ayrımcılığa en fazla maruz kalan ve bu açıdan günümüzün “Zenci”si sayılabilecek gruplardan biri de mültecilerdir. Savaş, siyasi istikrarsızlık ve kıtlık gibi nedenlerden dolayı dünyanın yoksul veya istikrarsız bölgelerinden daha güvenli ve istikrarlı ülkelere doğru olan mülteci akışının yıllar boyunca giderek artması (<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>), ev sahibi ülkelerde mülteci karşıtlığı ve nefretinin yükselişini de beraberinde getirmiştir (European Union Agency for Fundamental Rights, 2016; International Crisis Group, 2018).

Suriye’de 2011 yılında başlayan iç savaş, milyonlarca Suriyelinin başka ülkelere sığınmasıyla sonuçlanmış ve onları en kalabalık mülteci grubu haline getirmiştir. Birleşmiş Milletlerin güncel verilerine göre, dünya genelindeki yaklaşık 26 milyon mülteci içinde köken ülke açısından oranı en yüksek olan grup 6.6 milyon ile Suriyeli

¹ Kaynak metinde “The Negro” olarak geçmektedir.

mültecilerdir ve bunların 3.6 milyonu geçici koruma statüsüyle Türkiye’de yaşamaktadır (<https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>). Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün verileri, 2012 yılı başında yaklaşık 14 bin kişi olan Suriyeli sığınmacı sayısının 2015 yılında 2.5 milyona ulaştığını, 2018’den itibaren ise 3.6 milyon seviyesinde seyrettiğini göstermektedir. Yaklaşık 57 bini (%0.02) sınıra yakın illerdeki barınma merkezlerinde, geriye kalanı ise Türkiye sathına yayılmış bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Türkiye nüfusunun %4.46’sına karşılık gelen Suriyeli sığınmacıların sınırdaki birçok ilde yerli nüfusa oranı %20’nin üzerindedir (Kilis’te %74.86) (Göç İdaresi verileri için bkz. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>).

Suriye’deki krizin hala çözilememiş olmasının yanında Suriyelilerin çoğunluğunun ileride ülkelerine dönme konusunda isteksiz olması (Erdoğan, 2017), Türkiye’deki varlıklarının kalıcı olacağına işaret etmektedir. Diğer yandan, krizin ilk yıllarında gösterilen dayanışmanın yerini zamanla katılaştıran bir Suriyeli karşıtlığı almıştır. Kalabalık olmaları, kültürel açıdan tehdit edici olarak algılanmaları, iş gücü piyasasında Türkiye vatandaşları aleyhine rekabete yol açtıklarının düşünülmesi, devletten yardım ve ücretsiz hizmet aldıklarına inanılması, ekonomik yük olarak görülmeleri ve asayiş/güvenlik sorunlarıyla ilişkilendirilmeleri gibi birçok etmenin bu değişimde rolü bulunmaktadır (Erdoğan, 2014, 2017; International Crisis Group, 2016, 2018). Buna bağlı olarak, Suriyeli mültecilerin kalıcı olma olasılığını ve onlara karşı yükselen toplumsal memnuniyetsizlikleri gözetken uzun vadeli politikaların geliştirilmesinin önemine dikkat çekilmektedir (Erdoğan, 2017; International Crisis Group, 2016, 2018, 2019).

Bu durum, toplumsal barış ve ahenk açısından Suriyeli mültecilere yönelik önyargı ve ayrımcılıkların anlaşılmasını ve bunları önleyici politikalar geliştirilmesini önemli hale getirmektedir. Önyargılı tutum ve davranışların etki veya sonuçları bir grubun maruz kaldığı önyargı ve ayrımcılığın türüne/şekline göre değişebildiğinden, geliştirilecek

politikaların başarısı hedef grubun maruz kaldığı önyargı ve ayrımcılıkların (ve bunlara eşlik eden psikolojik mekanizmaların) doğru anlaşılmasına bağlıdır denilebilir.

Diğer yandan, bir grubun üyelerini tek bir üst kategorinin üyeleri olarak düşünüp genel olarak değerlendirmek mümkün olduğu kadar onları bazı açılardan birbirine benzeyen bazı açılardan ise birbirinden ayrılan alt gruplar halinde değerlendirmek de mümkündür. Alt gruplama (subgrouping; Maurer, Park ve Rothbart, 1995) olarak adlandırılan bu psikolojik süreç, dış-grup homojenliğine ilişkin yanlılığı azaltarak alt kategorilerin ait oldukları üst kategoriden ve birbirinden birçok açıdan farklı şekilde algılanıp değerlendirilmelerini ve bu doğrultuda farklı tutum ve davranışlarla karşılaşmalarını sağlayabilmektedir (Richards ve Hewstone, 2001). Örneğin, kadınları ayırım yapmaksızın tüm kadınları kapsayan kadın üst kategorisi altında düşünebiliriz, ama aynı zamanda, onları ev hanımı, feminist, anne, yönetici ve hayat kadını gibi çeşitli alt gruplar şeklinde sınıflandırarak da düşünebiliriz. Buna bağlı olarak, kadın üst kategorisine yönelik duygu, düşünce ve davranışlarımızla kadın alt kategorilerine yönelik duygu, düşünce ve davranışlarımız büyük olasılıkla aynı olmayacaktır. Suriyeli mülteciler bağlamında, örneğin, nefret edilen Suriyeli gruplarla acıma veya merhamet duyulan Suriyeli gruplara yönelik tutum ve davranışlar da birbirinden farklı olacaktır.

Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci üst kategorisine yönelik global/genel algı ve tutumların negatif olduğu görülmektedir (Demirdağ, 2015; Demirdağ ve Hasta, 2017; International Crisis Group, 2016, 2018; Özdemir ve Öner-Özkan, 2016). Ancak, Suriyeli mülteci alt gruplarına özgü algının ve sonuçlarının ne olduğu veya Suriyeli üst kategorisinininkine ne kadar benzediği bilinmemektedir. Bu araştırmanın yazımı sırasında Suriyeli mültecileri alt gruplar halinde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bunun ortaya konması, daha önce ifade edildiği gibi Suriyelilere yönelik önyargı ve ayrımcılıkların daha iyi anlaşılmasının yanı sıra bunların önlenmesine ilişkin doğru politika ve uygulamaların geliştirilmesine de yardımcı olacaktır.

Bu bilgiler ışığında bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci gruplarına yönelik algı farklılıklarını, bu farklılıkların yordayıcılarını ve bu farklılıklar temelinde ortaya çıkan önyargı ve ayrımcılıkları; kalıpyargı içeriği modeli (KİM [Stereotype Content Model]; Fiske, Cuddy, Glick ve Xu, 2002), gruplar arası duygu ve kalıpyargı temelli davranış haritası (yanlılık haritası [the BIAS map]; Cuddy, Fiske ve Glick, 2007) ve ahlaki dışlama kuramı (Opatow, 1990) çerçevesinde incelemektir. Bu kapsamda, ilk olarak bir ön çalışmada Türkiye’de yaşayan Suriyeli mültecilerin en çok hangi alt gruplar şeklinde sınıflandırıldıklarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Ardından, en çok öne çıkan alt grupların kalıpyargı içeriği modelinde tanımlanan cana yakınlık ve yetkinlik boyutları üzerinde nasıl dağıldıkları ve buna bağlı olarak hangi duygulara/önyargılara hedef oldukları incelenmektedir (Çalışma 1). Bu çalışmada ayrıca cana yakınlık ve yetkinlik algısını yordamada Suriyeli gruplara ilişkin statü ve rekabet/tehdit algısının rolü incelenecektir. Ardından, Suriyeli mülteci alt gruplarının cana yakınlık ve yetkinlik boyutları üzerindeki dağılımlarının onları hangi davranışsal eğilimlerin hedefi haline getirdiği, bu davranışsal eğilimlerin hangi duygular aracılığıyla ortaya çıktığı yanlılık haritası çerçevesinde incelenmektedir (Çalışma 2). İkinci çalışmada ayrıca, KİM ve yanlılık haritasının kalıpyargıların davranışları meşrulaştırıcı işlevine ilişkin görüşlerini test etmek amacıyla kalıpyargı-davranış ilişkisinde bir gerekçelendirme mekanizması olarak ahlaki dışlamanın (Opatow, 1990) aracı etkisi araştırılmaktadır. Son olarak, bahsi geçen amaçlardan daha az önemli olmamak üzere, bu araştırmada kalıpyargı içeriği ve yanlılık haritası yazınında gözlemlenen bazı tutarsız bulguların, bu tutarsızlıklara neden olabilecek, araştırma deseninden kaynaklı problemleri (veri toplama, veri analizi stratejisi, düşük istatistiksel güç) gidermeyi hedefleyen düzenlemeler yapılarak test edilmesi hedeflenmektedir.

1.1 Kalıpyargı İçeriği Modeli

Kalıpyargı içeriği modeli (KİM; Fiske ve ark., 2002; Fiske, Xu, Cuddy ve Glick, 1999), gruplar arası önyargının geleneksel olarak antipati ve negatif duygularla eşitlenerek ele alındığına ve bu nedenle bu yaklaşımın gruplar arası önyargının anlaşılmasında yetersiz kaldığına dikkat çekmektedir. KİM'e göre bazı sosyal gruplara yönelik önyargılarımızın içeriği gerçekten tamamıyla negatif olabilir; bazılarına yönelik de tamamen pozitif olabilir. Ancak toplumdaki grupların çoğunluğuna yönelik önyargılarımız aynı anda hem pozitif hem de negatif içeriğe sahiptir. KİM bunu, kişiler arası algıda olduğu gibi (örn., Wojciszke, 2005b) gruplar arası algının da birbirini dik kesen iki temel boyuta göre şekillenmesine bağlamaktadır: Cana yakınlık (warmth) ve yetkinlik (competence). Kalıpyargılarımızın içeriği sosyal grupları bu iki boyutta nasıl veya hangi düzeyde algıladığımıza göre değişmektedir. Kalıpyargılarımızın içeriği, hedef gruba ilişkin algımız her iki boyutta da yüksekse (hem cana yakın hem de yetkin algılıyorsak) pozitif olur; iki boyutta da düşükse (ne cana yakın ne de yetkin algılıyorsak) negatif olur. Bir boyutta yüksek diğerkende düşükse (cana yakın ama yeteneksiz [veya tersi] algılıyorsak) karışık veya çelişik içerikli olur. Duygularımız ve bu duygularla tanımlanan önyargılarımız da kalıpyargı içeriğimize bağlı olarak negatif, pozitif veya karışık/çelişik içerikli olmaktadır. KİM'in bu öngörülleri çeşitli analiz düzeylerinde, göçmen ve mülteciler dâhil birçok sosyal grupta ve kültürel bağlamda istikrarlı bir şekilde desteklenmiştir (bkz. Cuddy, Fiske ve Glick, 2008; Fiske, 2015).

1.1.1 Kalıpyargı İçeriğinin İki Boyutu: Cana Yakınlık ve Yetkinlik

KİM'e göre, birey ya da bir grubun üyesi olarak başkalarıyla karşılaştığımızda varlığımız ve esenliğimizle doğrudan bağlantılı iki temel soru sorarız (Fiske ve ark., 2002; Fiske, Cuddy ve Glick, 2007): 1) Bu kişi veya grubun bana/bize karşı niyeti nedir? ve 2) bu niyetini gerçekleştirme kabiliyeti var mı? İlk sorunun cevabı hedefin cana yakınlığına ilişkin, ikinci sorunun cevabı ise yetkinliğine ilişkin değerlendirmelerimizi

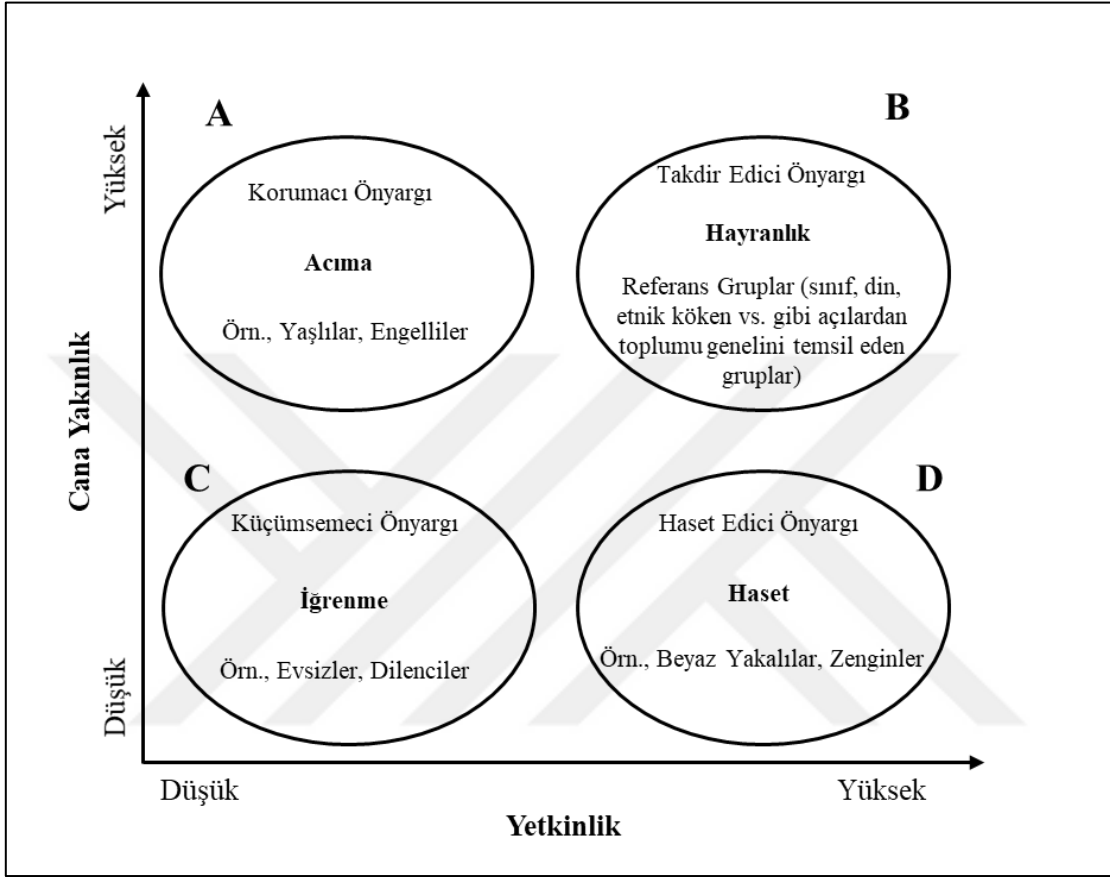
oluşturur. Cana yakınlık hedefin algılanan niyetine ilişkin değerlendirmelerimize kaynaklık eden içtenlik, sıcakkanlılık, nezaket, dürüstlük, güvenilirlik ve yardımseverlik gibi sosyal ve ahlaki nitelikleri kapsamaktadır. Yetkinlik ise hedefin niyetini gerçekleştirebilme yeteneğine ilişkin değerlendirmemizin temelini oluşturan yetenek, kabiliyet, beceriklilik, zeka ve kendine güven gibi özelliklerle tanımlanmaktadır (Cuddy ve ark., 2008; Fiske ve ark., 2002; Kervyn, Fiske ve Yzerbyt, 2015).

Uyum sağlayıcı değerlerinden dolayı, cana yakınlık ve yetkinlik kişiler arası ve gruplar arası algıyı ve bu algının sonuçlarını (duygu, tutum, davranış gibi) belirleyen en temel evrensel boyutlar olarak tanımlanmaktadır (Cuddy ve ark., 2008; Fiske, 2015; Fiske ve ark., 2007; Phaet ve Poppe, 1997; Wojciszke, 2005b; Yzerbyt, 2016). Bununla birlikte, cana yakınlık hedefin bize sağlayacağı yarar veya vereceği zararı haber verdiği için yetkinliğe kıyasla daha önemli ve önceliklidir. Bu nedenle, ilk önce ve hızlı bir şekilde hedefin cana yakınlığını, diğer bir deyişle niyetine işaret eden özelliklerini değerlendirme eğilimindeyiz. Hedefin niyetini gerçekleştirebilme imkânını haber veren yetkinliğini ise daha sonra ve daha yavaş olarak değerlendiririz (Abele ve Bruckmüller, 2011; Fiske ve ark., 2007; Leach, Ellemers ve Barreto, 2007; Wojciszke ve Abele, 2008).

1.1.2 Sosyal Grupların Cana Yakınlık X Yetkinlik Alanındaki Dağılımı

KİM'e göre (Cuddy ve ark., 2008; Fiske ve ark., 2002), kalıpyargılar grupların algılanan cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri temelinde birbirinden ayrılmaktadır. Gruplar bu ayrılmaya uygun olarak bu iki boyutun meydana getirdiği alan üzerinde dağılırarak genellikle dört farklı küme altında toplanmaktadır (bkz. Şekil 1). Kuramın bu öngörüsü boyutsal hipotez olarak adlandırılmaktadır. Boyutsal hipoteze göre, bu dört kümenin ikisi her iki boyutta yüksek (Şekil 1B) veya her iki boyutta düşük (Şekil 1C) olarak algılanırken ikisi ise boyutların birinde yüksek diğerinde düşük (Şekil 1A ve 1D) olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte, kurama göre, sosyal grupların büyük çoğunluğu bir boyutta yüksek diğerinde düşük olacak şekilde karışık veya çelişik olarak, diğer bir

deyişle ya cana yakın ama yetkin olmayan ya da yetkin ama soğuk olarak algılanmaktadır (Şekil 1A ve 1D kümeleri). Buna da karışık/çelişik kalıpyargılar hipotezi denilmektedir.

Şekil 1. Cana Yakınlık ve Yetkinlik boyutlarındaki algının işlevi olarak sosyal grupların kümelendiği alanlar ve bu kümelerdeki gruplarla ilişkilendirilen önyargılar. (Fiske ve ark., 2002'den uyarlanmıştır).

Bu iki hipotez doğrultusunda Şekil 1'deki küme-toplumsal grup eşleşmesi şöyle olmaktadır: Yetenek ve becerilerinin kısıtlı olması gibi kendi kontrolleri dışındaki nedenlerden dolayı dezavantajlı konumda olan, saygın iş veya konumları olmayan ama aynı zamanda başkasına zarar verme niyetleri olmadığından iç-grubun çıkarlarına tehdit oluşturmayan engelliler, yaşlılar ve ev hanımları gibi toplumsal gruplar cana yakın ama yeteneksiz olarak algılanıp yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesine (YCY-DY

kümesi; Şekil 1A) girmektedir. İyi iş, imkân ve konumlara sahip olup bunlara yetenekleri sayesinde ulaştığı düşünülen, kendi çıkarlarını önceleyen ve bu nedenle iç-grubun çıkarlarına tehdit oluşturabilecek olan zenginler, beyaz yakalılar, kariyer yapan kadınlar gibi gruplar yetenekli ama soğuk olarak algılanarak düşük cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesine (DCY-YY kümesi; Şekil 1D); sosyal ve ekonomik açıdan dezavantajlı konumda olmakla birlikte bu durumlarından sorumlu tutulan, toplumun veya başkalarının kaynaklarını sömürdüğü düşünülen ve bu nedenle toplumun veya iç-grubun çıkarlarına zarar verebileceği değerlendirilen dilenciler, mülteciler/göçmenler ve evsizler gibi gruplar hem soğuk hem de yeteneksiz olarak algılanarak düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesine (DCY-DY kümesi; Şekil 1C) ve son olarak, iç-grup üyeleri, iç-grubun müttefikleri veya sınıfsal, etnik veya dini açılardan toplumun genelini temsil ettiği düşünülen referans gruplar hem cana yakın hem de yetenekli olarak algılanıp yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesine (YCY-DY kümesi; Şekil 1B) yerleştirilmektedir.

KİM çerçevesinde yapılan çalışmalarda bu öngörülerin geniş bir kültürler arası geçerliliğe sahip olacak şekilde genellikle desteklendiği görülmektedir (örn., Cuddy ve ark., 2007, 2009; Durante ve ark., 2013, 2017; Fiske ve ark., 1999, 2002). Türkiye’de de benzer bulgular elde edilmiştir (Durante ve ark., 2017; Aktan ve Bilim, 2016).

Daha önce bahsedilen alt gruplama sürecinin (bkz. Richards ve Hewstone, 2001) yardımıyla, gruplar kendi içinde de KİM’in öngördüğü şekilde birbirinden ayrışabilmektedir. Birçok çalışmada, göçmenlerin (Bye, Herrebrøden, Hjetland, Røyset ve Westby, 2014; Lee ve Fiske, 2006), kadın ve erkeklerin (Cuddy, Fiske ve Glick, 2004; Eckes, 2002) ve etnik/ulusal grupların (Burkley, Durante, Fiske, Burkley ve Andrade, 2017; Cuddy ve ark., 2009; Lin, Kwan, Cheung ve Fiske, 2005) cana yakınlık X yetkinlik alanı üzerinde dağılarak farklı kümeler altında toplanabildiği gösterilmiştir. Örneğin göçmenler, göçmen veya mülteci üst kategorisi altında tek bir grup olarak değerlendirildiklerinde DCY-DY kümesinde veya ona yakın yerlerde algılanırken

(Asbrock, 2011; Cuddy ve ark., 2009; Durante ve ark., 2013; Fiske ve ark., 2002) alt gruplar halinde ayrı ayrı değerlendirildiklerinde geldikleri ülkenin imajı ve vardıkları ülkedeki sınıfsal/toplumsal konumlarına göre cana yakınlık X yetkinlik alanı üzerinde birbirinden farklılaşarak dağılmaktadırlar (Bye ve ark., 2014; Lee ve Fiske, 2006).

Bu bilgiler doğrultusunda bu araştırmanın amaçlarından biri, Suriyeli mülteci alt gruplarının cana yakınlık X yetkinlik alanı üzerinde boyutsal ve karışık/çelişik kalıpyargı içerikleri hipotezlerine uygun şekilde dağılıp dağılmadıklarını ve Suriyeli mülteci üst kategorisinin bu dağılımdaki konumunu incelemektir. Böylece, Suriyeli mülteci üst kategorisiyle birlikte ele alınacak her bir alt gruba yönelik kalıpyargıların ve bunların sonucunda ortaya çıkan önyargıların tanımlanması mümkün olacaktır.

1.1.3 Cana Yakınlık ve Yetkinliğin Belirleyicileri: Statü ve Rekabet

Peki, grup kalıpyargılarının farklılaşmasını sağlayan cana yakınlık ve yetkinlik algısı nasıl ortaya çıkmaktadır? Bu soru önemlidir çünkü bir gruba yönelik önyargı bu iki temel algı boyutuna göre şekilleniyorsa onu değiştirmek için gerekli koşullardan biri bu algıyı değiştirecek etmenleri anlamak ve nihayetinde değiştirebilmektir.

KİM'e göre (Fiske ve ark., 2002; Cuddy ve ark., 2009), cana yakınlık ve yetkinlik algılarının altında gruplar arası statü ve ekonomik rekabet ile tanımlanan yapısal ilişkiler yatmaktadır. Statü bir grubun sosyo ekonomik gücüne ve saygınlığına karşılık gelirken; ekonomik rekabet bir grubun çıkar ve amaçlarının iç-grubunkilerle uyuşmaması ve onlara tehdit oluşturmaları algısına karşı gelmektedir (Kervyn ve ark., 2015).

KİM'e göre, bir grubun üyeleri ekonomik açıdan güçlü, saygın işlere/mesleklere ve imtiyazlı toplumsal konumlara sahip olarak algılandıkları oranda yetkin olarak algılanmaktadırlar. Diğer bir deyişle, bir grubun algılanan toplumsal statüsü onun yetkinlik düzeyini pozitif yönde yordamaktadır. Diğer yandan, bir grubun iç-grupla aynı ekonomik amaçlar için yarıştığına ilişkin algı o grubun cana yakın olarak algılanması düzeyi ile ters orantılıdır. İç grupla benzer çıkar ve amaçlar için rekabet eden gruplar

soğuk ve kötü niyetli olarak algılanırken, bu açıdan tehdit oluşturmayan gruplar cana yakın ve iyi niyetli olarak algılanmaktadır. Kısaca, algılanan ekonomik rekabet dış-grupların cana yakınlığını negatif yönde yordamaktadır. Bunlardan statü-yetkinlik ilişkisi geniş bir kültürler arası geçerliliğe sahipken rekabet-cana yakınlık ilişkisi daha zayıf ve tutarsızdır (Cuddy ve ark., 2008, 2009; Durante ve ark., 2013; Fiske, 2015). Rekabet ölçeğinde ekonomik rekabetin tanımını netleştirme yönünde yapılan düzenlemelerin (Fiske ve ark., 1999, 2002) işe yaramadığı görülmektedir. Bu tutarsızlıkla ilgili olarak Kervyn ve arkadaşları (2015), gruplar arası rekabet algısının yalnızca ekonomik tehditleri değil, gruplar arası tehdit kuramında (Stephan ve Stephan, 2000; Stephan, Ybarra ve Morrison, 2009) tanımlanan sosyal normlar, ahlaki değerler ve dünya görüşü konulardaki farklılıklara karşılık gelen sembolik tehditleri ve ekonomik tehditlerin dışında kalan diğer maddi çekişmeleri kapsayan gerçekçi tehditleri de (örn., politik güç, temel hizmetlere erişim) kapsadığına dikkat çekmiştir. Bu yazarlar KİM'in rekabet tanımının bu iki tehdidi de içerecek şekilde genişletilmesinin rekabet-cana yakınlık ilişkisini anlamlı bir şekilde iyileştirebildiğini göstermiştir. Benzer bir öneriyi Aktan ve Sakallı-Uğurlu (2013) sosyal kimlik temelli rekabetin olası rolüne dikkat çekerek yapmıştır.

Rekabetin kapsamının bu şekilde genişletilmesinin cana yakınlığın yordanmasına yaptığı katkıya ilişkin hipotez henüz çok az çalışmada (Aktan ve Bilim, 2016; Kervyn ve ark., 2015) test edilmiştir. Kervyn ve arkadaşlarının çalışmasında bu hipotez desteklenirken Aktan ve Bilimin çalışmasındaki bulgular karışık/sonuçsuzdur. Bu durum bu hipotezin tekrarlanmasını önemli hale getirmektedir. Bu araştırmanın amaçlarından biri, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteciler bağlamında statü-yetkinlik ve rekabet-cana yakınlık ilişkisini bu yeni hipotezle birlikte test etmektir. Ulaşılabilecek bulgular kuramın genellenebilirliğini test etmenin yanı sıra Suriyeli mültecilerin mevcut negatif imajını ve bu imajla ilgili davranışsal sonuçları değiştirmeyi hedefleyen politika ve uygulamalar için de aydınlatıcı olacaktır. Örneğin, bu statü ve rekabet/tehdidin önceki çalışmalarda olduğu

gibi cana yakınlık ve yetkinlikle ilişkili olduğunun ortaya konması; Suriyelilere yönelik önyargı ve ayrımcılığı önlemeyi amaçlayan politikalarda Suriyelilerin eğitim, iş ve yaşam koşullarının iyileştirilmesinin dikkate alınmasının gereğini gösterecektir. Aynı zamanda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bu iyileştirme faaliyetlerinin sıfır toplamı bir sonucunun olmadığına ikna edilmesinin gereğine de işaret edecektir.

1.1.4 Kalıpyargı İçeriklerine Eşlik Eden Duygular ve Önyargı Kümeleri

KİM'e göre, bir gruba atfedilen kalıpyargılar ona yönelik duyguları ve bu duygularla tanımlanan önyargıları etkilemektedir. KİM, duyguların hedefle yapılan sosyal karşılaştırmalar (R. H. Smith, 2000), hedefin çıktılarına ilişkin yapılan nedensel atıflar (Weiner, 1980, 1985), hedeften algılanan tehdit türü (Cottrell ve Neuberg, 2005) veya ondan algılanan yarar-zarar beklentisine (Mackie, Devos ve Smith, 2000) ilişkin değerlendirmeler sonucunda ortaya çıktığını savunan görüşleri benimsemektedir. KİM ayrıca, sosyal kimlik süreçleri (örn., sosyal sınıflandırma ve iç-grupla özdeşleşme) sonucunda kendimizi iç-grubumuzun bir uzantısı olarak gördüğümüzü ve bu nedenle onun gibi ya da onun adına duygusal tepkiler verdiğimizizi savunan gruplar arası duygu kuramından (E. R. Smith, 1993; Mackie, Smith ve Ray, 2008) hareketle, gruplar arası düzeydeki yarar-zarar veya tehdit değerlendirmelerinin kişisel veya kişiler arası düzeydekilerle aynı duygusal tepkiler ortaya çıkaracağını öngörmektedir. Buna göre, cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri farklı olan gruplara yönelik algı ve değerlendirmelerimiz farklı olacağından, bu gruplara karşı hissedeceğimiz duygular da farklı olacaktır (bkz. Şekil 1) (Cuddy ve ark., 2007, 2008; Fiske ve ark., 2002).

1.1.4.1 Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi ve Acıma Duygusu

Başlarına gelen talihsiz şeyleri kontrol edemediğine veya önlemeye güçlerinin yetmediğine inanılan kişiler acıma (pity) duygusuna hedef olmaktadır (Weiner, 1980; Weiner, Graham ve Chandler, 1982; Weiner, Perry ve Magnusson, 1988). R. H. Smith de (2000) acımanın aşağı doğru benzeştirici bir karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan ve

bizden dezavantajlı konumdakilere karşı hissettiğimiz bir duygu olduğunu belirtmektedir. KİM'e göre bu özellikleri taşıyan gruplar—yetenek ve becerileri kısıtlı, düşük statülü ve yardıma muhtaç olan; bununla birlikte, bu dezavantajlı konumlarından sorumlu tutulmayan, çıkarlarımıza tehdit oluşturmayan, sıcak, dürüst ve iyi niyetli gruplar—YCY-DY kümesinde algılanmaktadır (örn., engelliler, yaşlılar, ev hanımları). KİM'e göre, bu nedenle, bu kümedeki grupların maruz kaldığı en belirgin duygu çelişik içerikli bir duygu olan acıma duygusudur (acıdığımız kişilere aynı anda hem merhamet hem de üzüntü duyarız). Ancak KİM, bu duygu için düşük statünün gerekli ama yeterli olmadığını; hedef grubun iç-grubun çıkarlarına zarar verme düzeyinin de zayıf olması gerektiğini savunmaktadır (Fiske ve ark. 2002). Çünkü iç-grupla rekabet eden, onun çıkarlarına zarar verebilen gruplar kırgınlık ve hor görme gibi duyguları da harekete geçirebilir ki bu durum bu küme için acıma duygusunun ayırt ediciliğini ortadan kaldırır (Cuddy ve ark., 2008). KİM, aşağı doğru karşılaştırmayla ortaya çıkmasından (R. H. Smith, 2000) hareketle, acıma duygunu korumacı (paternalistic) önyargı olarak tanımlamaktadır.

1.1.4.2 Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi ve Haset Duygusu

KİM'e göre bu kümedeki gruplar (zenginler, prestijli kariyer sahipleri, iş insanları gibi) başarılı ve yetenekli olarak algılandıklarından sahip oldukları şeyleri hak etmiş olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda, sosyal ve ahlaki nitelikleri zayıf olarak görülüp başkalarıyla ilişkilerinde bencil ve çıkarıcı olarak görülmektedirler (Fiske ve ark., 2002). Bu tarz kişi veya gruplarla karşılaştığımızda, yukarı doğru zıtlı karşılaştırma yapıp kendimizi dezavantajlı bir konumda gördüğümüzde adaletsizlik ve aşağılık hisleriyle birlikte haset, kıskançlık ve kırgınlık gibi duyguları hissederiz (R. H. Smith, 2000; E. R. Smith, 1993). Haset duygusunu ise arzulayıp sahip olamadığımız şeylere yetenek ve becerileri sayesinde sahip olduklarını düşündüğümüz kişi veya grupları görüp keşke onlar da sahip olmasa dedığımızda yaşarız (Parrott ve Smith, 1993; Smith ve Kim, 2007). KİM bu nedenle, pozitif çıktılar üzerinde kontrol sahibi olan ama aynı zamanda soğuk,

çıkarlarımıza tehdit oluşturan ve genellikle hoşlanmadığımız bu kümedeki gruplara karşı çelişik bir duygu olan hasedi hissedeceğimizi öngörmektedir (haset ettiğimiz kişilerin üstünlüğünü kabul edip saygı da duyarız; bu nedenle çelişik). KİM, bu gruplara karşı kırgınlık da yaşayabileceğimizi kabul etmektedir; ancak kırgınlığın başka gruplara karşı da yaşanmasından dolayı bu küme için ayırt edici özelliğini kaybettiğini savunmaktadır (Cuddy ve ark., 2008; Fiske ve ark., 2002). KİM, yukarı doğru karşılaştırmayla kendimizden üstün gördüklerimize karşı hissedilmesinden (R. H. Smith, 2000) dolayı bu duyguyu haset edici (envious) önyargı olarak tanımlamaktadır.

1.1.4.3 Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi ve Hayranlık Duygusu

Bu kümedeki gruplar iç-grubun kendine yakın gördükleri ve toplumun genelini temsil eden gruplardan oluştuğundan iç-grubun gözünde hem başarılı ve yüksek statüye sahip olarak hem de iç-grubun çıkarlarına tehdit oluşturmayan olarak görülmektedir. Bu ise her iki boyutta da en pozitif değerlendirilen gruplar olmalarını sağlamaktadır (Fiske ve ark., 2002). KİM bu özelliklerinden dolayı bu kümedeki grupların hayranlık ve gurur duygularına hedef olacağını öngörmektedir. KİM, kendimizi iç-grubumuzun uzantısı olarak görme eğilimimizden dolayı (E. R. Smith, 1993; Mackie ve ark., 2008) kendimizle gurur duyduğumuz gibi üyesi olduğumuz veya yakın hissettiğimiz gruplara karşı da hayranlık ve gurur besleyeceğimizi savunmaktadır. Çünkü hayranlık ve gurur yukarı doğru benzeştirici karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan; başarılarıyla övündüğümüz, olumlu çıktıları bizim yararımıza olan (en azından zararımıza olmayan) ve çıkar çatışması yaşamadığımız kişi veya gruplara karşı hissettiğimiz duygular olarak tanımlanmaktadır (R. H. Smith, 2000; Tesser, 1988; Weiner, 1985). Bu kümeye karşı hissedilen önyargı, bu iki duygunun ürünü olduğundan takdir edici önyargı olarak tanımlanabilir.

1.1.4.4 Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi ve Hor Görme Duygusu

Bu kümedeki gruplar (dilenciler, evsizler ve madde bağımlıları gibi) genellikle başkalarını veya toplumu sömüren ve onların kaynaklarından faydalanmaya çalışan

parazitler ve sıfır toplamı bir rekabetin tarafı olarak görülmektedirler. Bu nedenle, cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarının her ikisinde de insanlıktan çıkarılacak düzeyde (Cikara, Farnsworth, Harris ve Fiske, 2010; Harris ve Fiske, 2006) negatif olarak algılanmaktadırlar (Fiske ve ark., 2002). Bu tarz kişi veya gruplar, dezavantajlı konumlarından sorumlu tutulduklarından dolayı iğrenme ve hor görmenin (contempt) yanında kızgınlık, içerlenme ve suçlama gibi duygulara da hedef olabilmektedir (Dijker, Koomen, van den Heuvel ve Frijda., 1996; Rush, 1988; Weiner, 1985; Weiner ve ark., 1982, 1988). Ancak, hor görme ve iğrenme aşağı doğru bir karşılaştırma gerektirirken kızgınlık ve ilişkili duygular yukarı doğru bir karşılaştırma gerektirmektedir (E. R Smith, 1993; Mackie ve ark., 2000; R. H. Smith, 2000). Ayrıca, kızgınlık daha çok bireysel ilkeleri ihlal edenlere, hor görme ve iğrenme ise daha çok toplumsal ve ahlaki ilkeleri çiğneyen gruplara yöneltilmektedir (Rozin, Lowery, Imada ve Haidt, 1999). Bu nedenle KİM, düşük statülü olmanın yanında toplumsal ve ahlaki ilkeleri ihlal eden bu kümedeki grupların ayırt edici olarak bu iki duyguyla tanımlanan küçümsemeci (contemptuous) önyargıya hedef olduğunu öngörmektedir (Cuddy ve ark., 2008; Fiske ve ark., 2002).

KİM'in önyargı yüklü duyguların kalıpyargı içeriklerindeki değişime paralel olarak değiştiğine ilişkin bu hipotezleri görgül olarak desteklenmektedir (Cuddy ve ark., 2007; Fiske ve ark., 2002; Harris ve Fiske, 2006). Bu hipotezler bir grubun alt grupları bağlamında da desteklenmektedir (örn. göçmenler, Caprariello, Cuddy ve Fiske, 2009; etnik gruplar, Burkley ve ark., 2017; psikiyatrik tanı alanlar, Sadler, Kaye ve Vaughn, 2015). Bu bulgular ışığında, bu araştırmada incelenecek Suriyeli mülteci alt gruplarının da cana yakınlık ve yetkinlik düzeylerine uygun duygulara hedef olacağı beklenmektedir.

1.2 Gruplar Arası Duygu ve Kalıpyargı Temelli Davranış Haritası

KİM kalıpyargı içeriklerinin belirleyicilerini (rekabet ve statü) ve duygusal sonuçlarını (önyargı yüklü duygular; acıma, haset, hayranlık ve hor görme) ortaya koymakla birlikte kalıpyargı içeriği-davranış ilişkisi konusunda bir öngörü veya

açıklamada bulunmamaktadır. Bu eksikliği, KİM'in bir uzantısı olarak geliştirilen gruplar arası duygu ve kalıpyargı temelli davranış haritası (behaviors from intergroup affect and stereotypes map; Cuddy ve ark., 2007) tamamlamaktadır. İsminin baş harflerinden yola çıkılarak kısaca "yanlılık haritası" (The BIAS Map) olarak adlandırılan bu model, davranışsal öğelerin eklendiği ve kalıpyargı, duygu ve davranış değişkenleri arasındaki bağlantıların kurulduğu genişletilmiş bir KİM olarak ele alınabilir. Kuramsal kestirimleri esas olarak KİM'e dayanan bu model, duygu ve davranışlarımızın ortaya çıkışını başka grupların bizde uyandırdığı tehdit türüne (örn., Cotrell ve Neuberg, 2005), bu gruplardan algılanan yarar-zarar beklentisine (Mackie ve ark., 2000; Mackie ve ark., 2008) ve çıkar çatışmasına (Alexander, Brewer ve Herman, 1999) ilişkin bilgi ve değerlendirmelerimize bağlı olduğunu savunan yaklaşımlardan da yararlanmaktadır.

Bu model de KİM gibi, sosyal kimlik süreçleri yoluyla oluşan birey-iç-grup örtüşmesinin bireyin iç-grup adına veya onun gibi duygusal ve davranışsal tepkiler vermesini sağladığını savunan görüşü (E. R. Smith, 1993; Mackie ve ark., 2008) benimsemektedir. Bu görüşten hareketle, gruplar arası düzeydeki yarar-zarar veya tehdit değerlendirmelerinin kişisel veya kişiler arası düzeydekilerle aynı duygusal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkaracağını öngörmektedir. Modele göre böylece, cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri farklı olan gruplara yönelik duygu ve davranışlarımız da farklı olacak; ve en önemlisi, kalıpyargı-davranış ilişkisine KİM'de tanımlanan duygular aracılık edecektir (Cuddy ve ark., 2007).

1.2.1 Yanlılık Haritası Modeline Göre Davranışsal Eğilimler

Bu modele göre, kalıpyargı içerikleri ve bunların ortaya çıkardığı duygular iki boyutlu bir davranış haritası ortaya çıkarmaktadır. Bu boyutlardan biri kişiler arası yazındaki olumlu sosyal davranış (prosocial behavior; Batson, 1998; Batson ve Powell, 2003; Dovidio, 1984) ve olumsuz sosyal davranış (antisocial behavior; Geen, 1998; akt. Cuddy ve ark., 2007) ayrımına dayanan yarar sağlama-zarar verme boyutudur. Diğeri ise

yine kişiler arası yazındaki yüzleşmeci/doğrudan davranış ve kaçınmacı/dolaylı davranış ayırımına dayanan aktif davranma-pasif davranma boyutudur (Ayduk, May, Downey ve Higgins, 2003; Kerr, 2002; Rusbult, Zembrodt ve Gunn, 1982).

Yarar-zarar ayırımı, davranışların başkaları için çekici-itici ya da olumlu-olumsuz olmasına (valance) karşılık gelmektedir. Yarar sağlayıcı davranışlar başkalarına herhangi bir şekilde kazanç sağlayan ya da onların lehine sonuçlar doğuran davranışlardır (Batson, 1998; Batson ve Powell, 2003; Dovidio, 1984). Zarar verici davranışlar ise başkalarının kaybına yol açan ya da zarar görmelerine neden olan davranışlardır (Geen, 1998; akt. Cuddy ve ark., 2007). Aktif-pasif ayırımı ise davranışların yoğunluk ve açıklığını ifade etmektedir. Aktif davranışlar çaba gerektiren, niyet içeren, doğrudan ve açıktan yapılan yüzleşmeci davranışlardır. Pasif davranışlar ise aktif davranışlara oranla daha az çaba, niyet ve açıklık içeren ve daha dolaylı yapılan kaçınmacı davranışlardır (Ayduk ve ark., 2003; Cuddy ve ark., 2008; Kerr, 2002; Rusbult ve ark., 1982).

Yanlılık haritası modeli, söz konusu iki boyut üzerinde dört farklı gruplar arası davranışsal eğilim haritalandırmaktadır (Cuddy ve ark., 2007, 2008): Aktif yarar, pasif yarar, aktif zarar ve pasif zarar davranışları (bkz. Şekil 2). Modele göre, aktif yarar davranışları başka gruplara doğrudan ve niyet güderek yardım etme, onların haklarını savunma; ayrımcı politika/uygulamalara açıktan karşı çıkma ve gönüllülük faaliyetlerine katılma gibi davranışlara karşılık gelmektedir (*başkaları için/lehine* eylemde bulunmak). Aktif zarar davranışları ise başka gruplara karşı doğrudan ve niyet güderek yapılan saldırgan ve zarar verici davranışlardır. Örneğin, bilerek başkalarının canını acıtmak, aşağılamak, haklarını gasp etmek, zorbalık yapmak; ayrımcı politika/uygulamaları açıktan desteklemek ve nefret suçları bu kapsamda değerlendirilebilir (*başkalarına karşı/başkaları aleyhinde* eylemde bulunmak).

Model, başka gruplara yarar sağlamak niyeti taşımamakla birlikte bu gruplarla çıkar amaçlı yapılan işbirliğinin bir yan ürünü olarak ortaya çıkan ve bu grupların yararına

sonuçlar doğuran davranışları pasif yarar davranışları olarak tanımlamaktadır. Göçmen karşıtı hükümetlerin eğitilmiş ya da yetenekli göçmenlere vatandaşlık vermesi, ortak bir düşmana karşı sevilmeyen gruplarla/ülkelerle ittifak yapılması, karşıt görüşlü partilerin seçimlerde işbirliği yapması ve hoşlanılmayan gruplarla alış-veriş veya ticari ortaklık faaliyetleri pasif yarar kapsamında değerlendirilebilir (*başkalarıyla birlikte/ortak eylemde bulunmak*). Modele göre, pasif zarar davranışları ise başka grupları yok sayma, görmezden gelme, bu grupların başına gelen kötü şeyleri önemsememe ve ihtiyaçlarına karşı duyarsız olma gibi ihmal edici davranışları kapsamaktadır. Sosyal temastan kaçınma, yardım isteklerine kayıtsız kalma ya da ihtiyaçları görmezden gelme, verilen destekleri geri çekme ve ayrımcılık politikalarına ses çıkarmama/sessizce onaylama gibi davranışlar pasif zarar davranışları arasında sayılabilir (*başkaları olmadan/onları görmezden gelerek eylemde bulunmak*).

1.2.2 Yanlılık Haritası Modelinde Kalıpyargı İçeriği-Davranış İlişkisi

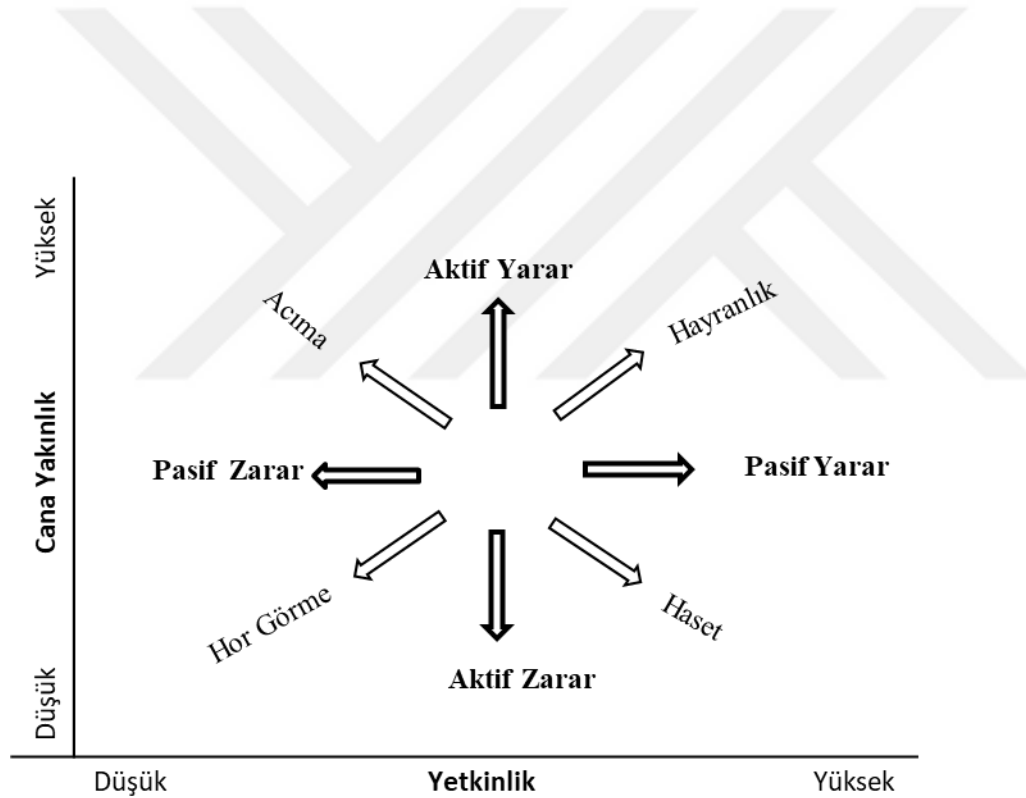
Daha önce belirtildiği gibi, cana yakınlığa ilişkin özellikler aktörün amacı, niyeti ve gözlemciye sağlayacağı yarar veya vereceği zarar hakkında bilgi verirken, yeteneğe ilişkin özellikler aktörün niyetini/amacını gerçekleştirebilme düzeyi ve (gözlemciden çok ve ondan önce) kendisi için üretebileceği yarar veya zarar hakkında bilgi vermektedir (Fiske ve ark., 2002, 2007; Wojciszke, 2005a, b). Dolayısıyla, aktörün cana yakın olması öncelikle gözlemcilerin çıkarına hizmet ederken, yetkin olması öncelikle aktörün kendi çıkarına hizmet eder (Abele ve Wojciszke, 2007; Peeters, 1992, 2008). Şöyle ki, iyi niyetli ve yetenekli birinin bize faydalı olabileceğini (örn., yardım edebilir) ve aynı zamanda zarar vermeyeceğini kestirebiliriz. İyi niyetli ama yeteneksiz birinin ise yarar sağlamasa bile zarar vermesini de beklemeyiz. Dolayısıyla, aktörün yeteneğini bilmesek bile iyi niyetli/cana yakın olup olmadığını bilmek gözlemci olarak bizim yararımızdır (örn., cana yakınsa yaklaşırız, değilse kaçırırız). Buna karşın, niyetini bilmediğimiz birinin yetenekli veya yeteneksiz olduğunu bilmemiz, yeteneğiyle ilgili bir konudaki

başarısını tahmin etmemize yarayabilir ancak bize karşı olası davranışlarını kestirmemizi sağlamaz çünkü niyetine bağlı olarak bize yardım da edebilir, zarar da verebilir. Dolayısıyla, niyetini bilmediğimiz bir aktörün sadece yeteneğine ilişkin özelliklerini bilmemizin, gözlemci olarak bize pek bir yararı yoktur.

Bu nedenlerle, hedefin bize yönelik etkisi, örneğin güvenliğimize tehdit oluşturup oluşturmayacağı ya da bize sağlayacağı yarar veya vereceği zarar miktarı, hedefin yeteneğinden çok ve ondan önce hedefin niyeti ya da cana yakınlığına bağlıdır. Bu ise kişiler arası ya da gruplar arası karşılaşmalarda hedefin cana yakınlığına ilişkin bilgi ve ipuçlarının (hedefin yetkinliğine ilişkin olanlara oranla) daha çabuk öğrenilmesi gereksinimini ortaya çıkararak bunların daha çok önemsenmesine ve daha hızlı ve öncelikli olarak işlenmesine yol açmaktadır (Abele ve Bruckmüller, 2011; De Bruin ve Van Lange, 2000; Fiske ve ark., 2007; Wojciszke, 2005a, b; Ybarra, Chan ve Park, 2001). Buna bağlı olarak, hedefin cana yakınlığına ilişkin değerlendirmemiz (yetkinliğine ilişkin değerlendirmemize kıyasla) ona yönelik karar ve davranışlarımızın ortaya çıkması ile bu karar ve davranışların niteliği ve biçimi üzerinde (örn., olumlu-olumsuz, yaklaşma-kaçınma gibi) daha belirleyici bir rol oynamaktadır (Leach ve ark., 2007; Wentura, Rothermund ve Bak, 2000; Wojciszke, 2005a, b; Wojciszke ve Abele, 2008).

Yanlılık haritası modeli (Cuddy ve ark., 2007, 2008), kalıpyargı içeriği-davranış ilişkisini yukarıda kısaca özetlenen kavramsal çerçevenin içine oturtmaktadır. Model, hedef grubun cana yakınlığına ilişkin değerlendirmelerimizin hızlı ve aktif davranma ihtiyacını öne çıkaracağını, yetkinliğine ilişkin değerlendirmelerimizin ise görece olarak daha yavaş ve kaçınmacı davranışları öne çıkaracağını öngörmektedir. Diğer bir deyişle, modele göre cana yakınlık değerlendirmeleri aktif davranışları, yetkinlik değerlendirmeleri ise pasif davranışları harekete geçirmektedir. Böylece, cana yakın algılanan gruplar aktif yarar davranışlarına, soğuk algılanan gruplar ise aktif zarar davranışlarına hedef olmaktadır. Yetkin olarak algılanan gruplar pasif yarar

davranışlarına, yetkin olarak algılanmayan gruplar ise pasif zarar davranışlarına hedef olmaktadır. Söz konusu örüntü KİM'in tipik dört kümesi özelinde şöyle ayrıntılandırılabilir (Cuddy ve ark., 2007): Cana yakın ve yetkin olarak algılanan gruplar (YCY-YY kümesi; hayranlık duyulan gruplar) aktif yarar ve pasif yarar davranışlarına hedef iken, soğuk ve yeteneksiz olarak algılanan gruplar (DCY-DY kümesi; hor görülen gruplar) aktif zarar ve pasif zarar davranışlarına hedefdir. Cana yakın ve yeteneksiz olarak algılanan gruplar (YCY-DY kümesi; acınan gruplar) aktif yarar ve pasif zarar davranışlarına hedef iken, soğuk ve yetkin olarak algılanan gruplar (DCY-YY kümesi; haset edilen gruplar) aktif zarar ve pasif yarar davranışlarına hedefdir (bkz. Şekil 2).

Şekil 2. Yanlılık haritasında kalıpyargı içeriklerine göre ortaya çıkan duygu ve davranışların şematik gösterimi. (Cuddy ve ark., 2007'den uyarlanmıştır)

Modelin kalıpyargı içeriği-davranış bağlantısına ilişkin söz konusu kestirimleri ilk olarak Cuddy ve arkadaşları (2007) tarafından test edilmiştir. Bu yazarlar, ilk olarak, ilişkisel bir desende, cana yakınlığın aktif yarar davranışlarını pozitif yönde, aktif zarar

davranışlarını negatif yönde yordadığını; yetkinliğin ise pasif yarar davranışlarını pozitif yönde, pasif zarar davranışlarını negatif yönde yordadığını göstermiştir (çalışma 1). Ardından, deneysel bir desende, hedef grubun cana yakınlığı vurgulandığında gruba yönelik aktif davranışların (yarar ve zarar), yetkinliği vurgulandığında ise pasif davranışların (yarar ve zarar) arttığını göstermiştir (çalışma 2). Bu bulgular, ilişkisel (örn., Burkley et al., 2017; Bye ve Herrebrøden, 2018; Sadler ve ark., 2015) ve deneysel (örn., Becker ve Asbrock, 2012; Ufkes ve ark., 2012) desenlerle yürütülen başka çalışmalarda da tekrarlanmıştır. Bununla birlikte, bahsi geçen çalışmalar ABD ve Batı Avrupa ülkelerinde yürütüldüğü için bulguların kültürler arası geçerliliğini test eden çalışmalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut çalışma, bu öngörüler Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler bağlamında test etmeyi amaçlamaktadır. Böylece, yanlılık haritası modelinin kalıpyargı-davranış ilişkisine ilişkin bulgularının kültürler arası geçerliliğinin test edilmesi çabalarına da katkı sağlayacaktır. Diğer yandan, yanlılık haritası modeli kalıpyargı-davranışsal eğilim ilişkisinin belirli duygular aracılığıyla gerçekleştiğini savunmaktadır. İzleyen alt bölümde kalıpyargı-duygu-davranış bağlantısına ilişkin yazın mevcut çalışmanın amacı çerçevesinde gözden geçirilecektir

1.2.3 Yanlılık Haritasında Kalıpyargı-Davranış İlişkisinde Duyguların Aracı Rolü

1.2.3.1 Kalıpyargı İçeriği-Duygu İlişkisi

Daha önce belirtildiği gibi, KİM’in tipik dört kalıpyargı kümesindeki gruplara yönelik yarar-zarar veya tehdit değerlendirmemiz farklı olduğundan bu kümelere karşı hissedeceğimiz duygular da farklıdır. Buna göre, bu dört kalıpyargı kümesinin her biri dört ayrı duygudan birinin belirgin hedefi olmaktadır. Şöyle ki, hem cana yakın hem de yetkin olarak algılanan gruplar (YCY-YY kümesi) hayranlık duygusunu; ne cana yakın ne de yetkin olarak algılanan gruplar (DCY-DY kümesi) hor görme duygusunu; cana yakın ama yeteneksiz olarak algılanan gruplar (YCY-DY kümesi) acıma duygusunu; soğuk ama yetenekli olarak algılanan gruplar (DCY-YY kümesi) haset duygusunu

harekete geçirmektedir (Fiske ve ark., 2002; Cuddy ve ark., 2007, 2008). (Duygu-kalıpyargı kümesi eşleşmesine ilişkin detaylı bilgi ve tartışmalar için “Kalıpyargı İçeriklerine Eşlik Eden Duygular ve Önyargı Kümeleri” başlığına bkz.)

1.2.3.2 Duygu-Davranış İlişkisi

İlgili duygu yazınında, hedef kişi veya gruba yönelik yarar-zarar veya tehdit değerlendirmelerimizin o kişi veya gruba yönelik duygularımızın yanı sıra davranışlarımızı da etkilediğine dikkat çekilmektedir. Hedefe ilişkin değerlendirmelerimiz bu değerlendirmelere uygun duygular yaşamamızı (örn., Ellsworth ve Smith, 1988), bu duygular ise belirli davranışlarda bulunmamızı sağlamaktadır (örn., Frijda, Kuipers ve ter Schure, 1989). Diğer bir deyişle, biliş öncelikle duyguları, duygular da davranışları etkinleştirmektedir. Bu biliş-duygu-davranış mekanizması gruplar arası ilişkiler bağlamında da geçerlidir (örn., Dijker ve ark., 1996; E. R. Smith, 1993; Mackie ve ark., 2000). Gruplar arası duygu kuramı (E. R. Smith, 1993; Mackie ve ark., 2000, 2008), gruplar arası duygu ve davranışların sosyal kimlik süreçleri sayesinde oluşan kişi-iç-grup örtüşmesi sonucunda bireylerin hedef gruba ilişkin değerlendirmeleri iç-grupları gibi veya onlar adına yapmasıyla ortaya çıktığını öngörmektedir. Bu kurama göre, iç-grup adına yapılan değerlendirmeler onlara uygun duygu ve davranışların yaşanmasını sağlamaktadır. Buna uygun olarak Dijker ve arkadaşları (1996), bir gruba karşı hissedilen duygular ve o duyguların işaret ettiği davranışların o grubun sosyo kültürel özellikleri ve iç-grupla ilişkisinin mahiyetine göre—örneğin, insan ilişkileri, iç-gruba benzerlik ve farklılıkları, iç-gruba zarar verme potansiyelleri—değiştigiğine dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, Cottrell ve Nueberg (2005) bir gruba karşı hissettiğimiz duygular ve sonucunda sergilediğimiz davranışların o gruptan algıladığımız tehdidin şekline göre değiştiğine dikkat çekmektedir. Örneğin, çıkarlarımızı tehdit eden gruplara karşı kızgınlık yaşayıp çıkarlarımızı koruma davranışları sergilerken, sağlığımızı bozacak veya değerlerimizi yozlaştıracak gruplardan öğrenerek kaçınmaya ve sakınmaya çalışırız.

1.2.3.3 Duyguların Aracı Rolü

Yanlılık haritası modeli (Cuddy ve ark., 2007), yukarıda kalıpyargı-davranış, kalıpyargı-duygu ve duygu-davranış başlıklarında özetlenen yazından hareketle, kalıpyargıların duyguları, duyguların ise davranışları harekete geçireceğini öngörmektedir. Model, cana yakınlık ve yetkinlik algısının ortaya çıkardığı dört farklı davranışsal eğilimin (aktif yarar, aktif zarar, pasif yarar, pasif zarar) yine bu iki boyuttaki algının ortaya çıkardığı dört farklı duygu (acıma, hayranlık, hor görme, haset) tarafından yordanacağını, diğer bir deyişle cana yakınlık ve yetkinliğin davranışsal eğilimler üzerindeki etkisine duyguların aracılık edeceğini öngörmektedir (bkz. Şekil 2): Cana yakınlığın aktif yarar davranışları üzerindeki etkisine hayranlık ve acıma, aktif zarar davranışları üzerindeki etkisine ise hor görme ve haset duyguları aracılık etmektedir. Yetkinliğin pasif yarar davranışları üzerindeki etkisine hayranlık ve haset, pasif zarar davranışları üzerindeki etkisine ise hor görme ve acıma duyguları aracılık etmektedir.

Cuddy ve arkadaşlarının (2007) bulguları, öngörülen sekiz aracı etkinin beşinin desteklendiğini, üçünün ise desteklenmediğini ortaya koymuştur: Cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine hayranlık ve acıma aracılık etmiş, cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine ise hor görme aracılık ederken haset aracılık edememiştir. Yetkinlik-pasif yarar ilişkisine hayranlık aracılık ederken haset aracılık edememiş, yetkinlik-pasif zarar ilişkisine ise acıma aracılık ederken hor görme aracılık edememiştir. Bu çalışmayı doğrudan tekrar eden Bye ve Herrebrøden'nın (2018) çalışmasında, sekiz aracı etkiye ilişkin bulgunun yalnızca üçü orijinal çalışmadaki etkileri tekrarlamış, toplamda yarısı anlamlı yarısı ise anlamsız çıkmıştır. Orijinal çalışmadaki gibi, acıma duygusu cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine, hor görme duygusu ise cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine anlamlı olarak aracılık etmiş; haset duygusu ise cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine anlamlı düzeyde aracılık edememiştir. Orijinal çalışmadan farklı olarak, haset ve hor görme sırasıyla yetkinlik-pasif yarar ve yetkinlik-pasif zarar ilişkilerine anlamlı düzeyde aracılık ederken

hayranlık cana yakınlık-aktif yarar ve yetkinlik-pasif yarar ilişkilerine, acıma ise yetkinlik-pasif zarar ilişkisine anlamlı olarak aracılık edememiştir. Bazı değişikliklerle sekiz aracı etkinin tamamını test eden başka bir çalışmada (Sadler ve ark., 2015) ise yalnızca cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine acıma, cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine ise hor görme anlamlı olarak aracılık edebilmiş, diğer aracı etkiler anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır. Bekârları konu alan ve yine tüm aracı etkileri test eden bir çalışmada (Sönmez, 2020) hasedin öngörülen her iki aracı etkisi ile acımanın yetkinlik ve pasif zarar arasındaki aracı etkisi anlamlı çıkmazken öngörülen diğer beş aracı etki anlamlı çıkmıştır. Son olarak, çelişik/karışık içerikli kümelerdeki gruplara ilişkin hipotezleri deneysel bir desende test ettikleri çalışmalarında Becker ve Asbrock (2012), yalnızca hayranlığın cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine ve hor görmenin cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine aracılık edebildiğini bulmuş; diğer aracı etkiler anlamlı çıkmamıştır.

Görüldüğü gibi, yanlılık haritasında duyguların öngörülen aracı etkileri beklenen görgül desteği yeterince alamamıştır. Dahası, bir çalışmada anlamlı çıkan bir etki başka çalışmalarda anlamlı çıkamayarak karışık ve tutarsız bir bulgu örüntüsü ortaya çıkarmaktadır. Bu tutarsızlıkların bir kısmıyla ilgili bazı olasılıklara işaret edilse de, bunların nedenlerini ortaya koyan veya açıklayan herhangi bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Cuddy ve arkadaşları (2007) cana yakınlık-aktif zarar ilişkisinde hasedin aracı etkisinin olmamasını, bu duygunun kızgınlık duygusu aracılığıyla aktif zarar davranışlarını etkileme olasılığıyla açıklamış ve bunun mümkün olabileceğini göstermiştir. Ancak, Bye ve Herrebrøden (2018) bu bulguyu tekrarlayamamıştır. Bu yazarlar, iyicil (örn., imrenme) ve kötücül haset ayrımını dikkate aldığına da haset anlamlı düzeyde aracı etki üretememiştir. Bye ve Herrebrøden ayrıca kalıpyargı-davranış ilişkilerine genellikle önerilen iki duygunun değil bunlardan sadece birinin aracılık ettiğine dikkat çekmektedir. KİM’de tanımlanan tipik kalıpyargı kümelerinin her birinin yalnızca ona yönelik belirgin tek bir duyguyla tanımlanmış olması ve iki duygunun aynı

anda denklemde olmasının birbirinin etkisini zayıflatacağı gerçeği (Hayes, 2018) iki duygu yerine tek duygunun aracı rolü olasılığının daha mümkün olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, hangi duygunun daha esas yordayıcı olduğu belirsiz görünmektedir çünkü yukarıda işaret edildiği üzere, önceki çalışmalarda hangi duygunun anlamlı aracı etkiye sahip olduğu değişkenlik gösterebilmektedir.

Aracı etkilerin tutarsızlığına ilişkin yukarıdaki tartışmalarda işaret edilenler dışında herhangi bir açıklamanın olmadığı görülmektedir. Bu çalışmanın amaçlarından biri, söz konusu tutarsızlıklara yol açabilecek edebilecek, araştırma deseninden kaynaklanan birbiriyle bağlantılı bazı etmenlerin rolünü incelemektir: Veri toplama stratejisi, veri analizi stratejisi, düşük istatistiksel güç.

Yanlılık haritası modeli kapsamında yapılan tipik çalışmaların (Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007; Sadler ve ark., 2015) verileri yetersiz istatistiksel güç ile analiz edilmektedir. Bu model kapsamındaki tipik bir çalışmada her katılımcıdan bir dizi grubu kalıpyargı içerikleri (cana yakınlık ve yetkinlik), belirli duygular (acıma, haset, hayranlık, hor görme) ve davranışsal eğilimler (aktif yarar, aktif zarar, pasif yarar, pasif zarar) açısından değerlendirmeleri istenmektedir. Ardından, bir grubu değerlendiren tüm katılımcıların puanları birleştirilerek (ortalaması alınarak) her değişken için o grubun ortalaması hesaplanmaktadır. Analizler her grup için hesaplanan bu ortalamalar kullanılarak yapılmaktadır. Bu yöntemle her grup bir katılımcıya (analiz birimine) dönüşmekte ve katılımcı sayısı da değerlendirilen grup sayısına eşit olmaktadır. Örneğin, çalışma kapsamında 20 grup değerlendirilmişse analizlerde kullanılacak katılımcı sayısı da 20 kişi olmaktadır. Bu analiz stratejisi yetersiz istatistiksel gücü beraberinde getirmektedir. KİM ve yanlılık haritası modellerinde düşük istatistiksel güç problemi kabul edilmekle birlikte çok sayıdaki katılımcının ortalamasına dayanan grup düzeyindeki verilerin değişken puanlarını istikrarlı hale getirdiği belirtilerek bu problemi telafi edeceği ima edilmektedir (bkz. Cuddy ve ark., 2007; Fiske ve ark., 2002). Ancak bu çalışmalarda

büyük etki büyüklüklerine sahip birçok bulgunun anlamlılık düzeyine ulaşamaması düşük istatistiksel güç problemine ve dolayısıyla ikinci tip hata olasılığına işaret etmektedir. Bu nedenle, mevcut yazında duyguların öngörülen aracı etkilerinin anlamlılık düzeyine ulaşamamasının bir nedeni kullanılan araştırma deseninden kaynaklanan analizlerdeki yetersiz katılımcı sayısı olabilir.

Tutarsız bulgulara yol açabilecek diğer bir etmen ise gerek KİM’de gerek yanlılık haritasında (örn., bkz. Cuddy ve ark., 2008) her kalıpyargı kümesi tek bir duygunun (ve spesifik davranışların) hedefi olarak tanımlanmasına rağmen yanlılık haritasının kalıpyargı içeriği-davranışsal eğilim ilişkisine bir yerine iki duygunun aracılık edeceğini öngörmesi olabilir. Aslında yanlılık haritası çerçevesinde yapılan tipik çalışmaların araştırma deseni böyle bir analiz stratejisini bir bakıma zorunlu kılmaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, bu çalışmalarda grup ortalamaları analiz birimi olarak kullanıldığı için küme başına düşen grup sayısı (= katılımcı sayısı) genellikle birkaç katılımcıyı geçememektedir. Bu katılımcı sayısı ile her kümeyi kendi içinde analiz etmek, diğer bir deyişle küme özelinde analiz yapmak olanaklı olamamaktadır. Bu nedenle bu çalışmalarda kalıpyargı içeriği → duygu → davranışsal eğilim bağlantısı, belirli bir davranışsal eğilime muhatap olan kümelere karşı hissedilen duygular aynı anda denkleme girilerek ve tüm katılımcıların (= grupların) puanları kullanılarak test edilmektedir. Örneğin, aktif zarar davranışlarına hem DCY-DY kümesinin hem de DCY-YY kümesinin hedef olacağı öngörüldüğünden, bu davranış yordayan modelin (cana yakınlık→duygu→aktif zarar) denkleminde, DCY-DY kümesine karşı hissedilen hor görme ile DCY-YY kümesine karşı hissedilen haset paralel aracı değişkenler olarak aynı anda yer almaktadır. Bu ise bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Şöyle ki, bütün katılımcıların/grupların puanları kullanılarak iki duygu aynı anda denkleme girildiğinde, küme özelinde kalıpyargı-duygu-davranış bağlantılarını belirlemek mümkün olamamaktadır. Duyguların rolü bağlamında, aynı anda denkleme olmalarından dolayı

iki duygu birbirinin etkisini zayıflattığından (Hayes, 2018) hangi duygunun hangi kümeye yönelik davranış üzerinde etkili olduğu ayrımı zorlaşmaktadır. Örneğin, bahsi geçen modelde hor görme duygusu cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine DCY-DY kümesinde aracılık edebilir ama DCY-YY kümesinde edemeyebilir çünkü DCY-YY kümesi hor görme duygusunun değil haset duygusunun hedefidir. Böyle bir durumda özetle, X kümesine karşı hissedilen bir duygu ile Y kümesine yönelik davranış yordanmış olmaktadır. Tipik çalışmalarda kullanılan araştırma deseninde küme özelinde analizler yapılamadığından ve iki duygu paralel değişken olarak birlikte eşitlikte bulunduğundan duyguların ayırt edici rolünü belirlemek mümkün olmamaktadır. Kuşkusuz, kuramın öngörülerinin her kalıpyargı kümesi için ayrı ayrı test edilmesine imkân veren bir desende modeldeki tüm değişkenler o kümeye özgü ve o küme için değerlendirileceğinden her birinin rolü daha kolay belirlenebilecektir. Bu değişiklik, Bye ve Herrebrøden'nın (2018) kalıpyargı-davranış ilişkilerine iki değil bir duygunun aracılık ediyor olabileceğine ilişkin yorumunun test edilmesini de olanaklı kılacaktır.

Mevcut çalışmada, söz konusu etmenlerin (veri toplama ve analiz stratejisi ile düşük istatistiksel güç) etkisini görmek amacıyla KİM'de tanımlanan tipik dört kümenin her biri için ayrı ayrı veri toplanması hedeflenmiştir. Araştırma deseninde yapılacak bu değişiklik sayesinde bir yandan düşük güç probleminin üstesinden gelinmesi bir yandan da küme özelinde analizlerin yapılabilmesi sağlanacaktır. Böylece mevcut tutarsız bulguların bu etmenlerle ilgisi test edilmiş olacaktır.

1.3 Kalıpyargı İçeriklerinin Davranışları Meşrulaştırma İşlevi

Kalıpyargılar gruplar arası statükoyu (örn. Jost ve Banaji, 1994) ve davranışları (örn., Bar-Tal, 1989) meşrulaştırma işlevine sahiptir. Bununla uyumlu olarak, KİM'e göre bazı grupların cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarının birinde yüksek diğesinde düşük olarak kalıpyargılanması iç-grup ile hedef grup arasındaki ilişki biçimini, statükoyu ve davranışları meşrulaştırmaya yaramaktadır (Cuddy ve ark., 2004; Cuddy,

Norton ve Fiske, 2005; Fiske ve ark., 2002). Hedefin bu şekilde çelişik değerlendirilmesinin gözlemci açısından telafi edici bir yönü de vardır. Çünkü bu sayede hedef sadece kötülenmemekte aynı zamanda toplumsal açıdan arzulanır özelliklerle de donatılmaktadır (Judd, James-Hawkins, Yzerbyt ve Kashima, 2005; Kervyn, Yzerbyt ve Judd, 2010). Gözlemci açısından bu dengenin veya telafinin sağlanması statükonun ve onu koruyucu davranışların kabul edilebilir görülmesini kolaylaştırmaktadır (Kay ve Jost, 2003). Örneğin, bir kadının özgeçmişi anne olduğu bilgisi içerdiğinde cana yakın ama yetenekleri kısıtlı olarak algılanarak işe alınmasına mesafeli yaklaşılırken, annelik bilgisi anne olmadığı bilgisiyte değiştirildiğinde soğuk ama yetenekli olarak değerlendirilerek işe alınmasına daha sıcak bakılabilmektedir (Cuddy ve ark., 2004).

Yanlılık haritası daha önce belirtildiği gibi, KİM'in bu teziyle uyumlu olarak çelişik kalıpyargılanan kümelerdeki grupların, maruz kaldıkları çelişik içerikli kalıpyargıların bir sonucu olarak çelişik davranışlara hedef olduğunu savunmaktadır (Cuddy ve ark., 2007). YCY-DY kümesinde algılanan gruplar sıcak ve iyi niyetli algılanmanın yanında yetenek ve becerilerinin kısıtlı olmasından (ve bu yüzden başlarına gelenlerden sorumlu tutulmadıklarından) dolayı aktif yarar davranışlarının hedefi olmaktadır. Ama aynı zamanda dezavantajlı konumları üzüntü ve depresyona sebep olduğundan kaçınmacı davranışlara (pasif zarar davranışları) da hedef olabilmektedirler. DCY-YY kümesindeki gruplar ise yetenek ve uzmanlıklarından dolayı iç-gruba fayda sağlayabilecekleri düşünüldüğünden pasif yarar davranışlarını etkinleştirirken, soğuk ve kötü niyetli algılanmaları yetenekli olmalarıyla birleştğinde iç-gruba zarar verme algısını ortaya çıkararak aktif zarar davranışlarına yol açabilmektedir. Bununla birlikte, yanlılık haritasında (ve KİM'de) davranışlara yol açan herhangi bir meşrulaştırma mekanizması, diğer bir deyişle kalıpyargı-davranış ilişkisinde meşrulaştırma işlevi gören herhangi bir aracı değişken önerilmemekte veya görgül olarak test edilmemektedir.

Bazı çalışmalar, çelişik/karışık içerikle kalıpyargılanan gruplarla sınırlı olmamak üzere, bu meşrulaştırmanın ahlaki değerlendirmeler (örn., ahlaki açıdan kabul edilebilirlik) aracılığıyla olabileceğine işaret etmektedir. Cıkara ve arkadaşları (2010) bir vagon ikilemi (trolley dilemma) senaryosunda, katılımcıların kurtarma ve feda etme kararlarının kabul edilebilirliğinin hedefin cana yakınlık ve yetkinlik düzeyine göre değiştiğini göstermiştir. Düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesindeki grupların başkalarının canının kurtarılması için feda edilmesi en çok kabul edilir bulunurken yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesindeki grupların feda edilmesi en az kabul edilir bulunmuştur. Kurtarılacak ve feda edilecek gruplar yer değiştirdiğinde ise tam tersi bir örüntü elde edilmiştir. Rudert, Reutner, Greifeneder ve Walker (2017) hedefin sosyal dışlanmasının kabul edilebilirliğinin Cıkara ve arkadaşlarının çalışmasındakine benzer şekilde cana yakınlık ve yetkinlik algısına göre değiştiğini göstermiştir. Yanlılık haritasında tanımlanan davranışları doğrudan ele alan bir çalışmada ise (Asbrock, Nieuwoudt, Duckitt ve Sibley, 2011) katılımcıların cana yakın algılanan gruplara yönelik aktif ve pasif yarar davranışlarını kabul edilir, aktif ve pasif zarar davranışlarını ise kabul edilemez bulma eğiliminde oldukları gösterilmiştir. Soğuk algılanan gruplar için ise bunun tersi bir örüntü elde edilmiştir. Son olarak, bu çalışmada yetkinlik algısının söz konusu davranışların kabul edilebilirliği üzerindeki etkisinin ise zayıf ve tutarsız olduğu bulunmuştur. Her üç çalışma, ahlaki kabul edilebilirliğin kalıpyargı-davranış ilişkisine aracılık edebildiğine işaret etse de bu etkiyi doğrudan test etmemiştir. Ayrıca, bu çalışmalarda tek soruyla ölçülen ahlaki kabul edilebilirliğin mahiyetinin ne olduğu—hedefe yönelik davranışlar hakkında “kabul edilebilir” veya “kabul edilemez” kararları dışında—belli değildir. Bu yönüyle, bu çalışmalardaki ahlaki kabul edilebilirlik kararlarına ilişkin psikolojik süreçlerin kavramsal açıdan belirsiz olduğu söylenebilir.

Bu bilgiler ışığında, mevcut çalışmada gruplar arası davranışları gerekçelendirme işlevi olan eğilimlerden biri olan ahlaki dışlamanın (Opatow, 1990) kalıpyargı içeriği-

davranış ilişkisindeki aracı rolünün test edilmesi hedeflenmektedir. Aşağıda açıklanacağı üzere ahlaki dışlamayı ortaya çıkaran koşullar ile cana yakınlık ve yetkinlik algısını ortaya çıkaran etmenler arasındaki benzerlik ahlaki dışlamanın KİM ve yanlılık haritası çerçevesinde ele alınmasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, ahlaki dışlamanın kuramsal ve (kısmen) işevuruk tanımlarının oturmuş bir kavram olması ahlaki kabul edilebilirliğe ilişkin yukarıda bahsi geçen belirsizlikleri giderme potansiyeli de vadetmektedir.

1.3.1 Kalıpyargı İçeriği-Davranış İlişkisinde Ahlaki Dışlamanın Aracı Rolü

Başka kişilere ya da gruplara yönelik ayrımcılıklara verdiğimiz tepkilerle kendimize ya da iç-grubumuza yönelik ayrımcılıklara verdiğimiz tepkiler büyük olasılıkla farklıdır. Örneğin, Türkiye vatandaşlarına oranla Suriyeli mültecilerin sosyal güvenceden yoksun ve düşük ücretlerle çalıştırılmasını görmezden gelmemiz veya onaylamamız muhtemelen daha kolay olacaktır. “Bizim insanımız aç iken Suriyelilere neden bu kadar kaynak/ımkân sağlanıyor?” şeklinde özetlenebilecek yaygın söylem bu tutum farklılığının ahlaki dışlamayla ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

Opatow (1990) bu tarz tutum farklılıklarının adaletin kapsamına (scope of justice) ilişkin inançlarımızdan kaynaklandığına dikkat çekmektedir. Ona göre kimin adalet ve eşitlik normlarına göre davranılmayı hak ettiğine, diğer bir deyişle adalet ve eşitlik kurallarının nereye kadar ve kim için uygulanması gerektiğine ilişkin inançlarımız vardır. Adaletin kapsamı, ahlaki değer, kural ve adalet ölçütlerinin sadece bu inançların çizdiği sınırlar içinde kalanlara uygulanabileceğine ilişkin eğilimi ifade etmektedir. Adaletin uygulanmasına ilişkin psikolojik sınırimız (Opatow, 1994, 2012) olarak tanımlanan bu inancın bittiği yerde ahlaki dışlama başlamaktadır. Kısaca, ahlaki dışlama başkalarını adaletin kapsamının dışında algıladığımızda meydana gelmektedir (Opatow, 1990).

Ahlaki dışlamaya uğrayan kişi ya da gruplar, onlara yönelik davranış ya da uygulamaların hukuki ve ahlaki sınırlamalara tabi olmadığına inanıldığı için zarar verilmeye ve ayrımcılığa uğramaya açık hale gelmektedirler (Opatow, 1990, 2012).

Mevcut ahlaki ve hukuki standartların onlar için geçerli olmaması yaptırım olasılığını da azalttığından ayrımcılığa uğramaları ve uğradıkları zararın umursanmaması kolaylaşmaktadır (Opatow, 2001). Böylece, belirli hizmet ya da imkânlarla erişimi engelleme gibi görece hafif ayrımcılıklardan haklarının çiğnenmesi ve toplu kıyım gibi aşırı davranışlara kadar pek çok şeyi mümkün hale getirmektedir (Lima-Nunes, Pereira ve Correia, 2013; Olson, Cheung, Conway, Hutchison, Hafer, 2011; Opatow, 1993, 1994, 2001). Opatow'a göre (2012), bu kolaylığın temel nedenlerinden biri ahlaki dışlamanın ayrımcılıkları meşrulaştırmasıdır (Lima-Nunes ve ark., 2013).

1.3.2 Ahlaki Dışlamanın Boyutları

Hafer ve Olson (2003), ahlaki dışlamayı iki boyutlu bir yapı olarak tanımlamaktadır: Adaletin kapsamı ve hak etme (deservingness). Adaletin kapsamı hedef için adalet ölçüsünün geçerli olup olmadığına ilişkin algıya karşılık gelmektedir. Bu boyut, Opatow'un (1990) tanımıyla tutarlı olarak hedefin belirli bir zaman ve bağlamda geçerli olan ahlaki ve hukuki ilke ve standartların uygulandığı sınırın dışına konulmasını ifade eder. Bu sınırların dışına konulanlar ahlaki dışlamaya uğramış, içine alınanlar ise ahlaki kapsamaya (moral inclusion) alınmış kabul edilmektedir. Hak etme boyutu ise hedefin bir şeyi hak edip etmediği algısına karşılık gelmektedir. Hak etme, hedefi ahlaki ve hukuki sınırların dışına koymadan, onu geçerli ahlaki ve hukuki standartların uygulama kapsamı içinde bırakarak, ona zarar verilmesini, ayrımcılığa uğramasını haklı ve meşru olarak görmeyi ifade eder; tecavüzcülerin diğer suçlular gibi iyi hal indirimi almasına karşı çıkarken onların bunu hak etmediğine inanılmasında olduğu gibi.

1.3.3 Ahlaki Dışlamanın Yanlılık Haritasına Uygulanması

Ahlaki dışlama yazınında (Olson ve ark., 2011; Opatow, 1990, 1993), ahlaki dışlama için üç koşulun gerekliliğine dikkat çekilmektedir: 1) Hedef grubun iç-gruba yakınlığı veya benzerliği (similarity). İç gruba benzerliği yüksek olan grupların ahlaki dışlamaya uğrama olasılıkları düşüktür; benzerlik azaldıkça bu olasılık artmaktadır. 2)

Hedefin iç-grup açısından yararlı-zararlı olma durumu (utility). İç-gruba yarar sağlayan hedefler ahlaki dışlamaya uğramazken, zararlı olanlar ahlaki dışlamaya uğramaya açıktır.

3) Çıkar çatışması (conflict). Hedef grup iç-grupla aynı amaçlar için yarışıyor ve özellikle bu sıfır toplam bir yarışta hedef grubun ahlaki dışlanması kolaydır. Bu hipotezler görgül olarak da desteklenmiştir (Olson ve ark., 2011; Opatow, 1993, 1994).

Bu üç koşul ile KİM'in tanımladığı tipik dört küme arasında bir örtüşmeden bahsedilebilir. Şöyle ki, çelişik/karışık kalıpyargılanan kümelerden biri olan YCY-DY kümesi, statüsü düşük ve iç-grupla rekabet imkânı zayıf olduğundan iç-grupla çıkar çatışması yaşaması ve ona zarar verme potansiyeli düşük bir küme olarak algılanmaya adaydır. Bu kümedeki gruplar (örn., yaşlılar) cana yakınlık boyutu açısından iç-gruba benzerken yetkinlik açısından benzememektedir. Bu nedenle, bu kümedeki gruplara yönelik davranışlarının adaletin kapsamı boyutu üzerinden yordanması zor görünmektedir; çünkü Olson ve arkadaşları (2011) sadece iç-gruba hiç benzemeyen gruplar için bu boyutun etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca, bu kümedeki grupların cana yakınlıkları yüksek olduğu için iç-gruba yönelik kötü veya zarar verme niyetleri de yoktur. Bu nedenle, hedef oldukları davranışları hak ettiklerini düşünmek daha olasıdır. Dolayısıyla, bu kümedeki gruplara yönelik davranışlara hak etme boyutunun aracılık edeceği savunulabilir.

Çelişik/karışık kalıpyargılanan kümelerin diğeri DCY-YY kümesi (örn., iş insanı) YCY-DY kümesinin tam tersi özelliklere sahip olduğundan iç-grupla çıkar çatışması yaşama ve ona zarar verme potansiyeli yüksek bir küme olarak, ama aynı zamanda yetenek ve uzmanlığından dolayı iç-gruba dolaylı yarar sağlama potansiyeli olan bir grup olarak algılanmaya adaydır. Bu kümedeki grupların yetkinlik açısından iç-gruba benzedikleri, cana yakınlık açısından ise benzemedikleri de söylenebilir. Bu nedenle, bu kümedeki gruplara yönelik davranışların da adaletin kapsamı boyutu üzerinden yordanması zor görünmektedir. Ancak bu kümedeki grupların cana yakınlıkları düşük

olduğu için iç-gruba zarar verme niyetleri var şeklinde algılanmaları; yetkinlik düzeyleri yüksek olduğu için ise bir yandan bu kötü niyetlerini gerçekleştirme imkânına sahip olarak, diğer yandan uzmanlıkları sayesinde iç-gruba yararlı bir grup olarak algılanabilirler. Bir yandan tehdit diğer yandan fırsat olarak görüldüklerinden bu kümeye yönelik davranışları hak ettikleri düşünülebilir. Dolayısıyla, hedef oldukları davranışların ahlaki dışlamanın hak etme boyutu üzerinden gerçekleşmesi daha olasıdır denilebilir.

Yalın kalıpyargılara hedef olan kümelerden DCY-DY kümesindeki gruplar (örn., dilenciler) cana yakınlık ve yetkinlik açısından iç-gruptan en farklı, başkaları üzerinden geçinen parazitler olarak görüldükleri için kötü niyetli, iç-grubun refahına zarar verme potansiyeli olan ve onunla çıkar çatışması içinde olan bir grup olarak algılanmaya en yakın adaydır. Ayrıca, yetkinlikleri az olduğundan iç-gruba yarar sağlama olasılıkları da düşüktür. İç gruptan cana yakınlık ve yetkinlik açısından en uzak olmanın yanı sıra insani özelliklerden yoksun olarak algılandıkları (Cikara ve ark., 2010; Harris ve Fiske, 2006) için bu kümedeki grupların iç-gruba en az benzeyen gruplar olduğu söylenebilir. Sadece bu şekilde insanlıktan çıkarılan gruplar adaletin kapsamının dışına itildiğinden (Olson ve ark., 2011) bu kümedeki gruplara yönelik davranışlarının adaletin kapsamı boyutu üzerinden gerçekleşmesi en uygun seçenek olarak görünmektedir.

Son olarak, DCY-DY kümesinin ters tarafında bulunan YCY-YY kümesi ise iç-grubun uzantısı veya müttefiki, onunla aynı amaçları paylaşan ve ona zarar verme riski olmayan gruplarla tanımlanan, cana yakınlık ve yetkinlik açısından iç-gruba en çok benzeyen gruplardan oluşmaktadır. Dolayısıyla hem iyi niyetli ve tehlike arz etmeyen hem de iç-gruba yarar sağlama/zarar vermeme olasılığı en yüksek gruplardan olduğundan bu kümedeki grupların ahlaki dışlamaya değil, ahlaki dışlamanın tersi olan ahlaki kapsama alınması daha olasıdır. Böylece, bu kümeye yönelik davranışların adaletin kapsamı aracılığıyla gerçekleşmesi en beklenir sonuçtur denilebilir.

Daha önce belirtildiği gibi, KİM sadece çelişik/karışık içerikli kalıpyargılanan kümelerde kalıpyargıların meşrulaştırıcı etkisinin olduğunu savunmaktadır. Burada detaylandırılan ahlaki dışlama-yanlılık haritası/KİM örtüşmesi ise kalıpyargıların meşrulaştırıcı etkisinin yalın içerikli kümeler için de geçerli olabileceğine işaret etmektedir. Bu öngörü görgül olarak desteklenirse yalın içerikle kalıpyargılanan kümelerde de davranışların gerekçelendirildiğine işaret eden çalışmalara (örn., Cıkara ve ark., 2010) destek sağlanmış olacaktır. Ayrıca bunu açıkça ifade etmeyen KİM'in bulgularının genişletilmesine destek verecektir.

1.4 Mevcut Araştırmaya Genel Bakış

Girişin ilk sayfalarında belirtildiği gibi, araştırmalar Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin kalıcı olacağına ve bu kalıcılıkla birlikte onlara yönelik toplumsal memnuniyetsizliğin gittikçe arttığına işaret etmektedir. Bu durum, toplumsal barış ve ahenk açısından Suriyeli mültecilere yönelik önyargı ve ayrımcılıkların anlaşılmasını önemli hale getirmektedir. Bu tezde, Suriyeli mültecilere yönelik önyargı ve ayrımcılıkların KİM (Fiske ve ark., 2002) ve yanlılık haritası (Cuddy ve ark, 2007) modelleri çerçevesinde incelemesi ve bu modellerin öngörülerinin genellenebilirliğinin Türkiye'de yaşayan Suriyeliler bağlamında test edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca, KİM ve yanlılık haritası yazınında gözlemlenen bazı tutarsız bulguların (KİM'de rekabet-cana yakınlık ilişkisi; yanlılık haritasında kalıpyargı içeriği-davranış ilişkisinde duyguların aracı rolü) bu tutarsızlıklara yol açan problemleri hedefleyen düzenlemeler yapılarak incelenmesi hedeflenmektedir. Son olarak, bu tezde KİM ve yanlılık haritasında işaret edilen ancak doğrudan test edilmeyen kalıpyargı-davranış ilişkisinde meşrulaştırmanın aracı etkisinin ahlaki dışlama eğilimi (Opatow, 1990) çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda iki çalışma yürütülmektedir.

İlk çalışmada, bir ön çalışmada belirlenen Suriyeli mülteci alt gruplarının KİM'de tanımlanan cana yakınlık ve yetkinlik boyutları üzerinde nasıl dağıldıkları ve buna bağlı

olarak hangi duygulara/önyargılara hedef oldukları incelenmektedir. Bu çalışmada ayrıca cana yakınlık ve yetkinlik algısını yordamada Suriyeli alt gruplara ilişkin statü ve rekabet/tehdit algısının rolü incelenmektedir. KİM, sosyal gruplara ilişkin kalıpyargıların cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarına göre değiştiğini (boyutsal hipotez), çoğu sosyal grubun bu iki boyutun birinde yüksek diğesinde düşük bir konuma konularak algılandığını (çelişik/karışık içerikli kalıpyargı hipotezi) ve sosyal grupların bu boyutlardaki algıya göre belirli duyguların/önyargıların hedefi olduğunu (duygusal bileşenler hipotezi) öngörmektedir. Bu çalışmada, bu üç hipotezin Suriyeli mülteciler bağlamına genellenebilirliği test edilmektedir. Kalıpyargı İçeriği modeli ayrıca cana yakınlık ve yetkinlik algısının ekonomik rekabet ve statü yapısal değişkenleri tarafından belirlendiğini öne sürmektedir (yapısal hipotez). Statü-yetkinlik ilişkisi önceki araştırmalarda destek bulmasına rağmen rekabet-cana yakınlık ilişkisi tutarsız bulgular ortaya çıkarmıştır. Yakın zamanda, bu tutarsızlığın ekonomik rekabete sembolik rekabetin (değerler, dünya görüşü vs. ilişkin rekabet) eklenmesiyle giderilebileceği öne sürülmüştür. Ancak bu tezi görgül olarak test eden çok az çalışma olduğundan bu tezin genellenebilirliğinin test edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çalışmada, bu nedenle rekabet-cana yakınlık ilişkisinin Türkiye’de yaşayan Suriyeliler bağlamında hem eski hem de yeni formülasyonu ile test edilmesi amaçlanmaktadır.

İkinci çalışmada, Suriyeli mülteci alt gruplarının cana yakınlık ve yetkinlik boyutları üzerindeki dağılımlarının onları hangi davranışsal eğilimlerin hedefi haline getirdiği, bu davranışsal eğilimlerin hangi duygular aracılığıyla ortaya çıktığı yanlılık haritasının öngörülleri çerçevesinde incelenmektedir. Bu çalışmada ayrıca, kalıpyargı içeriği ve yanlılık haritası modellerinin kalıpyargıların davranışları meşrulaştırıcı işlevine ilişkin görüşlerini test etmek amacıyla bir meşrulaştırma mekanizması olarak ahlaki dışlamanın aracı rolü araştırılmaktadır. Yanlılık haritası modeli, sosyal grupların cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarındaki algısının belirli davranışsal eğilimleri ortaya

çıkardığını ve bu ilişkinin KİM’de tanımlanan duygular üzerinden gerçekleştiğini öne sürmektedir. Ancak, önceki araştırmalarda duyguların aracı rolüne ilişkin tutarsız bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmada, bu tutarsızlığın önceki araştırmalarda kullanılan tipik araştırma deseniyle bağlantılı problemlerden (veri toplama ve verilerin analizi stratejisi ile düşük istatistiksel güç) kaynaklanabileceği öne sürülmekte ve bu doğrultuda bu problemleri hedefleyen düzenlemeler yapılarak yanlılık haritasının kalıpyargı içeriği-duygu-davranış bağlantısına ilişkin hipotezi Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler bağlamında test edilmektedir. KİM ve yanlılık haritasında sosyal grupların cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarındaki algılanma biçiminin onlara yönelik davranışları meşrulaştırmaya yol açtığına da işaret edilmektedir. Önceki araştırmalarda, bu meşrulaştırmanın aracı etkisi varsayılmakla birlikte doğrudan test edilmemiştir. Bu çalışma, kalıpyargı-davranış ilişkisine duyguların aracı rolüne ek olarak bir meşrulaştırma mekanizması olarak ahlaki dışlamanın da aracılık edebileceği öngörüsünü test etmeyi amaçlamaktadır. (Çalışmaların hipotezleri her çalışmanın başında verildiğinden burada ayrıca verilmemiştir).

2. BÖLÜM

ÖN ÇALIŞMA 1

Suriyeli Mülteci Alt Gruplarının Belirlenmesi

Bu ön çalışmanın amacı tezin ilk çalışmasında (çalışma 1) kullanmak üzere Türkiye'deki Suriyeli mülteci alt gruplarını belirlemektir. KİM yazınında araştırılacak toplumsal grupların seçimine, olası yanlılıklardan kaçınmak adına, ön çalışma vasıtasıyla karar verilmektedir. Tipik bir ön çalışmada, katılımcılardan araştırılacak konuda akıllarına gelen tüm toplumsal grupları listelemeleri istenmektedir. Listelenen gruplar arasından en sık dile getirilenler (genellikle katılımcıların en az %10-%15'i tarafından belirtilenler) araştırmaya dâhil edilmektedir.

2.1 Yöntem

Bu amaçla, DTCTF psikoloji bölümünde öğrenim gören 41 katılımcıya (yaş Ort. = 22.32, S = 0.99; 35 kadın, 6 erkek) aşağıdaki yönergenin yazılı olduğu boş bir A4 kâğıdı verilerek akıllarına gelen tüm Suriyeli mülteci gruplarını yazmaları istenmiştir (katılımcılara bu yönerge sözlü olarak da ifade edilip açıklanmış, sorulan sorular cevaplanmıştır.):

“Türkiye'deki Suriyeli mülteciler çeşitli alt gruplara ayrılabilir (örn., yaş, eğitim, meslek, gelir düzeyi, dünya görüşü... vs. temelinde). Sizin aklınıza hangi alt gruplar gelmektedir? Bu sorunun doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur; önemli olan düşündüğünüz tüm alt grupları yazmanızdır. Lütfen, aşağıdaki boşluğa Suriyeli mülteci alt gruplarını (Suriyeli mülteciler için aklınıza gelen tüm alt grupları) yazınız.”

2.2. Bulgular

Katılımcılar toplamda 149 tane Suriyeli mülteci alt grubu yazmıştır. Bu gruplar sınıflandırıldıktan sonra aynı sosyal kategoriye ait olanlar, onları temsil edebilen tek bir

grubun çatısı altında birleştirilmiştir. Örneğin, “fakirler” alt grubu fakirler, yardıma muhtaçlar ve alt SED grupları birleştirilerek oluşturulmuştur.² Bu işlemlerin ardından, KİM yazınıyla uyumlu olarak, katılımcıların en az %10’u tarafından dile getirilen alt grupların tezin bir numaralı çalışmasında (çalışma 1) kullanılmasına karar verilmiştir. Bu gruplar (n=20 tane alt grup) dile getirilme sıklığına göre sırasıyla şu şekildedir: Çocuklar (%96), kadınlar (%76), fakirler (%71), erkekler (%68), zenginler (%65), dilenciler (%37), çalışanlar (%35), yaşlılar (%34), gençler (%32), işsizler (%30), eğitim düzeyi yüksek olanlar (%29), çocuk işçiler (%22), öğrenciler (%22), ticaret yapanlar (20), çocuk dilenciler (%17), orta sınıf (%17), eğitilmiş olmayanlar (%17), adi suçlular (%17), evsiz-barksızlar (%15), eğitim düzeyi düşük olanlar (%12).

Bunlara ek olarak, tüm Suriyeli alt grupları temsil eden “Suriyeli mülteciler” üst kategorisi de kuramsal amaçlarla bu listeye eklenmiştir. Böylece bir numaralı çalışmada incelenecek toplam grup sayısı 21 olmuştur. Suriyeli mülteciler üst grubunun çalışmaya dâhil edilmesinin temel amacı genel Suriyeli mülteci algısının Suriyeli mülteci alt kategorilerinin algısıyla karşılaştırıldığında nasıl değiştiğini görebilmektir. Kuşkusuz, cana yakınlık-yetkinlik boyutlarında “Suriyeli mülteciler” üst grubunun hangi Suriyeli alt grubuna yakın ya da hangi Suriyeli alt grubuyla eşitlenerek algılandığı bulgusu kuramsal açıdan ilginç olacaktır. Bunun yanında, Suriyeli mültecilere yönelik politika ve

2 Aynı sosyal kategoriye ait birden fazla alt grubun birleştirilmesiyle oluşturulan alt gruplar: Çocuklar (çocuklar, bebekler), çocuk işçiler (çocuk işçiler, çalışan çocuklar), çalışanlar (çalışanlar, işçiler), işsizler (işsizler, çalışmayanlar), fakirler (fakirler, yardıma muhtaçlar, alt SED), orta sınıf (orta sınıf, orta SED), zenginler (zenginler, üst SED, beyaz yakalılar, ekonomik durumu iyi olanlar, işadamları), eğitim düzeyi yüksek olanlar (eğitim düzeyi yüksek olanlar, üniversite mezunları, okumuşlar, eğitilmişler), eğitim düzeyi düşük olanlar (eğitim düzeyi düşük olanlar, ilköğretim mezunları, ortaokul mezunları, lise mezunları), eğitilmiş olmayanlar (eğitilmiş olmayanlar, eğitimsizler, okur-yazar olmayanlar), öğrenciler (öğrenciler, okuyanlar), adi suçlular (suçlular, hırsızlar, gaspçılar), evsiz-barksızlar (evsizler, sokakta yaşayanlar), ticaret yapanlar (ticaret yapanlar, esnaf, iş kuranlar).

uygulamalar açısından da önemli doğurguları olabilecek bir bulgu olacaktır. Çünkü giriş kısmında vurgulandığı gibi, bir gruba yönelik önyargı ve ayrımcılık o grubun ne kadar cana yakın ve ne kadar yetkin olarak algılandığına bağlı olarak değişebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Suriyeli mülteci üst grubunu hedefleyen entegrasyon ve ayrımcılığı azaltma programlarının başarısının bağlı olduğu önemli etmenlerden birinin Suriyeli mültecilerin maruz kalabileceği önyargı ve ayrımcılığın içeriği ve türünü doğru bir şekilde tanımlamak olduğu söylenebilir.

3. BÖLÜM

ÖN ÇALIŞMA 2

Ana Çalışmalarda Kullanılacak Ölçeklerin Uyarlanması ve Geliştirilmesi

Bu ön çalışmanın amacı tezin birinci ve ikinci çalışmalarında kullanılması planlanan ölçekleri uyarlamak/geliştirmek ve yapı geçerlikleri ile güvenirliklerini test etmektir. Çalışma kapsamında; Kalıpyargı İçeriği Ölçeği (Fiske ve ark., 2002), Statü Ölçeği (Fiske ve ark., 2002), Rekabet Ölçeği (Fiske ve ark., 2002), Duygu Ölçekleri (Fiske ve ark., 2002; Cuddy ve ark., 2007), Davranışsal Eğilim Ölçekleri (Cuddy ve ark., 2007) ve Ahlaki Dışlama Ölçeğinin Adaletin Kapsamı boyutunu temsil eden alt ölçek (Lima-Nunes ve ark., 2013) uyarlanmıştır. Ahlaki dışlama Ölçeğinin Hak Etme boyutunu temsil eden alt ölçek ise tezin yazarı tarafından ilgili yazın ışığında (örn., Hafer ve Olson, 2003; Olson ve ark., 2011) geliştirilmiştir.

YÖNTEM

3.1 Katılımcılar

Çalışma kapsamında Ankara Üniversitesi (n = 137) ve Gazi Üniversitesi'nin (n = 82) çeşitli bölümlerinde öğrenim gören 227 lisans öğrencisine ulaşılmıştır. Sekiz katılımcı—yedisi ölçeklerinin yarısından fazlasını boş bıraktığı için, biri ise yabancı uyruklu olduğu için—veri setine dâhil edilmemiştir. Veri seti geriye kalan 219 katılımcıdan oluşmuştur (yaş aralığı: 18-51; Yaş Ort. = 21.60, S = 3.37; 132 kadın (%60), 70 erkek (%32); 17 katılımcı (%8) yaş ve cinsiyetini belirtmemiştir).

3.2 İşlem

Uyarlanan tüm ölçekler araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiş; çevirilerin Türkçe'ye ve Türk kültürüne uygunluğu, Türkçe ve İngilizceyi iyi bilen ve sosyal psikoloji alanında uzman iki hakemin değerlendirmesine sunulmuştur. Madde çevirilerinin son haline hakemlerin görüşü doğrultusunda karar verilmiştir. Hakemlerin üzerinde uzlaşma sağlamadığı maddelerin son haline ise tez danışmanı ile tartışılarak karar verilmiştir.

Ölçeklerin yönergeleri kalıpyargı içeriği modeli (KİM) çalışmalarında kullanılan tipik yönergeler örnek alınarak oluşturulmuştur. Tipik bir KİM çalışmasında, sosyal istenirlik etkisini azaltmak ve hedef gruba yönelik toplumun genel tutum ve eğilimlerini ölçmek amacıyla katılımcılardan ölçekleri kendi kişisel fikirlerine göre değil toplumun o konudaki düşüncesine ya da tutumuna göre değerlendirmeleri istenmektedir. Bu çalışmada da bu doğrultuda aşağıdaki yönerge kalıbı kullanılmıştır:

“Aşağıda Suriyeli mültecilerle ilgili bazı özellikler bulunmaktadır. Sizce Türkiye'de insanlar, Suriyeli mültecileri bu özellikler açısından nasıl görmektedir? Lütfen her bir özelliği toplumun genel görüşünü düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel görüşlerinizi değil, toplumdaki diğer insanların görüşlerini dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.”

Yukarıdaki yönerge Kalıpyargı İçeriği Ölçeğinden alınmıştır. Diğer ölçeklerde de ölçeklerin içeriklerine ilişkin kavramlar ve gerektiğinde cümlelerin yapısı hafifçe değiştirilerek aynı kalıp kullanılmıştır. Örneğin, Davranışsal Eğilimler Ölçeği için yönergenin ilk cümlesi şu şekilde değiştirilmiştir: “Aşağıda *insanların* Suriyeli mültecilere *yönelik sergileyebileceği* bazı *davranışlar* bulunmaktadır” (italikler değişiklikleri göstermek amacıyla burada eklenmiştir.).

Katılımcılar tüm maddeleri beş dereceli ölçekler üzerinde değerlendirmiştir (**1: Hiç**, **2: Kısmen (olumsuz)**, **3: Kararsızım**, **4: Kısmen (olumlu)**, **5: Tamamen**). Böylece, bir ölçekten alınan puan artıkça, o ölçek aracılığıyla ölçülen özellik ya da eğilimin düzeyi de artmaktadır. Ölçekler sınıf ortamında gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Uygulamadan önce katılımcılar çalışmanın içeriği ve hakları konusunda bilgilendirilmiş ve onamları alınmıştır. Ölçeklerin doldurulması yaklaşık 10 dakika sürmüştür.

BULGULAR VE TARTIŞMA

3.3 Veri Analizi

Bu çalışmada, uyarlanan/geliştirilen ölçeklerin yapı geçerlikleri ve iç tutarlıkları test edilmiştir. Ölçeklerin faktör yapısı açımlayıcı faktör analiziyle (temel bileşenler analizi) incelenmiş; iç tutarlılıkları Cronbach's Alpha yöntemiyle hesaplanmıştır. Analiz süreci ve elde edilen bulgular, aşağıda, her ölçek için ayrı ayrı rapor edilmiş ve tartışılmıştır. Analizlerden önce orijinal ölçeklerle ilgili temel bilgiler verilmiştir. Bunun ardından, yapılan analizler, izlenen adımlar ve elde edilen bulgular sunulmuştur. Analizlerden önce her ölçeğin maddeleri üzerinde çok değişkenli uç veri analizi (Mahalanobis Uzaklığı) yapılmıştır. Ahlaki dışlama ölçeğinde uç değer bulunmazken, Kalıpyargı İçerikleri Ölçeğinde sekiz, Davranışsal Eğilimler Ölçeğinde beş, Duygu Ölçeğinde altı ve Statü ile Rekabet ölçeklerinde üçer uç veri tespit edilmiştir. Bu uç veriler ait oldukları ölçeklerin analizlerine dâhil edilmemiştir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, ölçeklerinin çoğunu boş bırakan katılımcılar ($n = 7$) veri setine dâhil edilmemiştir. Geriye kalan katılımcılar ölçek maddelerinin hemen hemen tamamını yanıtladığından boş veriler madde ortalamalarıyla değiştirilmiştir (madde başına düşen boş veri sayısı ≤ 5).

3.4 Kalıpyargı İçeriği Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular

Araştırmacı tarafından Fiske ve arkadaşlarından (2002) uyarlanan ölçek, altışar maddeli Cana Yakınlık ve Yetkinlik alt testlerinden oluşmaktadır. Cana yakınlık boyutu bir kişi ya da grubun algılanan sosyal ve ahlaki niteliklerini yansıtan ve niyetleri hakkında bilgi veren özelliklerden oluşmaktadır (örn., iyi niyetli, arkadaşça). Yetkinlik boyutu ise bu kişi ya da grubun cana yakınlık düzeyi ya da niyeti doğrultusunda davranabilme kabiliyetine ilişkin değerlendirmeleri kapsamaktadır (örn., kendine güvenen, becerikli). Ölçekten alınan puanlar artıka hedef gruba yönelik cana yakınlık ve yetkinlik algısı artmaktadır.

Ölçeğin yapısını görmek amacıyla varimax döndürme tekniği kullanılarak temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz, özdeğerleri birden büyük olan ($\geq .2.23$) üç faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. Yetkinlik boyutunda tanımlanan özellikler bir faktör altında toplanırken (faktör yükleri $\geq .59$), cana yakınlık boyutunda tanımlanan özellikler ise iki ayrı faktöre dağılmıştır. Cana yakınlık maddelerinin iki faktörlü yapısı incelendiğinde, maddelerin Leach ve arkadaşlarının (2007) görüşüyle uyumlu olarak sosyallik ve ahlakilik ayrımına göre birbirinden ayrıştığı anlaşılmıştır. Ahlaki anlamı öne çıkan maddeler (güvenilir, iyi niyetli, iyi mizaçlı/huyly) bir faktöre yüklenirken (faktör yükleri $\geq .60$), sosyallik anlamı öne çıkanlar (cana yakın, arkadaşça, samimi) başka bir faktöre yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .77$). Bununla birlikte, KİM yazınında cana yakınlık tek boyutlu bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Bu tez kapsamında yürütülecek çalışmalar KİM'in kuramsal çerçevesine dayandığından faktör sayısının iki ile sınırlandırılarak analizlerin tekrarlanmasına karar verilmiştir. Sonuçlar Tablo 1'de gösterilmektedir.

Tablo 1. Kalıpyargı İçeriği Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Maddeler	Madde-Test r	Faktör 1 (Cana Yakınlık)	Faktör 2 (Yetkinlik)
7. Cana Yakın	.61	.86	.20
8. Arkadaşça	.55	.85	.20
12. Samimi	.60	.78	.19
10. İyi Mizaçlı/Huyly	.53	.68	.42
2. İyi Niyetli	.63	.59	.31
4. Güvenilir	.54	.54	.34
1. Yetenekli	.68	.20	.77
9. Becerikli	.68	.18	.77
5. Yetkin	.60	.27	.72
11. Etkili	.71	.27	.66
3. Zeki	.58	.31	.64
6. Kendine Güvenen	.61	.23	.64
Özdeğer:		3.52	3.46
Açıklanan Varyans (%):		29.37	28.84
α:		.87	.83

Tekrarlanan analizler, KİM'in beklentileriyle uyumlu olarak, özdeğerleri 3.46 ve 3.52 olan ve toplam varyansın %58.21'ini açıklayan iki faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır ($KMO = .88$, $Bartlett \chi^2 (66) = 1296,651$, $p < .001$). Tablo 1 den görülebileceği gibi, cana yakınlık boyutuna karşılık gelen altı madde bir faktör altında (faktör yükleri $\geq .54$), yetkinlik boyutuna ait altı madde ise başka bir faktör altında (faktör yükleri $\geq .64$) toplanarak birbirinden net bir şekilde ayrılmıştır. Bu bulgularla uyumlu olarak, her iki alt testin Cronbach's Alpha iç tutarlılık değerleri de yeterli düzeyde çıkmıştır (Cana Yakınlık $\alpha = .87$; Yetkinlik $\alpha = .83$). Sonuç olarak, tekrarlanan analizden elde edilen sonuçlar ortaya çıkan faktör yapısının kuramsal açıdan anlamlı olduğunu ve bu yapıyı ortaya çıkaran değerlerin istatistiksel açıdan yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir.

3.5 Statü Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular

Bu tez kapsamında Fiske ve arkadaşlarından (2002) Türkçeye uyarlanmıştır. Hedef grubun algılanan sosyoekonomik statüsünü ölçmeyi amaçlayan üç maddeden oluşmaktadır. Ölçek, sosyoekonomik statüyü hedef grubun algılanan ekonomik başarısı ve bununla bağlantılı toplumsal saygınlığı açısından ele almaktadır (örn., "*Suriyeli mülteciler prestijli işlerde çalışmaktadır*"). Ölçekten alınan puanlar artıkça algılanan statü yükselmektedir.

Ölçeğin faktör yapısına temel bileşenler analiziyle bakılmıştır. Analiz, varyansın %66'sını açıklayan tek faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır ($KMO = .68$, $Bartlett \chi^2 (3) = 141.825$, $p < .001$). Tablo 2'den de görülebileceği gibi, maddelerin faktör yükleri .79 ile .84 arasında değişmektedir. Ölçeğin hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılığı kabul edilebilir düzeydedir ($\alpha = .73$). Elde edilen faktör yapısı orijinal ölçeğin yapısıyla tutarlıdır.

Tablo 2. Statü Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Maddeler	Madde-Test r	Faktör 1
1. Suriyeli mülteciler ekonomik açıdan başarılıdır.	.53	.84
2. Suriyeli mülteciler prestijli işlerde çalışmaktadır.	.55	.81
3. Suriyeli mülteciler iyi eğitilidir.	.60	.79
<i>Özdeğer:</i>		1.97
<i>Açıklanan Varyans (%):</i>		65.59
<i>α:</i>		.73

3.6 Rekabet Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular

Tez kapsamında Fiske ve arkadaşlarından (2002) Türkçeye uyarlanmıştır. Hedef grubun iç-grupla ekonomik açıdan ne kadar rekabet edebildiğini ölçmeyi amaçlayan üç maddeden oluşmaktadır. Maddeler hedef gruptan algılanan ekonomik tehdiye ilişkin değerlendirmeleri ifade etmektedir (“*Ülke kaynaklarının Suriyeli mültecilere gitmesi, toplumun geriye kalanının kaynaklarını azaltır.*”). Ölçekten alınan puanlar artıkça hedef grubun iç-grubun ekonomik ayrıcalıklarını tehdit etme algısı artmaktadır.

Ölçeğin faktör yapısı temel bileşenler analiziyle incelenmiştir. Analiz, varyansın %62’sini açıklayan tek bir faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır ($KMO = .64$, $Bartlett \chi^2(3) = 113.185$, $p < .001$). Tablo 3’ten de görülebileceği gibi, maddelerin faktör yükleri .73 ile .84 arasında değişmektedir. Ölçeğin Cronbach’s Alpha değeri ise geleneksel kabul değerinin hemen altında olsa da az maddeli ölçekler için kabul edilebilir düzeydedir ($\alpha = .69$). Elde edilen faktör yapısı ve buna ilişkin değerler orijinal ölçeğinkilerle uyumludur.

Tablo 3. Rekabet Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Maddeler	Madde-Test r	Faktör 1
1. Ülke kaynaklarının Suriyeli mültecilere gitmesi, toplumun geriye kalanının kaynaklarını azaltır	.53	.84
2. Suriyeli mültecilerin gücü ne kadar artarsa, toplumdaki diğer insanların gücü o kadar azalır.	.55	.78
3. Suriyeli mültecilere ayrıcalıklar tanınırsa (örneğin, işe alımlarda öncelik verilirse), bu Türkiye'deki diğer insanların işlerini zorlaştırır.	.60	.73
Özdeğer:		1.86
Açıklanan Varyans (%):		61.82
α:		.69

3.7 Duygu Ölçeğinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular

Duygu ölçekleri, KİM ve yanlılık haritası çalışmalarında (Cuddy ve ark., 2007; Fiske ve ark., 2002) kullanılan tipik duygu maddelerinden uyarlanmıştır. KİM, bilindiği gibi cana yakınlık-yetkinlik kümelerinin her birinin hedef olduğu en belirgin duyguları tanımlamaktadır. Yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesindeki gruplar acıma duygusuna; düşük cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesindeki gruplar haset duygusuna; yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesindeki gruplar hayranlık duygusuna; düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesindeki gruplar ise hor görme duygusuna hedef olmaktadır. Duygu ölçeği yukarıdaki duygulara karşılık gelen ve ikişer duygudan oluşan dört alt ölçekten oluşmaktadır: Acıma (acıma, şefkat), hor görme (hor görme, iğrenme), haset (haset etme, kıskanma), hayranlık (hayran olma, gurur duyma). Her bir duygu alt testinden alınan puanlar hedef gruba yönelik o duygunun yoğunluğunu göstermektedir; dolayısıyla, puanlar arttıkça hedef gruba yönelik duyguların hissedilme düzeyi de artmaktadır.

Ölçeğin faktör yapısını görmek için bu sekiz duygu varimax döndürme tekniği kullanılarak temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Analiz, özdeğerleri birden büyük olan (≥ 1.59) ve toplam varyansın %71'ini açıklayan üç faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır.³ Faktörlerden birine acıma ve şefkat (faktör yükleri $\geq .86$), birine hayranlık ve gurur (faktör yükleri $\geq .84$), bir diğerine ise hor görme ve iğrenmeyle birlikte haset ve kıskanma duyguları yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .73$).

KİM'e göre haset ve kıskanma duyguları çelişik içerikli duygulardır. Bu iki duygu, hedef grubun üstünlüğüne inanma ve ona saygı anlamı da taşıdıklarından sadece negatif değil pozitif bir anlam da yüklüdür. Bu yönüyle, bu iki duygunun tamamen negatif bir anlama sahip olan hor görme ve iğrenme duygularıyla aynı faktöre yüklenmesi KİM'in kavramsallaştırmasıyla tutarlı değildir. Bu nedenle, analiz dört faktörlü bir yapıya zorlanarak tekrar edilmiştir ($KMO = .56$, $Bartlett \chi^2 (28) = 410.421$, $p < .001$). Tekrarlanan analiz, KİM'in öngörleriyle tutarlı, özdeğerleri birden büyük olan (≥ 1.59) ve toplam varyansın %83'ünü açıklayan dört faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. Tablo 4'ten de görülebileceği gibi, haset ve kıskanma duyguları hor görme ve iğrenme faktöründen ayrılarak yeni bir faktör altında toplanmıştır. Diğer duygu grupları da kendi faktörleri altında kalmaya devam etmiştir (tüm faktörlerde faktör yükleri $\geq .86$). Bu bulgularla uyumlu olarak, alt ölçeklerin Cronbach's Alpha iç tutarlılık düzeyleri yeterli düzeydedir (α değerleri $\geq .73$). Kısaca, dört faktöre zorlama işlemi, duygu maddelerinin KİM'in beklentileriyle tutarlı dört faktörlü bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.

3 Bu ölçeğin bulguları, duygu maddelerinin anket formuna sehven eklenmediği ilk 56 katılımcının verisi toplandıktan sonra fark edildiği için bu çalışmadaki diğer ölçeklerden farklı olarak 219 katılımcı yerine 163 katılımcının verisine dayanmaktadır.

Tablo 4. Duygu Ölçeğinin Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Maddeler	Faktör 1 (Hor Görme)	Faktör 2 (Haset)	Faktör 3 (Hayranlık)	Faktör 4 (Acıma)
2. Hor Görmek	.90	.14	-.17	.02
7. İğrenmek	.89	.21	.03	-.06
8. Kıskanmak	.15	.90	.02	.03
3. Haset Etmek	.18	.86	.11	-.09
4. Hayranlık Duymak	-.06	.04	.88	.04
5. Gurur Duymak	-.06	.08	.88	.06
6. Şefkat Duymak	-.22	.09	.02	.89
1. Acımak	.17	-.14	.09	.88
Özdeğer:	1.74	1.65	1.60	1.59
Açıklanan Varyans (%)	21.76	20.65	19.94	19.87
α:	.84	.78	.86	.73

3.8 Ahlaki Dışlama Ölçeğinin Uyarlanması ve Geliştirilmesine İlişkin Bulgular

Ölçek başlangıçta beşer maddeli Adaletin Kapsamı ve Hak Etme alt testlerinden oluşmuştur. Adaletin Kapsamı Alt Testinin maddeleri araştırmacı tarafından Lima-Nunes ve arkadaşlarından (2013) Türkçeye uyarlanmıştır. Hak Etme Alt Testinin maddeleri ise ilgili yazın ışığında (örn., Hafer ve Olson, 2003; Olson ve ark., 2011) araştırmacı tarafından yazılmıştır. Hak Etme Alt Testi için ilk olarak Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik uygulama ya da yaklaşımların hak edilme düzeylerine ilişkin değerlendirmeleri içeren bir madde havuzu oluşturulmuştur. Maddelerin Medyada ve siyasi söylemlerde Suriyelilerden şikâyet edilen konularda olmasına ve temel hizmetlerden yararlanma (sağlık, eğitim gibi), sığınma hakkı, vatandaşlık hakkı ve eşit işe eşit ücret gibi bazı temel konuları kapsamasına dikkat edilmiştir. Bu havuzdan sosyal psikoloji alanında uzman iki hakemin görüşü de alınarak beş madde seçilmiştir.

Adaletin Kapsamı Alt Testi, iç-grup için geçerli olan adalet ilke ve standartlarının hedef grup için ne kadar geçerli olduğunu ölçmeyi amaçlayan maddelerden oluşmaktadır (örn., “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için geçerli olan hukuk ilkeleri Suriyeli mülteciler için de geçerlidir.*” [Ters madde]). Bu alt testten alınan puanlar artıkça hedef grubu iç-grubun normlarının dışında görme ve ona bu normlara aykırı şekilde davranılmasını onaylama düzeyi artmaktadır. Hak Etme Alt Testi ise hedef grubun olumsuz bir şeyi ya da muameleyi hak etme düzeyini ölçen maddelerden oluşmaktadır (örn., “*Suç işleyen Suriyeli mülteciler aynı suçu işleyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına göre daha ağır ceza almalıdır.*”). Bu alt testten alınan puanlar artıkça hedef gruba ayrımcı muamele yapılmasını onaylama düzeyi yükselmektedir. Ölçek maddeleri Tablo 6’da gösterilmektedir (Adaletin Kapsamı: 3., 4., 5., 8., 10. maddeler; Hak Etme: 1., 2., 6., 7., 9. maddeler). Dört madde (2, 3, 4, 7 ve 8) ters kodlanmaktadır. Her iki alt testte de Suriyeli mültecilere yönelik tutumlar iç-gruba kıyasla sorulmaktadır.

Ölçeğin yapısını görmek amacıyla varimax döndürme tekniği kullanılarak temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda, maddelerin, özdeğerleri birden büyük olan ve varyansın %59’unu açıklayan üç faktör altında dağıldığı anlaşılmıştır. Adaletin Kapsamı Alt Testinin üç maddesi (3., 5., 10. maddeler) bir faktör altına toplanırken (faktör yükleri $\geq .60$), bu alt testin iki maddesi ile (4. ve 8. maddeler) Hak Etme Alt Testinin üç maddesi (2., 6., 7. maddeler) Hak Etme Alt Testine yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .50$). Hak Etme Alt Testinin sığınma ve vatandaşlık alma haklarına ilişkin olan birinci ve dokuzuncu maddeleri ise diğer maddelerden ayrılarak üçüncü bir faktöre yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .78$). Bu iki maddenin hem madde-test korelasyonları (r değerleri $\leq .18$) hem de kendi aralarındaki korelasyonları ($r = .24$) çok düşük olduğu için ölçekten çıkarılmalarına karar verilmiştir.

Bu iki maddenin çıkarılmasının ardından tekrarlanan temel bileşenler analizi (varimax) iki faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. Maddelerin iki faktöre dağılımı önceki

analizdeki dağılımla aynı olmuştur: Adaletin Kapsamı alt testinin dördüncü ve sekizinci maddeleri yine Hak Etme Alt Testine karşılık gelen faktöre yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .51$). Bu iki maddenin anlamı incelendiğinde, bir şeyi hak etme/etmeme anlamı taşımadıkları ve bu yönüyle ahlaki dışlamanın hak etme tanımıyla (örn., Hafer ve Olson, 2003) uyumlu olmadıkları; bilakis, uyarlandıkları orijinal ölçekte (Lima-Nunes ve ark., 2013) olduğu gibi sosyal, hukuki ve ahlaki standartların kapsayıcılığını (örn., Hafer ve Olson, 2003; Opatow, 1990) ölçmeye dönük bir içeriğe sahip oldukları değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, bu iki maddenin Adaletin Kapsamı Alt Testindeki faktör yükleri de son derece düşük çıkmıştır (faktör yükleri $\leq .24$)⁴. Bu nedenlerle, bu maddelerin de ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir.

Bu iki maddenin ölçekten çıkarılmasının ardından, kalan altı madde tekrar varimax döndürme tekniğiyle temel bileşenler analizine tabi tutulmuştur. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin elde edilen istatistiksel değerler Tablo 5'te gösterilmektedir. Tablo 5'ten de görülebileceği gibi, öz değerleri 1.98 ve 1.99 olan ve toplam varyansın %66'sını açıklayan iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir ($KMO = .74$, $Bartlett \chi^2 (15) = 343.525$, $p < .001$). İlk faktöre adaletin kapsamı boyutuna karşılık gelen üç madde (faktör yükleri $\geq .66$), ikinci faktöre ise hak etme boyutuna karşılık gelen diğer üç madde yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .73$). Alt testlerin hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlık düzeyleri kabul edilir düzeyde bulunmuştur (Adaletin Kapsamı $\alpha = .74$; Hak Etme $\alpha = .72$). Bu sonuçlara göre, ölçeğin 10 maddesinden altısının ölçeğin dayandığı kuramsal çerçeveye uyumlu olarak üçer maddeli iki alt testli bir yapıdan oluştuğu söylenebilir.

4 Bu iki madde (4 ve 8) ile adaletin kapsamı alt testindeki diğer üç madde (3,5,10) arasında anlamca ince bir fark olduğu savunulabilir: Bu iki maddede sosyal adalet ve ahlaki standartlardaki kapsayıcılığa atıf ön plandayken diğer üç maddede hukuk kurallarındaki kapsayıcılığa vurgu daha belirgindir. Bu çalışmanın katılımcıları, bundan dolayı orijinal çalışmadaki katılımcılardan farklı olarak bu iki alanı birbirinden ayrı iki alan olarak düşünmüş olabilirler.

Tablo 5. Ahlaki Dışlama Ölçeğinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör Yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Maddeler	Madde-Test r	Faktör 1 (Adaletin Kapsamı)	Faktör 2 (Hak Etme)
5. Adaletle ilgili konularda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının tabi olduğu ilkelerle Suriyeli mültecilerin tabi olduğu ilkeler aynı değildir.	.43	.87	.03
10. Adaleti ilgilendiren konularda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Suriyeli mülteciler için geçerli olan hukuk kuralları birbirinden farklıdır.	.53	.85	.19
3. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için geçerli olan hukuk ilkeleri Suriyeli mülteciler için de geçerlidir.	.54	.66	.35
2. Suriyeli mülteciler, yaptıkları iş karşılığında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kadar ücret almayı hak eder.	.50	.10	.81
7. Suriyeli mültecilerin de temel hizmetlerden (örn., eğitim, sağlık gibi) herkes kadar yararlanma hakkı vardır.	.51	.13	.79
6. Suç işleyen Suriyeli mülteciler aynı suçu işleyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına göre daha ağır ceza almalıdır.	.53	.24	.73
*1. Suriyeli mültecilerin ülkelerine geri gönderilmesi adaletli bir şeydir.	-	-	-
*9. Suriyeli mültecilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı isteği haklı bir istek değildir.	-	-	-
*4. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarıyla Suriyeli mülteciler aynı ahlaki topluluğun üyesidirler	-	-	-
*8. Suriyeli mülteciler Türkiye'deki sosyal adalet sistemine tabidir.	-	-	-
Ozdeğer:		1.99	1.98
Açıklanan Varyans (%):		33.08	32.92
α:		.74	.72

Not: Başında yıldız (*) işareti bulunan maddeler faktör analizinde ölçekten çıkarılmış ve asıl çalışmada (çalışma 2) kullanılmamıştır. Tabloda rapor edilen değerler, yıldız işaretli maddeler ölçekten çıkarıldıktan sonraki değerlerdir.

3.9 Davranışsal Eğilim Ölçeklerinin Uyarlanmasına İlişkin Bulgular

Ölçekler yanlılık haritası modelinde (Cuddy ve ark., 2007) tanımlanan aktif yarar, aktif zarar, pasif yarar ve pasif zarar davranışsal eğilimlerini temsil etmektedir. Aktif yarar davranışları, başka gruplara doğrudan ve niyet güderek yarar sağlamayı amaçlayan

davranışlardır (örn., korumak). Aktif zarar davranışları ise diğer gruplara karşı doğrudan ve niyet güderek zarar vermek için yapılan davranışlardır (örn., zorbalık yapmak). Pasif yarar davranışları dış-gruplara yarar sağlamak amacıyla yapılmayan ama yapılan işbirliğinin bir yan ürünü olarak hedef gruba avantaj sağlayan davranışları kapsamaktadır (örn., ittifak yapmak). Pasif zarar davranışları ise hedef gruba doğrudan zarar verme amacı gütmeyen ama dezavantajlı konumuna kayıtsızlık sonucunda onun için zararlı sonuçlar doğurabilen davranışları tanımlamaktadır (örn., görmezden gelmek).

Ölçekler dörder maddeden oluşmaktadır. Maddelerin 13 tanesi, bu tez kapsamında Cuddy ve arkadaşlarından (2007) Türkçeye uyarlanmıştır. Üç madde ise araştırmacı tarafından ölçeklere eklenmiştir (Aktif Yarar Ölçeğine “savunmak”, Aktif Zarar Ölçeğine “zorbalık yapmak” ve Pasif Yarar Ölçeğine “ortaklık yapmak” maddeleri eklenmiştir). Maddelerinin tam listesi Tablo 6’da gösterilmektedir. Bir ölçekten alınan puan artıka o ölçekteki davranışsal eğilim düzeyi artmaktadır.

Ölçeklerin yapı geçerliliğini görmek için varimax döndürme tekniğı kullanılarak temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz, özdeğerleri birden büyük olan (≥ 1.70) ve toplam varyansın %69’unu açıklayan dört faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. Aktif Yarar Ölçeğinin maddeleri bir faktöre (faktör yükleri $\geq .67$), Aktif Zarar Ölçeğinin maddeleri ise diğer bir faktöre yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .80$). Pasif Yarar maddelerinin üçü (işbirliği yapmak, güç birliği yapmak, ortaklık yapmak) üçüncü bir faktöre yüklenirken (faktör yükleri $\geq .69$), bu ölçeğe ait “ilişkide bulunmak” maddesi ne bu faktöre (yük değeri = .28) ne de diğer faktörlere tutarlı bir şekilde yüklenebilmiştir (yük aralığı = -.38 – (+.37)). Pasif Zarar Ölçeğinin iki maddesi (görmezden gelmek, ihmal etmek) dördüncü bir faktöre yüklenirken (faktör yükleri $\geq .78$), iki maddesi ise (dışlamak, küçük düşürmek) aktif zarar faktörüne yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .71$).

Pasif yarar ölçeğine yüklenemeyen “ilişkide bulunmak” (associate with) maddesinin anlamca yeterince belirgin olmadığı ve “cinsel ilişkide bulunmak” ifadesiyle

eş anlamlı kullanılabildiği anlaşılmaktadır. Uygulama sırasında da bazı katılımcıların bu maddenin anlamıyla ilgili kafa karışıklığı yaşadıkları ve maddenin tam olarak ne anlama geldiğini sordukları gözlenmiştir. Bu maddenin herhangi bir faktöre belirgin bir şekilde yüklenememesi, söz konusu kafa karışıklığının varlığına işaret etmektedir. Bu nedenle, bu maddenin Pasif Yarar Ölçeğinden çıkarılmasına karar verilmiştir. Diğer yandan, dışlamak (exclude) ve küçük düşürmek (demean) maddelerinin, diğer iki pasif maddenin (ihmal etmek, görmezden gelmek) aksine, pasif bir anlamdan çok aktif bir anlama daha yakın durdukları düşünülebilir. Örneğin, birini küçük düşürmek ya da dışlamak için küçük düşürücü ya da dışlayıcı bir eylemde bulunmak gerekmektedir (alay etmek, üyeliğini engellemek gibi). Ancak birini ihmal etmek ya da görmezden gelmek için eylemsiz kalmak dışında bir şey yapmak gerekmemektedir (kayıtsız kalmak, görmemiş gibi yapmak gibi). Maddelerin çevirisi sırasında bu ayrımı gözden kaçırmıştır. Bu nedenlerle, bu iki maddenin Pasif Zarar Ölçeğinden çıkarılmasına karar verilmiştir. Bununla birlikte, bu çalışmanın bir ön çalışma olduğu göz önünde tutularak, bu ölçeğin kullanılacağı ikinci çalışmada, ilişkide bulunmanın yerine “etkileşimde bulunmak”; küçük düşürmenin yerine “yok saymak” ve dışlamanın yerine “umursamamak” maddeleri yazılarak ölçeğin yapısına yeniden bakılmasına karar verilmiştir. (İkinci çalışmada, değiştirilen maddeler kendi alt ölçeklerine yüklenmiştir. Ayrıntılar için çalışma-2’ye bkz.).

Bu üç maddenin çıkarılmasının ardından, kalan 13 madde üzerinde varimax tekniğiyle tekrarlanan temel bileşenler analizi ($KMO = .80$, $Bartlett \chi^2 (78) = 1439.983$, $p < .001$); özdeğerleri 1.65 ile 3.14 arasında değişen, toplam varyansın %73’ünü açıklayan ve tüm maddelerin kendi ölçekleri altında toplandığı dört faktörlü bir yapı ortaya çıkarmıştır. Ölçeğin faktör yapısına ilişkin bulgular Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 6. Davranışsal Eğilim Ölçeklerinin Madde-Test Korelasyonları, Faktör yapısı ve Güvenirlik Düzeylerine İlişkin Bulgular

Maddeler	Madde-Test r	Faktör 1 (A.Z.)	Faktör 2 (A.Y.)	Faktör 3 (P.Y.)	Faktör 4 (P. Z.)
4-Rahat vermemek	.78	.87	-.14	.02	.11
3-Dövmek	.77	.85	-.17	.04	.11
13-Saldırmak	.79	.85	-.13	.05	.18
16-Zorbalık yapmak	.73	.79	-.14	.00	.25
2-Savunmak	.62	.01	.81	.17	-.07
1-Yardım etmek	.66	.25	.79	.01	-.15
15-Korumak	.63	.09	.75	.21	-.18
10-Destek olmak	.61	.33	.67	.20	-.10
8-İşbirliği yapmak	.75	.02	.16	.90	.02
7-Ortaklık yapmak	.74	-.01	.14	.90	.02
14-Güç birliği yapmak	.50	.02	.13	.70	-.20
11-Görmezden gelmek	.66	.23	-.20	.10	.85
12-İhmal etmek	.66	.29	-.18	.06	.83
*6-İlişkide bulunmak (etkileşimde olmak)	-	-	-	-	-
*9-Dışlamak (umursamamak)	-	-	-	-	-
*5-Küçük düşürmek (yok saymak)	-	-	-	-	-
Özdeğer:		3.14	2.1	2.5	1.65
Açıklanan Varyans (%):		24.17	19.32	17.29	12.68
α:		.89	.81	.81	.79

Not: Tabloda rapor edilen değerler, başına yıldız (*) konulan maddeler analizlerden çıkarıldıktan sonraki değerlerdir. Yıldız işaretli maddeler ikinci çalışmada parantez içindeki maddelerle değiştirilmiş ve kendi ölçeklerine yüklenmiştir (ayrıntılar için Çalışma 2'ye bkz.). A.Y. = Aktif Yarar, A.Z. = Aktif Zarar, P.Y. = Pasif Yarar, P.Z. = Pasif Zarar.

Tablodan da görülebileceği gibi, aktif zarar maddeleri ilk faktöre yüklenirken (faktör yükleri $\geq .73$), aktif yarar maddeleri ikinci faktöre yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq$

.67). Ölçekten çıkarılan pasif yarar ve pasif zarar maddelerinden sonra geriye kalan üç pasif yarar maddesi üçüncü faktöre yüklenirken (faktör yükleri $\geq .70$), iki pasif zarar maddesi ise dördüncü faktöre yüklenmiştir (faktör yükleri $\geq .83$). Ayrıca, tüm ölçeklerin hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılıklarının da iyi düzeyde olduğu görülmektedir (α değerleri $\geq .79$). Bu sonuçlar, kuramsal ve istatistiksel açıdan kendi ölçekleriyle tutarlı olmayan üç maddenin analizlerden çıkarılmasının, kalan 13 maddeyi yanlılık haritası modelinin öngörülerıyla uyumlu bir yapıya kavuşturduğunu göstermektedir.

4. BÖLÜM

ÇALIŞMA 1

Bu çalışmanın amacı, ikinci çalışmada kullanılacak ve KİM'in (Fiske ve ark., 2002) öngördüğü tipik dört kalıpyargı kümesini temsil edecek Suriyeli mülteci alt gruplarını belirlemektir. Çalışma bu doğrultuda, birinci ön çalışmada belirlenen Suriyeli Mülteci alt gruplarının cana yakınlık X yetkinlik alanında nasıl dağıldıklarını ve bu dağılışı KİM'in dört temel hipotezine (boyutsal hipotez, çelişik/karışık kalıpyargılar hipotezi, yapısal hipotez ve kalıpyargıların duygusal bileşenleri hipotezi) ne ölçüde uyduğunu belirlemeyi amaçlayan bir tekrarlama (replication) çalışmasıdır. Bu doğrultuda çalışmanın hipotezleri şöyle özetlenebilir:

1. Suriyeli mülteci alt grupları cana yakınlık X yetkinlik boyutlarının oluşturduğu alan üzerinde birbirinden ayrılarak cana yakınlık ve yetkinlik puanları açısından farklı kümelerin altında toplanacaktır.
2. Suriyeli mülteci alt gruplarının çoğunluğu çelişik/karma içerikli kümeler olan YCY-DY ve DCY-YY kümelerinde toplanacaktır.
3. Suriyeli mülteci alt gruplardan algılanan ekonomik rekabet onların cana yakınlıklarını negatif yönde yordayacak; bu grupların algılanan sosyo ekonomik statüsü ise yetkinliklerini pozitif yönde yordayacaktır. Ayrıca, ekonomik rekabetin tanımını sembolik tehdit ve gerçekçi tehdidi içerecek şekilde genişletilirse rekabetin cana yakınlığı yordama gücü artacaktır.
4. Suriyeli mülteci alt gruplarının hedef olacağı duygular cana yakınlık ve yetkinlik düzeylerine göre değişecektir. YCY-DY kümesi acıma duygusuna, DCY-YY kümesi haset duygusuna, DCY-DY kümesi hor görme duygusuna ve YCY-YY kümesi hayranlık duygusuna hedef olacaktır.

YÖNTEM

4.1 Katılımcılar

Çalışmanın verileri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümünde öğrenim gören (%86) veya bu bölümden ders alan (%14) 229 lisans öğrencisinden toplanmıştır. Ölçeklerini boş bırakan veya dikkatsiz katılımcı özellikleri taşıyan toplam 12 katılımcı analizlere dâhil edilmemiştir. Tüm analizler geriye kalan 217 katılımcının verisiyle yapılmıştır (yaş aralığı: 18-58, *Ort.* = 20.93, *S* = 4.15; bir katılımcı yaşımlı belirtmemiştir). Katılımcıların 179'u kadın (%82.50), 38'i ise erkektir (%17.50). Bir ile beş arasında değişen bir ölçek üzerinde (1 = alt, 5 = üst), %58'i sosyo-ekonomik durumunu orta düzey olarak rapor ederken %22'si ortanın altı (alt ve orta-alt) ve %20'si ortanın üstü (orta-üst ve üst) olarak rapor etmiştir.

4.1.1 Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi

KİM yazınında kullanılan araştırma deseni ve analiz stratejisi hipotezlerin çalışmada değerlendirilen grupların analiz birimi olarak kullanılarak test edilmesini gerektirmektedir. Bunun sonucunda analizlerde kullanılan katılımcı sayısı, araştırmaya katılan gerçek katılımcı sayısı ne olursa olsun, araştırma kapsamında değerlendirilen grup sayısı kadar olmaktadır (değerlendirilen grup sayısı genellikle 20-30 arasında değişmektedir). Bu nedenle, önceki KİM çalışmalarındaki strateji izlenerek ve istikrarlı değişken puanlarına ulaşılması hedeflenerek bu çalışmada her katılımcının 21 Suriyeli mülteci grubundan üçünü ve her grubun en az 25-30 kişi tarafından değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, olası katılımcı kayıpları da dikkate alınarak en az 200 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir.

4.2 Veri Toplama Araçları

Mevcut çalışmada kullanılan ölçekler, gerçekçi ve sembolik tehdit maddeleri hariç, bu tezin ikinci ön çalışmasında uyarlanmıştır. Ölçek maddeleri, ölçek bilgileri ve uyarlama sürecine ilişkin ayrıntılar söz konusu ön çalışmada verildiğinden burada ayrıca

tekrarlanmayacaktır. Çalışmada, 21 tane Suriyeli mülteci grubu (20 alt grup + Suriyeli mülteci üst grubu) değerlendirildiği için her ölçek için 21 tane iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) hesaplanmıştır.

4.2.1 Kalıpyargı İçeriği Ölçeği

Ön çalışmada da belirtildiği gibi, ölçek Cana Yakınlık ve Yetkinlik alt testlerinden oluşmaktadır. Cana Yakınlık Alt Testi bir grubun algılanan sosyal ve ahlaki niteliklerini yansıtan ve dolayısıyla bu grubun niyeti hakkında bilgi veren özelliklere karşılık gelen altı sıfattan (*iyi niyetli, güvenilir, cana yakın, arkadaşça, iyi mizaçlı/huyly, samimi*) oluşmaktadır. Yetkinlik Alt Testi ise bu grubun cana yakınlık düzeyi/niyeti doğrultusunda davranabilme kabiliyetine ilişkin algı ve değerlendirmelere karşılık gelen altı sıfattan (*yetenekli, zeki, yetkin, kendine güvenen, becerikli, etkili*) oluşmaktadır (bkz. Ek-3). Alınan puanlar artıkça hedef gruptan algılanan cana yakınlık ve yetkinlik düzeyi artmaktadır. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları Cana Yakınlık Alt Testinde $\alpha = .80$ ile $.95$ arasında değişirken ($Ort. = .91$; $Mdn = .92$) Yetkinlik Alt Testinde $\alpha = .74$ ile $.93$ arasında değişmektedir ($Ort. = .86$; $Mdn = .87$).

4.2.2 Statü Ölçeği

Hedef grubun algılanan sosyoekonomik statüsünü (örn., ekonomik başarı ve toplumsal saygınlık) ölçmeyi amaçlayan üç maddeden oluşmaktadır (örn., “*Suriyeli mülteciler prestijli işlerde çalışmaktadır.*”) (bkz. Ek-2). Ölçekten alınan puanlar artıkça hedef grubun algılanan statüsü yükselmektedir. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları $\alpha = .33$ ile $.84$ arasında değişmektedir ($Ort. = .59$; $Mdn = .59$).

4.2.3 Rekabet Ölçeği

Hedef grubun iç-grupla ekonomik açıdan ne kadar rekabet edebildiğini, diğer bir deyişle hedef gruptan algılanan ekonomik tehdidi ölçmeyi amaçlayan üç maddeden oluşmaktadır (örn., “*Ülke kaynaklarının Suriyeli mültecilere gitmesi, toplumun geriye*

kalanının kaynaklarını azaltır.”) (bkz. Ek-2). Ölçekten alınan puanlar artıkça hedef grubun iç-grubun ekonomik ayrıcalıklarını tehdit etme algısı artmaktadır. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayıları $\alpha = .34$ ile $.87$ arasında değişmektedir (*Ort.* = $.68$; *Mdn* = $.71$).

4.2.4 Gerçekçi ve Sembolik Tehdit Ölçekleri

Çalışmada kullanılan gerçekçi ve sembolik tehdit maddeleri Demirdağ ve Hasta’nın (2017) ilgili yazın ışığında (Stephan, Ybarra ve Bachman, 1999; Stephan ve ark., 2009) geliştirdiği gerçekçi ve sembolik tehdit ölçeklerinden alınmıştır. Demirdağ ve Hasta, ölçek maddelerini Türkiye’deki Suriyeli mültecilerden algılanan yaygın tehditleri göz önünde bulundurarak oluşturmuştur. Madde seçimi orijinal çalışmadaki maddelerin faktör yüklerine göre yapılmıştır. Her ölçek için faktör yükü en yüksek üç madde seçilmiştir (bkz. Ek-2). Orijinal maddeler gerektiğinde mülteci alt gruplarına uyacak şekilde hafifçe değiştirilmiştir (cümlelerin yapısını, bir sözcüğü ve/veya bu sözcüğün ekini değiştirme gibi). Söz konusu değişikliklerin maddelerin anlam bütünlüğünü bozmamasına dikkat edilmiştir.

Sembolik tehdit maddeleri Suriyeli mülteci gruplarının sosyokültürel farklılığına odaklanmaktadır. Maddeler, Türkiye’nin kültürel bütünlüğüne, sosyopolitik değerlerine ve insanların yaşam tarzına yönelik Suriyeli mültecilerden algılanan tehdit düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır (örn., ‘*Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin benimsediği yaşam tarzı ile Türkiye toplumunun yaşam tarzının birbiriyle uyuşması zordur.*’) (bkz. Ek-2). Maddelerden alınan puanlar arttıkça algılanan sembolik tehdit artmaktadır. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach’s Alpha iç tutarlılık katsayıları $\alpha = .66$ ile $.94$ arasında değişmektedir (*Ort.* = $.81$; *Mdn* = $.82$).

Gerçekçi tehdit maddeleri ise Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki mevcut yaşam şartlarını kötüleştirilmesi ve ülkeyi sosyopolitik açıdan istikrarsızlaştırması korkularını dile getirmektedir (örn., ‘*Suriyeli [alt grup adı] mülteciler işsizlik oranlarının artmasına*

neden olmaktadır.') (bkz. Ek-2). Maddelerden alınan puanlar yükseldikçe Suriyeli mültecilerden algılanan gerçekçi tehdit algısı da yükselmektedir. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları $\alpha = .49$ ile $.88$ arasında değişmektedir (Ort. = .67; Mdn = .68).

4.2.5 Duygu Ölçeği

İkişer maddeli Acıma (*acıma, şefkat*), Hor Görme (*hor görme, iğrenme*), Haset (*haset etme, kıskanma*) ve Hayranlık (*hayran olma, gurur duyma*) alt ölçeklerinden oluşmaktadır (bkz. Ek-4). Alt ölçeklerdeki duygular, KİM'in tipik dört kalıpyargı kümesindeki gruplara karşı hissedilen en belirgin duygulardır. Her bir duygu alt testinden alınan puanlar hedef gruba yönelik o duygu boyutunun yoğunluğunu göstermektedir; dolayısıyla, puanlar arttıkça hedef gruba yönelik duyguların hissedilme düzeyi de artmaktadır. Mevcut çalışmada hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları, Acıma Alt Testinde $\alpha = .31$ ile $.80$ arasında (Ort. = .61; Mdn = .62); Hor Görme Alt Testinde $\alpha = .42$ ile $.84$ arasında (Ort. = .72; Mdn = .75); Haset Alt Testinde $\alpha = .33$ ile $.87$ arasında (Ort. = .67; Mdn = .73); ve Hayranlık Alt Testinde $\alpha = .34$ ile 1.00 arasında (Ort. = .67; Mdn = .66) değişmektedir.

4.2.6 Kişisel Bilgi Formu

Bu formda katılımcılardan yaş, cinsiyet, uyruk, en uzun süre ikamet ettikleri şehir ve sosyoekonomik düzeyleri hakkında bilgi vermeleri; ayrıca, beşli bir derecelendirme ölçeği üzerinde (1: *Hiç*, 5: *Çok fazla*), günlük hayatlarında Suriyeli mültecilerle ne sıklıkta temas (iletişim) kurdukları ve bundan ne kadar keyif aldıklarını belirtmeleri istenmiştir (bkz. Ek-7).

4.3 İşlem

Katılımcılar birinci ön çalışmada belirlenen 21 tane Suriyeli mülteci grubunu Cana Yakınlık, Yetkinlik, Statü, Rekabet, Sembolik Tehdit, Gerçekçi Tehdit ve Duygu Ölçekleri üzerinde değerlendirmiştir. Fiske ve arkadaşlarının (Fiske ve ark., 2002; Cuddy

ve ark., 2007) önerileri dikkate alınarak; anketin yanıtlanmasında yaşanacak yorgunluk, bıkkınlık ve bunların sonucunda oluşabilecek dikkatsiz yanıtların ve/veya ortaya kayma etkisinin (regresyon etkisi) önüne geçmek için katılımcılar, 21 grubun tümünü değerlendirmek yerine, seçkisiz olarak atandıkları üç grubu değerlendirmiştir. Bu amaç doğrultusunda, 21 tane Suriyeli mülteci alt grubu seçkisiz olarak yediye bölünerek üçer gruptan oluşan yedi ayrı anket grubu oluşturulmuştur. Mülteci alt gruplarının anket gruplarına seçkisiz bölünmesi şu şekilde yapılmıştır: İlk olarak, alt gruplar 1'den 21'e kadar numaralandırılmış ve seçkisiz olarak sıralanmıştır. Ardından, alt gruplar bu sıraya göre üçer alt gruptan oluşan yedi ayrı anket grubuna ayrılmıştır. Aynı demografik kategoriye ait alt grupların aynı anket grubunda olmamasına dikkat edilmiştir (anketi yanıtlayanların aynı kategorideki iki grubu eşitleyip her ikisine de aynı yanıtları vermesini önlemek için). Altıncı anket grubuna iki çocuk grubunun (çocuk işçiler ve çocuk dilenciler) düşmesi nedeniyle son iki anket grubundaki alt gruplar yeniden seçkisiz olarak sıralanmış ve bu iki grubun farklı iki anket grubuna düşmesi sağlanmıştır. Bu işlemler sonucunda Suriyeli mülteci gruplarının anket gruplarına dağılımı şu şekilde olmuştur: Anket grubu 1: Gençler, dilenciler, işsizler; Anket grubu 2: Fakirler, çocuklar, adi suçlular; Anket grubu 3: Zenginler, eğitim düzeyi yüksek olanlar, erkekler; Anket grubu 4: Evsiz-barksızlar, öğrenciler, çalışanlar; Anket grubu 5: Kadınlar, Suriyeliler, okur-yazar olmayanlar; Anket grubu 6: Ticaret yapanlar, çocuk dilenciler, orta sınıf; Anket grubu 7: Eğitim düzeyi düşük olanlar, çocuk işçiler, yaşlılar.

Bu anket gruplarının her biri için ayrı bir anket formu oluşturulmuş ve katılımcılar bu formlara seçkisiz olarak atanmıştır. Alt grupların anket formlarındaki sırası dengelenerek sıra etkisi kontrol edilmiştir. Böylece grupların birbirine denk sayıda anketin başında, ortasında ve sonunda değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Tipik bir KİM çalışmasında (örn., Fiske ve ark., 2002; Cuddy ve ark., 2007), sosyal istenirlik etkisini azaltmak ve hedef gruba yönelik genel toplumsal bakışı ölçmek

amacıyla katılımcılardan ölçekleri kendi kişisel fikirlerine göre değil toplumun o konudaki düşüncesine/tutumuna göre değerlendirmeleri istenmektedir. Bu kuralı izleyerek, bu çalışmada da, ölçek yönergeleri KİM çalışmalarındaki tipik yönerge kalıbına göre hazırlanmıştır. Ölçek yönergelerinde, alt grupların isimleri grup kimliğini belirginleştirmek amacıyla kalın puntıyla yazılmıştır. Ayrıca değerlendirilen grupların Türkiye’deki Suriyeli mülteciler olduğunu vurgulamak için tüm alt grup isimleri “Türkiye’de yaşayan Suriyeli [alt grup adı] mülteciler” kalıbında yazılmıştır. Yaşlı mültecilerin “Türkiye’de yaşayan Suriyeli yaşlı mülteciler” olarak yazılması gibi. Gerektiğinde ölçeklerin madde içerikleri orijinal ölçekteki temel anlamını kaybetmeyecek şekilde düzenlenmiştir (Statü Ölçeğindeki “Suriyeli [alt grup adı] mülteciler iyi eğitimlidir” maddesinin Suriyeli öğrenci alt grubu için “Suriyeli mülteci öğrenciler iyi okullarda eğitim almaktadır” olarak değiştirilmesi gibi).

Katılımcılar tüm maddeleri beşli derecelendirme ölçekleri üzerinde değerlendirmiştir (1: *Hiç*, 2: *Nadiren*, 3: *Ara sıra*, 4: *Genellikle*, 5: *Her zaman*). Böylece, bir ölçekten alınan puan arttıkça, o ölçek aracılığıyla ölçülen özellik, tutum veya eğilimin düzeyi de artmaktadır. Ölçekler sınıf ortamında, normal ders saatlerinde ve dersin başlamasından önce gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Uygulamadan önce katılımcılar, hakları ve çalışmanın içeriği konusunda bilgilendirilmiştir (bkz. Ek-1). Anket formunun tamamlanması yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Her uygulamanın ardından sınıfta 30 TL değerinde hediye çeki çekilişi yapılmıştır (sınıftaki kişi sayısına bağlı olarak bir ya da birden fazla çek dağıtılmıştır; her 25-30 katılımcıya bir hediye çeki düşecek şekilde çekiliş yapılmıştır). Bazı sınıflarda hediye çeki yerine tüm öğrencilere uygulamanın yapıldığı ders için ek puan verilmiştir.

BULGULAR

4.4 Veri Temizliği ve Verilerin Analizlere Hazırlanması

Verilerin temizlenmesi aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bir aşamada veri setinden çıkarılan katılımcılar sonraki aşamalarda temizleme işlemlerine dâhil edilmemiştir. İlk adımda, ölçeklerinin çoğunluğunu boş bırakan ($\geq \%50$) dört ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadığını belirten üç katılımcı veri setine alınmamıştır. İkinci adımda, dikkatsiz katılımcılar tespit edilerek veri setinden çıkarılmıştır (careless respondents; Curran, 2016; Meade ve Craig, 2012). Dikkatsiz katılımcıları tespit etmek için iki yol izlenmiştir. İlk olarak, uzun dizi analiziyle (long string analysis) ölçeklerinin en az yarısında tüm maddelere aynı seçeneği işaretleyerek yanıt verenler ve/veya anket formundaki tüm gruplara aynı yanıtı verenlerin dikkatsiz katılımcı sayılmasına karar verilmiştir. Bu ölçütü karşılayan bir katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. İkinci olarak, katılımcı düzeyinde anlamdaş maddeler (semantic synonyms) arasındaki korelasyonlar hesaplanarak korelasyonları negatif olan katılımcılar tespit edilmiştir. Anlamdaş ölçek ve/veya maddelerin korelasyonu için Duygu ve Kalıpyargı İçeriği Ölçekleri kullanılmıştır. Bu ölçeklerdeki her alt testin maddeleri kendi içinde aynı yönde bir değerlendirmeye karşılık geldiği için (tüm maddeler pozitif ya da negatif anlamlı olduğu için) bu alt testlerin maddeleri ikiye bölünerek aralarındaki ikili korelasyonlara bakılmıştır (Cana Yakınlık ve Yetkinlik alt testlerindeki maddeler seçkisiz olarak ikiye bölünmüştür). Toplamda altı alt test olduğu için altı korelasyon katsayısı hesaplanmıştır (Cana Yakınlık, Yetkinlik, Acıma, Haset, Hayranlık, Hor Görme). Dikkatsiz katılımcıların puanları arasında negatif ilişki olması beklenmiştir. Örneğin, yetkinlik alt testinde, yetenekli olarak algılanan bir grubun becerikli olarak da algılanması gibi. Bu korelasyonların %50'si veya daha fazlasında beklenmeyen sonuçlara sahip dört katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Üçüncü adımda, değişken ortalama puanları üzerinde Mahalanobis Uzaklığı yöntemiyle çok değişkenli uç veri analizi yapılmıştır. Ancak bu

analizde herhangi bir uç değer elde edilmemiştir (elde edilen en büyük uç değer = 27.03; kritik $\chi^2(10)$ değeri = 29.59, $P < .001$). Bu işlemler sonucunda, veri setinden çıkarılan toplam katılımcı sayısı 12 kişi olmuştur (ölçeklerini boş bırakan dört kişi, T.C. vatandaşı olmayan 3 kişi, semantik açıdan tutarsız cevaplar veren dört kişi ve tüm maddelere aynı cevabı veren bir kişi). Tüm analizler geriye kalan 217 katılımcının verisi üzerinde yapılmıştır. Alt grupları ($N = 21$) değerlendiren katılımcı sayısı 29 ile 34 arasında değişmiştir ($Mdn = 32$). Boş veriler, her alt grup için ayrı ayrı olmak üzere, madde ortalamalarıyla değiştirilmiştir (madde başına düşen boş veri sayısı ≤ 7 , %1.08). Değişken puanları, değişkenlerin madde ortalamaları alınarak oluşturulmuştur.

KİM yazını izlenerek, çalışmanın hipotezlerinin tamamına yakını grup düzeyindeki analizlerle test edilmiştir. Bu nedenle, öncelikle, çalışmada kullanılan 21 Suriyeli mülteci grubunun her biri için her değişkende birer grup puanı hesaplanarak bu puanlara dayalı bir grup düzeyi veri seti oluşturulmuştur. Bir grubun bir değişkendeki puanı, o grubu değerlendiren tüm katılımcıların bu değişkendeki yanıtlarının ortalaması alınarak hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle, bir grubu değerlendiren tüm katılımcıların puanları birleştirilerek (ortalaması alınarak) her değişken için o grubun ortalaması hesaplanmıştır. Örneğin, dilenci çocukları 32 katılımcı değerlendirdiği için bu 32 katılımcının her değişkendeki yanıtlarının ortalaması alınarak dilenci çocuk grubunun değişken puanları elde edilmiştir. Bu dönüştürme sayesinde, her alt grup bir analiz birimine (katılımcıya) dönüşmekte ve veri setindeki katılımcı sayısı çalışmada değerlendirilen grup sasisına eşit olmaktadır. Çalışmada 21 grup değerlendirildiği için grup düzeyindeki analizlerde katılımcı sayısı 21'dir.

Yine KİM yazını izlenerek, yapısal değişkenler (statü, rekabet ve tehdit) ile kalıpyargı içerikleri (cana yakınlık ve yetkinlik) arasındaki ilişkiler grup düzeyinin yanı sıra katılımcı düzeyindeki analizlerle de test edilmiştir. Katılımcı düzeyindeki analizler her katılımcı için ayrı ayrı yapılmaktadır. Bu çalışmanın veri seti 217 katılımcıdan

oluşturduğundan herhangi iki değişken arasındaki ilişki, 217 ayrı korelasyon analizi yapılarak hesaplanmıştır.

4.5 Verilerin Analizi

Analizlerin çoğunluğu grup düzeyi veri seti üzerinde yapıldığından, ölçeklerin iç tutarlılıklarına bu veri seti üzerinde de bakılmıştır (Cana Yakınlık $\alpha = .98$, Yetkinlik $\alpha = .98$, Statü $\alpha = .79$, Rekabet $\alpha = .90$, Gerçekçi Tehdit $\alpha = .69$, Sembolik Tehdit $\alpha = .79$, Acıma $\alpha = .82$, Hor görme $\alpha = .91$, Haset $\alpha = .92$, Hayranlık $\alpha = .66$).

Hatırlanacağı gibi, bu çalışmada KİM'in dört temel hipotezi test edilmektedir (boyutsal hipotez, çelişik/karışık içerikli kalıpyargı kümeleri hipotezi, kalıpyargı boyutlarına eşlik eden duygular hipotezi, yapısal hipotez). Son üç hipoteze ilişkin bulguların birinci hipotezin geçerliliğini test etme işlevi de bulunmaktadır. Bu nedenle, son üç hipotezin bulguları bu bakış açısıyla rapor edilecektir. Aşağıda ilk önce birinci hipoteze ilişkin bulgular rapor edilecek ardından diğer hipotezlerin bulguları sırayla rapor edilecektir.

4.5.1 Boyutsal Hipoteze İlişkin Bulgular:

“Suriyeli mülteci alt grupları KİM’de öngörüldüğü gibi cana yakınlık X yetkinlik boyutlarının oluşturduğu alan üzerinde birbirinden ayrışarak cana yakınlık ve yetkinlik puanları açısından farklı kümelerin altında toplanacaktır.” Bu hipotez kümeleme analizi (cluster analysis) ile test edilmiştir. Yazında, elde edilen çözümün kararlılığından emin olmak için verilerin birden fazla kümeleme tekniğiyle analiz edilmesi önerilmektedir (örn., Henry, Tolan ve Gorman-Smith, 2005; Ketchen ve Shook, 1996). Bu öneriler izlenerek mülteci alt gruplarının kaç kümeyle dağılabildiğini görmek için önce Ward’s yöntemiyle hiyerarşik küme analizi yapılmıştır. Ardından, bu analizin işaret ettiği küme sayısı(ları)na göre ortaya çıkan alt grup-küme eşleşmelerini görmek için k-ortalamalar

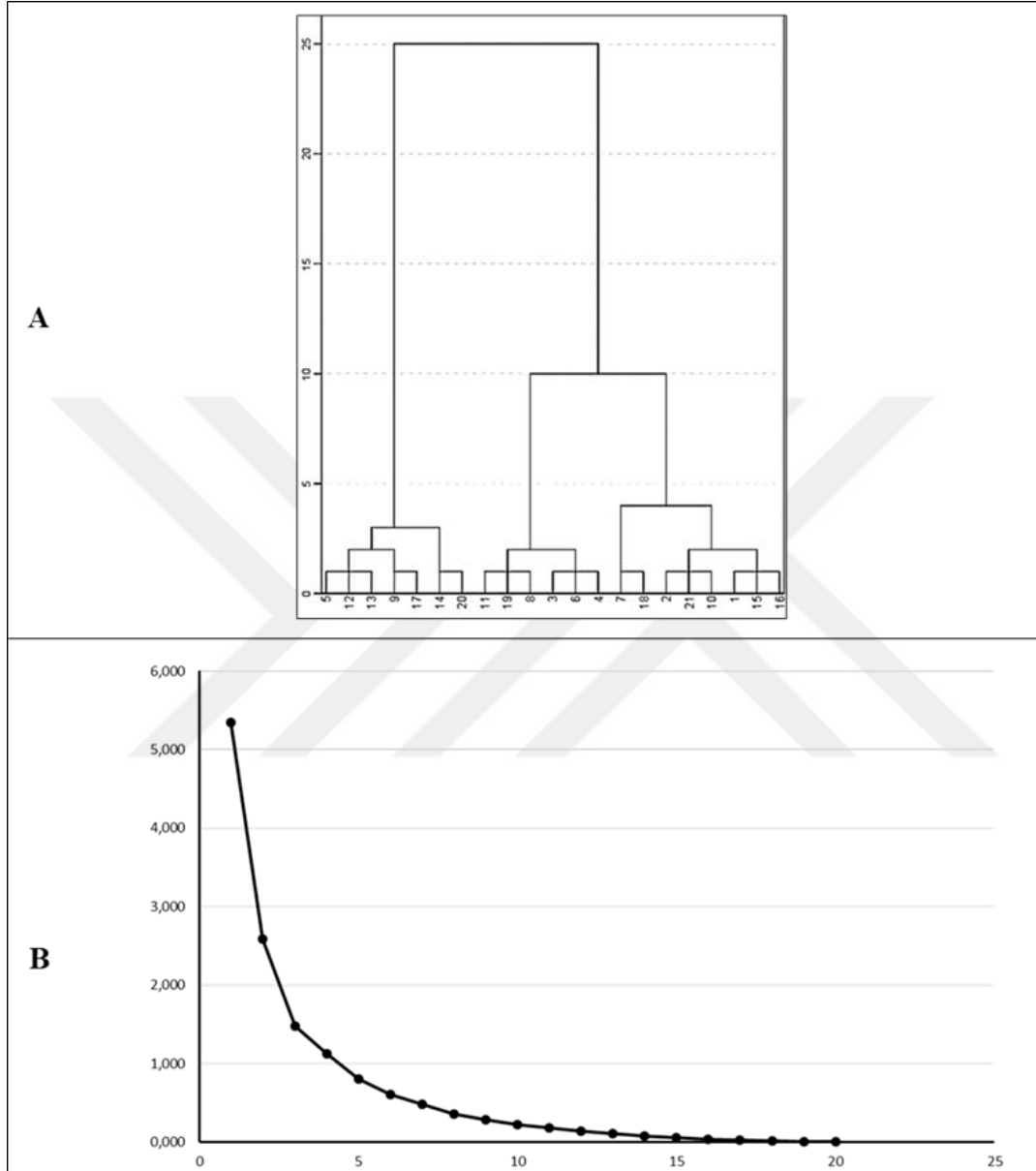
kümeleme analizi (k-means clustering) yapılmıştır⁵. En uygun küme sayısına karar verme konusunda üzerinde uzlaşılan nesnel bir yöntem bulunmamaktadır (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Ketchen ve Shook, 1996). Bununla birlikte, karar sürecinin ilk adımında (hiyerarşik kümeleme analizinde) ağaç grafiği (dendrogram) ile yığışım (agglomeration) tablosundaki uzaklık katsayılarından yararlanılması tavsiye edilmektedir (Ketchen ve Shook, 1996; Clatworthy, Buick, Hankins, Weinman ve Horne, 2005).⁶ İkinci adımda, hiyerarşik küme analizi sonunda karar verilen çözümlerin (küme sayılarının) farklı bir kümeleme analizi yöntemiyle (genellikle k-ortalamlar yöntemi) ulaşılan çözümlerle karşılaştırılması önerilmektedir (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Ketchen ve Shook, 1996). Son olarak, karar verilen çözümün kuramsal açıdan yorumlanabilir olması ve geçerliğinin sınanması gerekmektedir (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Henry ve ark., 2005; Ketchen ve Shook, 1996).

İlk olarak, bu analiz stratejisiyle uyumlu olarak karesi alınmış Öklid uzaklıklarıyla hiyerarşik kümeleme analizi (Ward's yöntemi) yapılmıştır. Analiz sonucunda ortaya

⁵ Ward's yöntemi, benzer öğeleri/katılımcıları aynı kümeye toplamayı hedefleyerek küme içi homojenliği artıran ve böylece kümelerin birbirinden daha temiz ayrışmasına yardım eden yöntemidir (Blashfield ve Aldenderfer, 1988). K-ortalamlar yöntemi ise hiyerarşik kümeleme analiziyle karar verilen küme sayısına göre küme merkezlerini (cluster centers/centroids) tekrarlı bir şekilde hesaplayarak gruplanacak öğe ya da katılımcıları (bu çalışmada, Suriyeli mülteci alt grupları), mesafe açısından merkezi kendilerine en yakın olan kümelere atamaktadır (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Ketchen ve Shook, 1996). Bu yöntem de küme içi homojenliği artırmayı hedeflemektedir (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Ketchen ve Shook, 1996).

⁶ Ağaç grafiği, katılımcı ve katılımcı öbeklerinin birleşmelerini azdan çoğa doğru hiyerarşik bir şekilde gösteren bir diyagramdır (bkz Şekil 1A). Yığışım tablosundaki uzaklık katsayıları ise küme elemanları arasındaki mesafeye karşılık gelen ölçüm birimleridir; bu katsayılar küçüldükçe küme içi homojenlik artmaktadır. Uzaklık katsayılarında ani artış veya sıçramaların başladığı nokta çok farklı iki kümenin birleşmekte olduğuna ve bu sıçramadan önceki küme sayısının ideal küme sayısı olabileceğine işaret eder (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Ketchen ve Shook, 1996). Bu katsayıları, faktör analizinde olduğu gibi, bir eğim grafiği çizerek yorumlamak mümkündür. Katsayıların büyükten küçüğe doğru sıralandığı bir grafikte (bkz Şekil 3B) eğimin düzleşmeye başladığı noktalar potansiyel küme sayısına işaret eder (Ketchen ve Shook, 1996).

ıkan ağaç grafiği (Şekil 3A) ve uzaklık katsayılarına dayalı eğim grafiği (Şekil 3B), olası küme sayısının üç ile altı arasında değişebileceğine işaret etmektedir.

Şekil 3. Hiyerarşik kümeleme analizinde ortaya çıkan ağaç grafiği (dendrogram; A paneli) ve bu analizde ulaşılan uzaklık katsayılarına göre çizilen eğim grafiği (scree plot; B paneli).

Şekil 3B'den de görüldüğü gibi, eğimin ilk kırıldığı yer üç kümeli çözüme işaret etse de eğimin dikliği bu noktadan sonra da devam etmektedir; ayrıca, ağaç grafiği üç kümeli çözümün diğer çözümlere oranla heterojen bir yapıda olduğuna işaret etmektedir.

Diğer yandan, bu iki grafik altı kümeli çözümün ise üç kümeli çözümün tersine az elemanlı ve yorumlanması zor kümeler içerebileceğine işaret etmektedir. Buna göre, dört ve beş kümeli çözümler en uygun çözüm adayları olarak öne çıkmaktadır. Yine de bunlardan hangisinin en uygun çözüm olduğunu yalnızca bu iki grafikle kestirmek zor görünmektedir. Bu nedenle, hiyerarşik analizin işaret ettiği tüm çözümlerin (3, 4, 5 ve 6 kümeli çözümler) küme yapıları k-ortalamar kümeleme yöntemiyle incelenmiştir. Ayrıca, Suriyeli mülteci alt gruplarının cana yakınlık ve yetkinlik puanları cana yakınlık ve yetkinlik eksenleri arasındaki alana işlenerek her bir grubun bu alan üzerindeki konumu belirlenmiştir. Alt gruplarının k-ortalamar analizi sonucunda ortaya çıkan küme üyelikleri Tablo 7’de; cana yakınlık ve yetkinlik eksenleri arasındaki konumları (ve dört kümeli çözüme göre oluşan küme üyelikleri) ise Şekil 4’te gösterilmektedir. En uygun çözüm kararı, Tablo 7 ve Şekil 4’teki bilgilerin hiyerarşik kümeleme analizindeki sonuçlarla birlikte KİM çerçevesinde değerlendirilmesiyle verilmiştir.

Tablo 7 ve Şekil 4’deki bilgiler bir arada değerlendirildiğinde, hiyerarşik kümeleme analizinin işaret ettiği sonuçlarla uyumlu olarak, dört ve beş kümeli çözümlerin üç ve altı kümeli çözümlere göre KİM’in kuramsal çerçevesinde daha kolay yorumlanabilir bir yapıda oldukları söylenebilir. Üç kümeli çözüm, Şekil 4’deki bir ve dört numaralı kümelerdeki grupları aynı kümede birleştirerek son derece heterojen bir küme meydana getirmektedir. Altı kümeli çözüm ise öğrenci ve çalışan alt gruplarından oluşan yorumlanması zor bir küme meydana getirmektedir (bkz. Tablo 7).

Dört ve beş kümeli çözümler karşılaştırıldığında, dört kümeli çözümün daha homojen ve KİM’in öngörülerine daha uygun kümeler ortaya çıkardığı görülmektedir. Beş kümeli çözüm her ne kadar suçlu ve dilenci gruplarından oluşan ve sınırları daha belirgin bir düşük yetkinlik-düşük cana yakınlık kümesi meydana çıkarsa da yetkinlik puanları en yüksek gruplardan ikisini (öğrenciler ve çalışanlar) yüksek cana yakınlık- düşük yetkinlik

puanlarına sahip gruplarla (örn. yaşlılar, çocuklar) birleştirerek KİM açısından tutarsız bir küme meydana getirmektedir (bkz. Tablo 7).

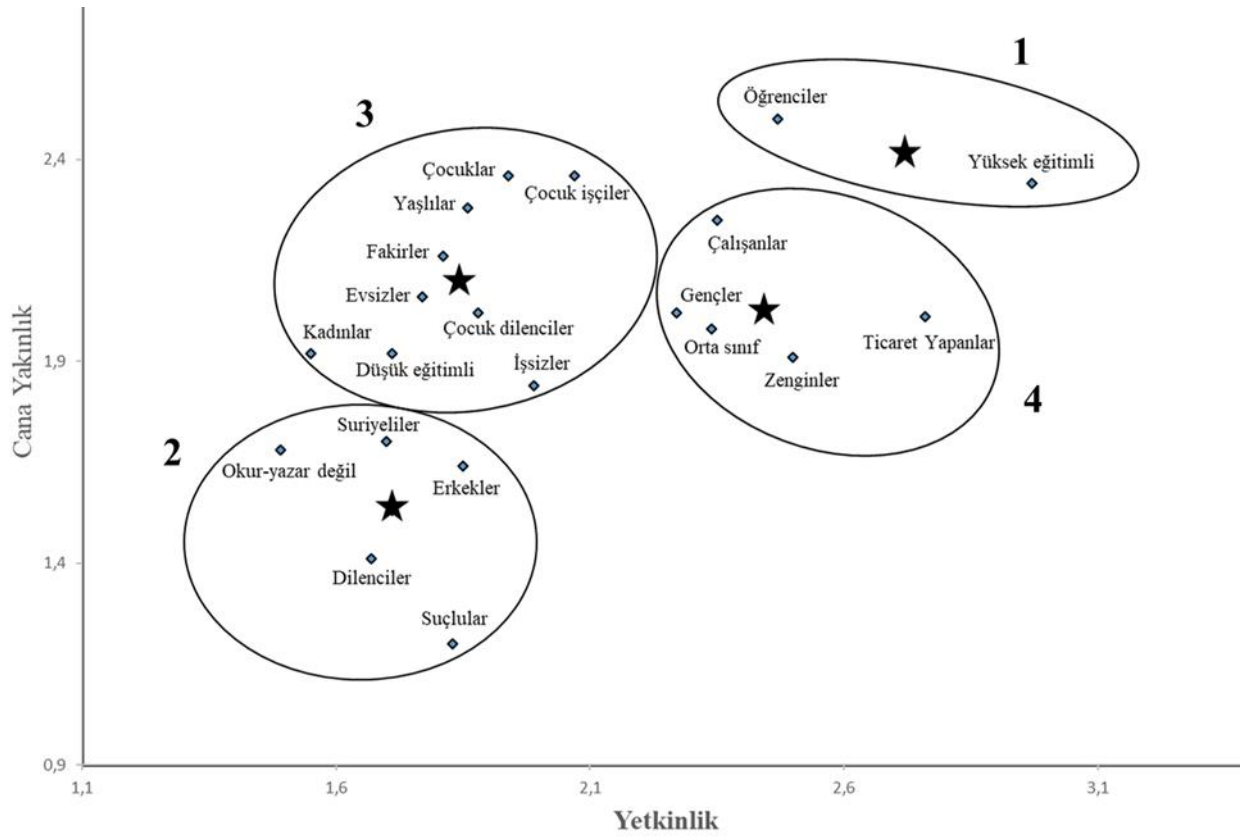
Tablo 7. Üç, dört, beş ve altı kümeli çözümler için k-ortalamlar analizinde ortaya çıkan küme üyelikleri.

Gruplar	3 kümeli çözüm	4 kümeli çözüm	5 kümeli çözüm	6 kümeli çözüm
Yüksek eğitilmişler	3	1	2	2
Öğrenciler	3	1	4	3
Erkekler	2	2	1	1
Okur-yazar olmayanlar	2	2	1	1
Suriyeliler	2	2	1	1
Dilenciler	2	2	3	6
Suçlular	2	2	3	6
Kadınlar	1	3	1	1
Çocuk dilenciler	1	3	1	1
İşsizler	1	3	1	1
Düşük eğitilmişler	1	3	1	1
Evsiz-barksızlar	1	3	1	1
Çocuklar	1	3	4	4
Çocuk işçiler	1	3	4	4
Yaşlılar	1	3	4	4
Fakirler	1	3	4	4
Çalışanlar	3	4	4	3
Gençler	3	4	5	5
Orta sınıf	3	4	5	5
Zenginler	3	4	5	5
Ticaret yapanlar	3	4	5	5

Not. Tablodaki rakamlar grupların atandıkları küme numarasını temsil etmektedir. Tablodaki gruplama dört kümeli çözüme göre yapılmıştır. Nihai sonuca üç ve dört kümeli çözümlerde dört tekrar (iteration), beş ve altı kümeli çözümlerde ise iki tekrar sonucunda varılmıştır.

Dört kümeli çözümde ise bu tür tutarsız birleşmeler diğer çözümlere oranla asgari düzeydedir. Diğer çözümlerle karşılaştırıldığında, dört kümeli çözümde cana yakınlık ve

yetkinlik puanları açısından küme içi benzerliklerin küme içi farklılıklardan daha belirgin olduğu görülmektedir. Bu nedenle, mevcut çözüm olasılıkları içinde dört kümeli çözümün daha uygun bir çözüm olduğuna karar verilmiştir. Şekil 4’de bu çözüm sonucunda oluşan kümeler gösterilmektedir.

Şekil 4. Suriyeli mülteci alt gruplarının yetkinlik X cana yakınlık alanı üzerindeki dağılımı ve kümeleme analizinde ortaya çıkan dört kümeli çözüm. Yıldız işaretleri küme merkezlerini temsil etmektedir.

Şekil 4’den de görüldüğü gibi, bir numaralı küme hem cana yakınlık hem de yetkinlik puanları en yüksek iki gruptan oluşmaktadır: Eğitim düzeyi yüksek olanlar ve öğrenciler. KİM’de bu küme yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesi olarak tanımlanmaktadır.

İki numaralı kümenin ise KİM’de düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik tanımına giren gruplardan oluştuğu görülmektedir: Suçlular, dilenciler, erkekler, okur-yazar olmayanlar ve Suriyeliler. Bu grupların tümü üç kümeli çözümde de aynı kümeyi paylaşırlarken, beş ve altı kümeli çözümlerde ilk ikisinin bir kümeye son üçünün ise başka bir kümeye düştükleri görülmektedir (bkz. Tablo 7). Bu bulgular, bu kümenin üç ve dört kümeli çözümlerde son derece kararlı olduğuna ve bu kararlılığın kısmen zayıflamış olsa da beş ve altı kümeli çözümlerde de devam ettiğine işaret etmektedir.

Üç numaralı küme, alt grupların yarısına yakını (n = 9, %43) içine almış bulunmaktadır: Çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, çocuk dilenciler, kadınlar, eğitim düzeyi düşük olanlar, işsizler. Bu kümenin Şekil 4’deki konumu ve içindeki gruplar onu KİM’in yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesi tanımı içine almaktadır. Kümeyi oluşturan gruplar beş ve altı kümeli çözümlerde iki ayrı kümeye ayrılrsa da üç kümeli çözümde aynı kümeyi paylaşarak kararlı bir küme oluşturduklarını göstermektedir (bkz. Tablo 7).

Son olarak, Şekil 4’den de görüldüğü gibi, dört numaralı küme yetkinlik puanları en yüksek olan yedi kümenin beşini içine almaktadır: Çalışanlar, gençler, orta sınıf, zenginler, ticaret yapanlar. Tablo 7’den görülebileceği gibi, çalışanlar grubu hariç diğer dört grup tüm çözümlerde aynı kümeye düşerek en kararlı grubu meydana getirmektedir. Bu küme, KİM’in tanımladığı dört tipik kümeden en çok düşük cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesine benzemektedir. Bununla birlikte, kümenin cana yakınlık puanları düşükten çok orta-yüksek bir aralıkta olduğundan, onu yüksek cana-yakınlık-yüksek yetkinlik kümesine de yaklaştırmaktadır.

Sonuç olarak, hiyerarşik ve k-ortalamar kümeleme analizlerinden elde edilen bulgular Suriyeli mülteci alt gruplarının KİM’in öngörleriyle uyumlu bir şekilde kalıpyargılanarak cana yakınlık X yetkinlik alanında kümelandiklerine işaret etmektedir. Bu bulgular kuramın boyutsal hipotezini desteklemektedir. Ancak, daha önce de

belirtildiği gibi, kümeleme analizlerinin işaret ettiği çözümler/küme sayıları betimsel bulgulara dayandığından karar verilen çözümün kuramsal açıdan geçerliğinin sınanması önem kazanmaktadır (Blashfield ve Aldenderfer, 1988; Henry ve ark., 2005; Ketchen ve Shook, 1996). KİM, küme içi ve kümeler arası karşılaştırmalarda cana yakınlık, yetkinlik ve duygu puanları açısından belirli örüntülerin ortaya çıkmasını öngörmektedir. Aşağıda, karar verilen dört kümeli çözümün geçerliliği bu öngörüler açısından sınanacaktır. Bu öngörülerin çoğunluğu “karışık içerikli kalıpyargı kümeleri” ve “kalıpyargı kümelerinin duygusal bileşenleri” hipotezleriyle ilgili olduğu için bulgular bu başlıklar altında sırasıyla sunulacaktır.

4.5.2 Çelişik/Karışık İçerikli Kalıpyargılar Hipotezine İlişkin Bulgular

“Suriyeli mülteci alt gruplarının çoğunluğu çelişik/karışık içerikli kümeler olan YCY-DY ve DCY-YY kümelerinde toplanacaktır; çok az bir kısmı YCY-YY ve DCY-DYY kümelerinde gruplanacaktır.” Cana yakınlık ve yetkinlik puanları üzerinde söz konusu dağılıma göre ve boyutsal hipotezin beklentilerine uygun olarak küme içi ve kümeler arası farklılıklar ortaya çıkacaktır. Bu hipoteze göre bir grup ya da bir küme cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarından birinde yüksek değerinde düşük puan alırsa bu grup ya da küme karışık içerikli kalıpyargılamaya hedef olmaktadır. Yine bu hipoteze göre sosyal grupların çoğunluğu karışık içerikli kalıpyargılara maruz kalmaktadır. Bu hipoteze ek olarak, boyutsal hipotez ise kümelerin cana yakınlık ve yetkinlik puanlarının birbirinden farklılaşacağını öngörmektedir. Bu hipotezler, grup düzeyi veri setinde ($N = 21$) cana yakınlık ve yetkinlik puanlarının küme içi ve kümeler arası karşılaştırılmasıyla; alt grup düzeyinde ise ($N = 29-34$) her alt grubun cana yakınlık ve yetkilik puanlarının karşılaştırılmasıyla sınanmıştır. Kümeler arası karşılaştırmalar tek yönlü varyans analizi (ANOVA), küme içi ve grup içi karşılaştırmalar ise bağımlı örneklem t-testi analiziyle

yapılmıştır. Küme içi ve kümeler arası karşılaştırmalarda ulaşılan bulguların özeti Tablo 8’de, grup içi karşılaştırmalara ilişkin bulgu özetleri ise Tablo 9’da gösterilmektedir.⁷

Tablo 8. Dört Kümeli Çözümde Kümelerin Cana Yakınlık ve Yetkinlik Boyutlarındaki Ortalama ve Standart Sapmaları ile Küme İçi ve Kümeler Arası Karşılaştırma Sonuçları

Küme	Cana Yakınlık			Yetkinlik
	Ort. (S)			Ort. (S)
1 (öğrenciler, yüksek eğitilmişler)	2.42 (0.11) _a			2.72 (0.35) _a
2 (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler)	1.53 (0.22) _b			1.71 (0.14) _b
3 (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, kadınlar, çocuk dilenciler, düşük eğitilmişler, işsizler)	2.10 (0.20) _a	>		1.84 (0.15) _b
4 (zenginler, ticaret yapanlar, orta sınıf, gençler, çalışanlar)	2.04 (0.13) _a	<		2.44 (0.19) _a

Not: Satır içi karşılaştırmalar bağımlı örneklem t-testi ile yapılmıştır; büyük ve küçük işaretleri (> ve <) ilgili kümelerin cana yakınlık ve yetkinlik puanları arasında anlamlı fark olduğunu göstermektedir. Sütun için karşılaştırmalar tek yönlü ANOVA ile yapılmıştır; farklı harfler, ilgili kümeler arasında anlamlı farklar olduğunu göstermektedir.

7 Her iki tablodan da görülebileceği gibi, neredeyse tüm alt gruplara atfedilen cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri ölçek orta noktası olan 2.5 puanın altındadır. Bu durum, aslında Suriyeli mülteci alt gruplarının neredeyse tamamının her iki boyutta da negatif (soğuk ve yetkin olmayan) olarak değerlendirildiğine işaret etmektedir. Ancak buna rağmen, gerek kümeleme analizinde gerekse bu bölümdeki analizlerde, bu iki boyuttaki puanları açısından birbirlerinden KİM’in beklentileriyle uyumlu bir şekilde ayrıştıkları görülmektedir. Bu nedenle, bu çalışmanın bulgu ve tartışma bölümlerinde kullanılan yüksek-düşük cana yakınlık ve yetkinlik tanımlamaları, küme ya da alt grupların bir boyuttaki puanının diğer boyuttaki puanına oranı ve/veya küme ya da grupların birbirine göre puanı olarak anlaşılmalıdır.

Varyans analizi, kümelerin hem cana yakınlık hem de yetkinlik açısından birbirinden farklılaştığını göstermektedir, sırasıyla, $F(3, 17) = 15.40, P < .001$ ve $F(3, 17) = 27.19, P < .001$. Tablo 8'den de görülebileceği gibi, her iki boyutta da en yüksek puanları bir numaralı küme (öğrenciler, yüksek eğitimliler) almıştır. Bu kümenin cana yakınlık puanı ($Ort. = 2.42, S = 0.11$) iki numaralı kümenin (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler) puanından ($Ort. = 1.53, S = 0.22$); yetkinlik puanı ise ($Ort. = 2.72, S = 0.35$) hem iki numaralı kümenin puanından ($Ort. = 1.71, S = 0.14$) hem de üç numaralı kümenin (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, kadınlar, çocuk dilenciler, düşük eğitimliler, işsizler) puanından ($Ort. = 1.84, S = 0.15$) anlamlı düzeyde daha yüksektir (tüm P 'ler $< .001$). Diğer yandan, bu kümenin cana yakınlık ve yetkinlik puanları birbirinden anlamlı düzeyde farklılaşmamıştır, $t(1) < 1$. Cana yakınlık ve yetkinlik puanlarının hem diğer kümelerle oranla daha yüksek olması hem de birbirinden farklılaşmamış olması bu kümenin yalnız içerikli (univalent) pozitif kalıpyargılara hedef olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu bulgulara göre, bir numaralı kümede bulunan gruplar (öğrenciler, yüksek eğitimliler) en cana yakın ve en yetkin, diğer bir deyişle en sevilen ve en yüksek statülü Suriyeli mülteci alt grupları olarak sınıflandırılabilir (altı numaralı dipnottaki sınırlamalara bkz.).

Her iki boyutta da en düşük puanları ise iki numaralı kümenin (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler) aldığı görülmektedir (bkz. Tablo 8 ve Şekil 4). Bu kümenin cana yakınlık puanının ($Ort. = 1.53, S = 0.22$) diğer üç kümenin her birinin puanından (1,3 ve 4 numaralı kümeler için sırasıyla, $Ort. = 2.42, 2.10, 2.04, S = 0.11, 0.13, 0.20$) anlamlı düzeyde daha düşük olduğu görülmektedir (P değerleri $< .01$). Yetkinlik puanının ise ($Ort. = 1.71, S = 0.14$) bir numaralı (öğrenciler, yüksek eğitimliler) ve dört numaralı (zenginler, ticaret yapanlar, orta sınıf, gençler, çalışanlar) kümelerin puanlarından (sırasıyla, $Ort. = 2.72, 2.44, S = 0.35, 0.19$) anlamlı düzeyde daha düşük olduğu (P değerleri $< .001$), üç numaralı kümenin (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar,

fakirler, evsizler, kadınlar, çocuk dilenciler, düşük eğitimliler, işsizler) puanından ise ($Ort. = 1.84, S = 0.15$) farklılaşmadığı anlaşılmaktadır, $P = 1.00$ (bkz. Tablo 8). Öte yandan, bu kümenin cana yakınlık ($Ort. = 1.53, S = 0.22$) ve yetkinlik ($Ort. = 1.71, S = 0.14$) puanları arasında anlamlı düzeyde bir farklılaşmanın olmadığı görülmektedir, $t(4) = -1.29, P = .266$. Cana yakınlık ve yetkinlik puanlarının hem en düşük hem de birbirinden farklılaşmamış olması bu kümenin yalnız içerikli negatif kalıpyargılara hedef olduğunu göstermektedir. Bu bulgulara göre, iki numaralı kümeyi oluşturan gruplar (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler) en soğuk ve en yeteneksiz, diğer bir deyişle en itici ve en düşük statülü Suriyeli mülteci alt grupları olarak sınıflandırılabilir (7 numaralı dipnottaki sınırlamalara bkz.). Özellikle, Suriyeli mülteciler üst kategorisinin bu kümede bulunması dikkat çekicidir. Bu bulgu, Suriyeli mültecileri Suriyeli üst kimliği ile algılamının Suriyeli mültecileri en az sevilen gruplarla eşitlediğine ve onlara karşı saf antipati doğurmakla sonuçlanabileceğine işaret etmektedir.

Bir ve iki numaralı kümelerin aksine, üç ve dört numaralı kümelerin karışık içerikli (mixed, ambivalent) kalıpyargılara hedef oldukları görülmektedir. Üç numaralı kümenin (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, çocuk dilenciler, kadınlar, eğitim düzeyi düşük olanlar, işsizler) cana yakınlık puanı ($Ort. = 2.10, S = 0.20$) yetkinlik puanından ($Ort. = 1.84, S = 0.15$) anlamlı düzeyde daha yüksektir, $t(8) = 4.41, P = .002$. Bu bulgu, bu kümeyi tanım gereği karışık içerikli kalıpyargı kümesi yapmaktadır. Bu küme, kendisine atfedilen cana yakınlık düzeyi yetkinlik düzeyinden daha yüksek olduğu için, korumacı önyargıya hedef küme tanımına da uymaktadır. Diğer kümelerle karşılaştırıldığında, Tablo 8'den görüldüğü gibi, bu kümenin cana yakınlık puanının (yukarda) iki numaralı kümenin (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler) puanından ($Ort. = 1.53, S = 0.22$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($P < .001$), diğer kümelerin puanlarından ise anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmektedir (P değerleri $> .05$). Kümenin yetkinlik puanı ise (yukarda) iki numaralı kümenin puanından

(*Ort.* = 1.71, *S* = 0.14) farklılaşmazken ($P = 1.000$), bir numaralı (öğrenciler, yüksek eğitimliler) ve dört numaralı (zenginler, ticaret yapanlar, orta sınıf, gençler, çalışanlar) kümelerin puanlarından (sırasıyla, *Ort.* = 2.72, 2.44, *S* = 0.35, 0.19) anlamlı düzeyde daha düşüktür (P değerleri $< .001$). Bu bulgulara göre, üç numaralı kümeyi meydana getiren gruplar bir yandan görece iyi niyetli, sevecen ve sıcak olarak algılanırken diğer yandan yetenek ve becerileri görece kısıtlı gruplar olarak algılanmaktadır. Diğer gruplarla karşılaştırıldığında, cana yakınlık açısından en yüksek puan alan gruplara (bir ve dört numaralı kümelerdeki gruplar) benzerken, yetkinlik açısından ise en düşük puanlara sahip gruplara (iki numaralı kümedeki gruplar) benzemektedirler. Buna göre bu küme, korumacı önyargıya hedef olan tipik bir küme olarak tanımlanabilir.

Son olarak, üç numaralı kümenin tam tersine, dört numaralı kümenin (zenginler, ticaret yapanlar, orta sınıf, gençler, çalışanlar) yetkinlik puanı (*Ort.* = 2.44, *S* = 0.19) cana yakınlık puanından (*Ort.* = 2.04, *S* = 0.13) daha yüksektir, $t(4) = -3.52$, $P = .024$ (bkz. Tablo 8). Bu bulgu, bu kümeyi de tanım gereği karışık içerikli kalıpyargı kümesi yapmaktadır. Üç numaralı kümeden farklı olarak, bu küme, kendisine atfedilen yetkinlik düzeyi cana yakınlık düzeyinden daha yüksek olduğu için, haset edici önyargıya hedef küme tanımına uymaktadır. Diğer kümelerle karşılaştırıldığında (bkz. Tablo 8), bu kümenin cana yakınlık puanının iki numaralı kümenin (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler) puanından (*Ort.* = 1.53, *S* = 0.22) anlamlı olarak daha yüksek olduğu ($P = .003$), bir numaralı (öğrenciler, yüksek eğitimliler) ve üç numaralı (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, çocuk dilenciler, kadınlar, eğitim düzeyi düşük olanlar, işsizler) kümelerin puanlarından ise (sırasıyla, *Ort.* = 2.42, 2.10, *S* = 0.11, 0.20) daha düşük olmakla birlikte onlardan anlamlı olarak farklılaşmadığı anlaşılmaktadır (P değerleri $> .05$). Bu kümenin yetkinlik puanının (yukarda) ise beklentilerle uyumlu olarak, bir numaralı kümenin puanıyla (*Ort.* = 2.72, *S* = 0.35) eşdeğer olduğu ($P = .136$), iki ve üç numaralı kümelerin puanlarından ise (sırasıyla, *Ort.*

= 1.71, 1.84, $S = 0.14, 0.15$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir (P değerleri $< .001$). Bu bulgulara göre, dört numaralı kümeyi meydana getiren grupların kısmen cana yakın ve sevecen ama daha çok yetenekli ve becerikli gruplar olarak algılandıkları görülmektedir. Diğer bir deyişle, yetenek ve becerileri iyi niyetli, sevecen ve sıcak olmak gibi sosyal becerilerinden daha baskın olarak algılanmaktadırlar. Diğer gruplarla karşılaştırıldığında, yetkinlik açısından en yüksek puanı alan gruplara (bir numaralı kümedeki gruplar) benzerken, cana yakınlık açısından ise en düşük puanlara sahip gruplardan çok (iki numaralı kümedeki gruplar) yüksek puanlara sahip gruplara (bir ve üç numaralı kümelerdeki gruplar) benzemektedirler. Buna göre bu küme, haset edici önyargıya hedef olan bir küme olarak tanımlanabilir.

KİM'in sosyal grupların çoğunun yetkinlik ve cana yakınlık boyutlarından birinde yüksek değerinden düşük algılanarak çelişik/karışık kalıpyargılara hedef olacağına ilişkin hipotezi bu çalışmada desteklenmiş görünmektedir. Şekil 4'den görülebileceği gibi, 20 Suriyeli mülteci alt grubunun 14'ü (%70) boyutların birinde yüksek değerinde düşük puanlara sahip olan üç ve dört numaralı kümelerde yer almaktadır. Alt grup düzeyi analiz sonuçları da bu hipotezi desteklemektedir (bkz. Tablo 9).

Tablo 9'da görüldüğü gibi, 20 alt grubun 16'sında (%80) cana yakınlık ve yetkinlik puanları birbirinden anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Sekiz alt grubun (yaşlılar, kadınlar, fakirler, çocuk işçiler, çocuklar, düşük eğitilmişler, okur-yazar olmayanlar, evsizler) cana yakınlık düzeyi yetkinlik düzeyinden daha yüksekken, sekiz grubun ise (zenginler, suçlular, ticaret yapanlar, yüksek eğitilmişler, erkekler, orta sınıf, dilenciler, gençler) yetkinlik düzeyi cana yakınlık düzeyinden daha yüksektir. Bu 16 grubun 11'nin (yaşlılar, kadınlar, çocuk işçiler, çocuklar, düşük eğitilmişler, okur-yazar olmayanlar; zenginler, ticaret yapanlar, yüksek eğitilmişler, erkekler, gençler) önceki KİM çalışmalarında karışık içerikli kalıpyargılanan gruplarla aynı ve/veya benzer olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Suriyeli Mülteci Alt Gruplarının Cana Yakınlık ve Yetkinlik Değişkenlerindeki Ortalama Puan ve Standart Sapmaları ile Bağımlı Örneklem T-Test Sonuçları.

Grup Adı	Cana Yakınlık	Yetkinlik	sd	t
	Ort. (S)	Ort. (S)		
Yaşlılar	2.28 (0.60)	1.86 (0.66)	33	4.23***
Kadınlar	1.92 (0.65)	1.55 (0.59)	31	3.17**
Fakirler	2.16 (0.85)	1.81 (0.59)	31	2.87**
Çocuk işçiler	2.36 (0.79)	2.07 (0.75)	33	2.72**
Çocuklar	2.36 (0.96)	1.94 (0.62)	31	2.71**
Düşük eğitilmişler	1.92 (0.76)	1.71 (0.64)	33	2.46*
Okur-yazar olmayanlar	1.68 (0.67)	1.49 (0.53)	31	2.32*
Evsizler	2.06 (0.75)	1.77 (0.66)	28	2.31*
Çocuk dilenciler	2.02 (0.75)	1.88 (0.60)	31	0.97
Öğrenciler	2.50 (0.89)	2.47 (0.68)	28	0.24
Suriyeliler	1.70 (0.66)	1.69 (0.56)	31	0.11
Çalışanlar	2.25 (0.77)	2.35 (0.69)	28	-0.78
İşsizler	1.84 (0.63)	1.99 (0.77)	28	-1.17
Gençler	2.02 (0.72)	2.27 (0.77)	28	-2.35*
Dilenciler	1.41 (0.45)	1.67 (0.62)	28	-2.39*
Orta sınıf	1.98 (0.50)	2.34 (0.77)	31	-2.41*
Erkekler	1.64 (0.56)	1.85 (0.63)	28	-2.84**
Yüksek eğitilmişler	2.34 (0.62)	2.97 (0.85)	28	-4.81***
Ticaret yapanlar	2.01 (0.51)	2.76 (0.80)	31	-5.50***
Suçlular	1.20 (0.38)	1.83 (0.81)	31	-5.57***
Zenginler	1.91 (0.58)	2.50 (0.78)	28	-5.63***

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

4.5.3 Kalıpyargıların Duygusal Bileşenleri Hipotezine İlişkin Bulgular

“Suriyeli mülteci alt gruplarına karşı hissedilen duygular onlara yönelik kalıpyargı içeriklerine göre biçimlenecektir. YCY-DY kümesi acıma duygusuna, DCY-YY kümesi haset duygusuna, DCY-DY kümesi hor görme duygusuna ve YCY-YY kümesi hayranlık

duygusuna hedef olacaktır.” Bu hipotez, kümelerin ortalama duygu puanları üzerinde kümeler arası planlı karşılaştırmalar yoluyla test edilmiştir. Bulgu özetleri Tablo 10’da, ayrıntılı bulgular ise aşağıda her duygu için ayrı ayrı rapor edilmektedir.

Tablo 10. Dört Kümeli Çözümde Kümelere Karşı Hissedilen Acıma, Haset, Hayranlık ve Hor Görme Duygularının Ortalama ve Standart Sapmaları

Küme	Acıma	Haset	Hayranlık	Hor Görme
	Ort. (S)	Ort. (S)	Ort. (S)	Ort. (S)
1 (öğrenciler, yüksek eğitimliler)	2.66 (0.39)	2.28 (0.26)	1.46 (0.13)	2.47 (0.09)
2 (dilenciler, suçlular, okur-yazar olmayanlar, erkeler, Suriyeliler)	2.63 (0.60)	1.76 (0.12)	1.08 (0.04)	3.40 (0.35)
3 (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, kadınlar, çocuk dilenciler, düşük eğitimliler, işsizler)	3.27 (0.36)	1.70 (0.16)	1.21 (0.06)	2.95 (0.16)
4 (zenginler, ticaret yapanlar, orta sınıf, gençler, çalışanlar)	2.38 (0.52)	2.24 (0.32)	1.45 (0.14)	2.87 (0.22)

Hor Görme Duygusu. Tablo 10 incelendiğinde, hor görme duygusunun Suriyeli tüm alt gruplara karşı hissedilen en yoğun duygulardan biri olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, KİM’in beklentileriyle uyumlu olarak en çok hor görülen küme açık ara iki numaralı (YCY-DY) kümedir. Varyans analizi de (ANOVA) bu duygu açısından kümelerin birbirinden ayrıştığına işaret etmektedir, $F(3, 17) = 9.69, P < .001$. Planlı karşılaştırma analizi, bu kümenin puanının ($Ort. = 3.40, S = 0.35$) geriye kalan kümelerin birleşik puanından ($Ort. = 2.76$) anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir, $t(4.592) = 4.00, P < .01$. Bu sonuç KİM’in, hor görme duygusunun en çok ne cana yakın ne de yetkin olarak algılanan gruplara karşı hissedilen bir duygu olduğuna ilişkin tezini ve bu çalışmadaki dört kümeli çözümü desteklemektedir.

Acıma Duygusu. Acıma duygusunun hor görme duygusuyla birlikte Suriyeli mülteci alt gruplarına karşı hissedilen en yoğun iki duygudan biri olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 10). Bu duygunun diğer duygulara oranla daha yüksek olmasının bir nedeni Suriyeli mülteci alt gruplarının kontrolleri dışındaki bir iç savaştan dolayı talihsiz koşullarda yaşamaları olabilir. Bu çalışmadaki 20 alt grubun dokuzunun KİM’de acıma duygusunun tipik hedefi olarak tanımlanan üç numaralı kümede toplanmış olması bu yorumu desteklemektedir (bkz. Şekil 4). Nitekim, Tablo 10’dan görüldüğü gibi, en yüksek acıma duygusu bu kümeye karşı hissedilmiştir. Varyans analizi, kümelerin acıma duygusu bakımından birbirinden farklılaştığına işaret etmektedir, $F(3, 17) = 4.63, P < .05$. KİM’in öngörüsü doğrultusunda yapılan planlı karşılaştırma analizi, bu kümedeki grupların puanının ($Ort. = 3.27, S = 0.36$) geriye kalan kümelerdeki grupların birleşik puanından ($Ort. = 2.56$) anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir, $t(17) = 3.35, P < .01$. Bu sonuçlar, KİM’in acıma duygusuna ilişkin hipotezini ve bu çalışmada elde edilen dört kümeli çözümü desteklemektedir. KİM’e göre acıma duygusu en çok cana yakın ama yetkin olmayan, diğer bir deyişle başlarına gelen talihsizliklerde sorumluluğu bulunmayan iyi niyetli gruplara karşı hissedilen bir duygudur. Bu duygunun en çok hissedildiği küme olan üç numaralı küme bu özellikleri taşımaktadır.

Hayranlık Duygusu. Suriyeli mülteci alt gruplarına karşı en az hissedilen duygunun hayranlık duygusu olduğu görülmektedir. Tablo 10’dan görüldüğü gibi, bu duygunun daha fazla hissedilmesi beklenen bir ve dört numaralı kümelerin aldığı hayranlık puanları diğer iki kümeden daha yüksek olmakla birlikte son derece düşüktür. Bu çalışmada değerlendirilen tüm grupların görece sevilmeyen bir dış-grubun alt bileşenleri olduğu düşünülünce bu sonuç çok şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, varyans analizi (ANOVA) hayranlık puanları açısından kümeler arasında anlamlı farklar olduğuna işaret etmektedir, $F(3, 17) = 19.53, P < .001$. KİM, en fazla hayranlık duyulan kümenin yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesi olduğunu öngördüğü için yapılan

planlı karşılaştırmada bir numaralı kümenin (YCY-YY) puanı diğer kümelerdeki grupların birleşik puanıyla karşılaştırılmış ve iki puan arasında anlamlı fark olmadığı anlaşılmıştır, $t(1.117) = 2.17$, $P = .127$. Bunun üzerine, varyans analizinde işaret edilen kümeler arası farkı görmek için yapılan post hoc analizi, bir numaralı kümenin hayranlık puanının iki (DCY-DY) ve üç (YCY-DY) numaralı kümelerinkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğunu göstermiştir (P değerleri, sırasıyla, $< .001$ ve $.05$). Bu sonuç, KİM'in yetkinlik açısından daha olumlu değerlendirilen gruplara karşı hayranlık duygusunun daha yüksek olacağı beklentisiyle ve bu çalışmada karar verilen dört kümeli çözümle uyumludur.

Haset Duygusu. Haset duygusu da hayranlık duygusu gibi en yetkin algılanan kümelerdeki (bir ve dört numaralı kümeler, YCY-YY ve DCY-YY kümeleri) gruplara karşı hissedilmiş görünmektedir (bkz Tablo 10). Bu iki kümeye karşı hissedilen haset duygusunun hayranlık duygusundan görece daha yüksek olması, bu kümelerdeki grupların iç-grupla rekabet edecek potansiyele sahip olmalarıyla ilgili olabilir (örn., yüksek eğitilmişler, öğrenciler ve ticaret yapanların potansiyeli). Varyans analizi, haset puanları üzerinde kümelerin birbirinden farklılaştığına işaret etmektedir, $F(3, 17) = 10.48$, $P < .001$. KİM'in beklentileri doğrultusunda yapılan planlı karşılaştırma analizi, dört numaralı kümedeki grupların haset puanının ($Ort. = 2.24$, $S = 0.32$) geriye kalan kümelerdeki grupların birleşik puanından ($Ort. = 1.91$) anlamlı olarak daha yüksek olduğunu göstermektedir, $t(17) = 2.96$, $P < .01$. Post hoc analizleri, farkın bu kümenin puanıyla iki ve üç numaralı kümelerin puanları arasındaki farktan kaynaklandığına işaret etmektedir (P değerleri $< .01$). Bu sonuçlar da genel olarak KİM'in öngörleriyle uyumludur çünkü KİM iç-grupla rekabet potansiyeli olan görece yetenekli gruplara karşı hasedin en başat duygu olduğunu savunmaktadır ki yukarıdaki bulgular da bu tezi desteklemektedir. Bu kümenin haset puanlarının yetkinlik puanları düşük olan iki ve üç

numaralı kümelerin haset puanlarından yüksek olması aynı zamanda bu çalışmada ortaya çıkan dört kümeli çözümü desteklemektedir.

4.5.4 Kalıpyargı İçeriklerinin Yapısal Belirleyicileri Hipotezine İlişkin Bulgular

“Suriyeli mülteci alt gruplardan algılanan ekonomik rekabet onların cana yakınlıklarını negatif yönde yordayacak; bu grupların algılanan sosyo ekonomik statüsü ise yetkinliklerini pozitif yönde yordayacaktır (4a). Ayrıca, ekonomik rekabet tanımı sembolik tehdit ve gerçekçi tehdidi içerecek şekilde genişletilirse rekabetin cana yakınlığı yordama gücü artacaktır (4b).” Bu hipotezler grup düzeyi ($N=21$) ve katılımcı (bireysel) düzeyinde ($N=217$) yapılan korelasyon analizleriyle test edilmiştir. Katılımcı düzeyindeki analizlerde, korelasyonlar her katılımcı için ayrı ayrı hesaplanmıştır. Diğer bir deyişle, veri setinde 217 katılımcı olduğu için hesaplanan her ilişki için 217 korelasyon analizi yapılmıştır. Katılımcıların hesaplanan Pearson r değerleri önce Fisher Z değerlerine dönüştürülmüş, ardından bu Fisher Z değerlerinin ortalaması alınmış, bunun ardından ise bu ortalamalar Pearson r değerlerine geri dönüştürülmüştür. Grup düzeyindeki bulgular Tablo 11’de, katılımcı düzeyindeki analizler ise Tablo 12’de gösterilmektedir. Hipotez 4b için gerçekçi ve sembolik tehdit maddelerinin rekabet maddeleriyle birleştirilmesi yoluyla yeni değişkenler oluşturulmuştur. Rekabet maddeleri ve gerçekçi tehdit maddelerinin ortalaması alınarak Gerçekçi Rekabet Değişkeni ($\alpha = .86$), rekabet maddeleri ve sembolik tehdit maddelerinin ortalaması alınarak Rekabet ve Sembolik Tehdit Değişkeni ($\alpha = .83$) ve rekabet, gerçekçi tehdit ve sembolik tehdit maddelerinin ortalaması alınarak Genel Tehdit Değişkeni ($\alpha = .87$) oluşturulmuştur.

Tablo 11 ve 12’den görüldüğü gibi, statü ile yetkinlik arasında hem grup düzeyinde ($r = .88, P < .001$) hem de bireysel düzeyde ($r = .77, P < .001$) son derece yüksek ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgu 4a hipotezini desteklemektedir. Diğer yandan, statü ile cana yakınlık arasında öngörülme-yen anlamlı bir ilişki bulunsa da (grup düzeyi

Tablo 11. Statü, Rekabet ve Tehdit Değişkenleri ile Yetkinlik ve Cana Yakınlık Boyutları Arasındaki İlişkiler (Grup Düzeyi Analizler, N = 21)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Statü	1								
2. Rekabet	.13	1							
3. Gerçekçi Tehdit	-.19	.71***	1						
4. Sembolik Tehdit	-.43 [†]	.38	.62**	1					
5. Gerçekçi Rekabet	-.05	.91***	.94***	.55**	1				
6. Rekabet ve Sembolik Tehdit.	-.12	.90***	.80***	.75***	.92***	1			
7. Genel Tehdit	-.16	.85***	.94***	.73***	.97***	.96***	1		
8. Yetkinlik	.88***	.00	-.25	-.44 [†]	-.15	-.21	-.24	1	
9. Cana Yakınlık	.45*	-.59**	-.69***	-.78***	-.70***	-.79***	-.78***	.48*	1
Ort.	2.08	3.95	3.76	3.54	3.86	3.75	3.75	2.04	1.98
S	0.47	0.24	0.29	0.16	0.25	0.17	0.20	0.40	0.33

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$, [†] $P = .05$ Not. Gerçekçi Rekabet = Rekabet + Gerçekçi Tehdit maddeleri; Rekabet ve Sembolik Tehdit = Rekabet + Sembolik Tehdit maddeleri; Genel Tehdit = Rekabet + Gerçekçi Tehdit + Sembolik Tehdit maddeleri.

$r = .45$, $P < .05$, bireysel düzey $r = .44$, $P < .001$), bu ilişki statü ile yetkinlik arasındaki ilişkiye oranla son derece düşüktür. İki bulgu birlikte değerlendirildiğinde, statünün esas olarak yetkinlikle ilişkili bir yapısal değişken olduğu söylenebilir. (Statü ile cana yakınlık arasında önceki kimi çalışmalarda da benzer ilişkiler elde edilmiştir).

Rekabet ile cana yakınlık arasında hem grup düzeyinde ($r = -.59$, $P < .001$) hem de bireysel düzeyde ($r = -.31$, $P < .001$) negatif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir (bkz. Tablo 11 ve 12). Bu bulgu da 4a hipotezini desteklemektedir. Rekabet ile yetkinlik arasında ise grup düzeyinde ilişki bulunmazken bireysel düzeyde zayıf bir ilişki bulunmaktadır. Bu bulgular, rekabetin esas olarak cana yakınlıkla ilişkili yapısal bir değişken olduğuna işaret etmektedir. Ancak dikkat edilirse, statü ile yetkinlik arasındaki

ilişkiye oranla rekabet ile cana yakınlık arasındaki ilişki çok düşüktür. Rekabetin cana yakınlıkla olan ilişkisinin düşük ve/veya tutarsız olması yazında da dikkat çekilen bir durumdur (Fiske, 2015). Bu durum bizi 4b hipotezine getirmektedir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, 4b hipotezine göre rekabet ile cana yakınlık arasındaki tutarsız veya zayıf ilişki, rekabet değişkeninin sadece ekonomik rekabeti kapsamından kaynaklı dar tanımından ileri gelmektedir. Eğer rekabetin tanımı değerler konusundaki rekabeti ifade eden sembolik tehdidi ve ekonomik rekabet dışındaki diğer maddi ya da fiziksel rekabetleri içeren gerçekçi tehdidi kapsayacak şekilde genişletilirse rekabetin cana yakınlığı yordama düzeyi artacaktır. Korelasyon analizlerinden elde edilen bulgular 4b'nin dayandığı bu tezi desteklemektedir (bkz. Tablo 12).

Grup düzeyi analizler (Tablo 11), gerçekçi ve sembolik tehditlerin cana yakınlıkla negatif yönde ve anlamlı düzeyde ilişkili olduklarını göstermektedir (sırasıyla, $r = -.69$ ve $-.78$, P değerleri $< .001$). Rekabet ölçeğine gerçekçi tehdit maddeleri eklendiğinde (gerçekçi rekabet) cana yakınlıkla olan ilişki $r = -.59$ 'dan $r = -.70$ 'e, sembolik tehdit maddeleri eklendiğinde (rekabet ve sembolik tehdit) $r = -.79$ 'a ve her iki tehdidin maddeleri birlikte eklendiğinde (genel tehdit) $r = -.78$ 'e yükselmektedir (P değerleri $< .001$). Katılımcı düzeyindeki analizler de (bkz. Tablo 12) benzer bir tablo ortaya koymaktadır. İlk olarak, her iki tehdidin de cana yakınlıkla negatif yönde ve anlamlı olarak ilişkili oldukları görülmektedir, gerçekçi $r = -.50$, $P < .001$, sembolik $r = -.38$, $P < .01$. Rekabet ölçeğine gerçekçi tehdit maddeleri eklendiğinde (gerçekçi rekabet) cana yakınlıkla olan ilişki $r = -.31$ 'den $r = -.45$ 'e, sembolik tehdit maddeleri eklendiğinde (rekabet ve sembolik tehdit) $r = -.39$ 'a ve her iki tehdidin maddeleri birlikte eklendiğinde (genel tehdit) $r = -.52$ 'ye yükselmektedir (P değerleri $< .001$).

Tablo 12. Statü, Rekabet ve Tehdit Değişkenlerinin Yetkinlik ve Cana Yakınlık Boyutları ile İlişkileri (Bireysel Düzey Analizler, N = 169-205)

Yapısal Değişkenler	Yetkinlik	Cana Yakınlık
Statü	.77***	.44***
Rekabet	.16*	-.31***
Gerçekçi Tehdit	-.20**	-.50***
Sembolik Tehdit	-.30***	-.38***
Gerçekçi Rekabet	.01	-.45***
Rekabet ve Sembolik Tehdit	-.03	-.39***
Genel Tehdit	-.15*	-.52***

Not 1: Katılımcı düzeyindeki analizler her katılımcı için ayrı ayrı yapılmıştır. Tablodaki değerlere şu adımlar izlenerek ulaşılmıştır: 1) Her katılımcı için Pearson r katsayıları hesaplanmış, 2) bu katsayılar Fisher Z değerlerine dönüştürülmüş, 3) Fisher Z değerlerinin ortalaması alınmış, 4) Fisher Z ortalamaları Pearson r değerlerine geri dönüştürülmüştür. **Not 2:** Bazı katılımcıların korelasyonları hesaplanamadığından (bazı değişkenlerde puanlarının olmaması, düşük varyans vs. gibi nedenlerden dolayı) analizlerdeki katılımcı sayıları 169 ile 205 arasında değişmiştir. **Not 3:** Gerçekçi Rekabet = Rekabet + Gerçekçi Tehdit maddeleri; Rekabet ve Sembolik Tehdit = Rekabet + Sembolik Tehdit maddeleri; Genel Tehdit = Rekabet + Gerçekçi Tehdit + Sembolik Tehdit maddeleri. *** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

Her iki düzeydeki sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, KİM'in ekonomik rekabeti ölçen tipik ölçeğinin kapsamının gerçekçi veya sembolik tehdit içerikleriyle genişletilmesinin ölçeğin cana yakınlıkla olan ilişkisini önemli bir şekilde iyileştirebileceğine işaret etmektedir. Daha da önemlisi, rekabet ölçeğine her iki tehdidin içeriğinin birlikte (aynı anda) eklenmesinin en iyi sonucu verebileceğine işaret etmektedir.

Ek olarak, Kervyn ve arkadaşlarının (2015) cana yakınlığın yordanmasında sembolik tehdidin rolünün gerçekçi tehdit ve rekabetin rolünden görece daha fazla

olduğuna ilişkin bulgusu hiyerarşik regresyon ile test edilmiştir (grup düzeyi veri setinde). Rekabet ve gerçekçi tehdit ölçekleri arasındaki ilişkinin yüksek olması ($r = .71$, $P < .01$, bkz. Tablo 11) ve maddelerinin içerik açısından gerçekçi tehdit kapsamına girmesinden dolayı denkleme bu ölçeklerin iki ayrı değişken olarak değil tek değişken olarak girilmesine karar verilmiştir. Bu amaçla, rekabet ve gerçekçi tehdit ölçeklerindeki maddelerin birleştirilmesiyle meydana gelen gerçekçi rekabet değişkeni kullanılmıştır.

Cana yakınlığın bağımlı değişken, gerçekçi rekabet ile sembolik tehdidin ise yordayıcı değişkenler olduğu iki hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. İlk analizde, gerçekçi rekabet tek yordayıcı olduğunda, varyansın %48.50'sini açıklamış ($R^2 = .485$, $F(1,19) = 17.92$, $P < .001$) ve cana yakınlığı negatif yönde anlamlı olarak yordamıştır ($\beta = -.70$, $SE = .22$, $t = -4.23$, $P < .001$). Modele sembolik tehdit eklendiğinde, açıklanan varyansta %22'lik anlamlı bir artış meydana gelmiştir ($R^2 = .70$, $R^2_{\text{değişim}} = .22$, $F_{\text{değişim}}(1,18) = 13.26$, $P < .01$). Gerçekçi rekabet cana yakınlığı anlamlı olarak yordamaya devam etmiştir ($\beta = -.39$, $SE = .21$, $t = -2.50$, $P < .05$); ancak bu etki yaklaşık yarı yarıya azalmıştır ($\beta = .70$ 'ten $\beta = .39$ 'a; fark: .31). Sembolik tehdit ise cana yakınlığı anlamlı olarak ve gerçekçi rekabetten daha güçlü bir şekilde yordamıştır ($\beta = -.56$, $SE = .31$, $t = -3.64$, $P < .01$). İkinci analizde, yordayıcı değişkenlerin denkleme eklenme sıra değiştirilerek önce sembolik tehdit sonra gerçekçi rekabet denkleme girilmiştir. Sembolik tehdit tek yordayıcı olduğunda, varyansın %60'mı açıklamış ($R^2 = .60$, $F(1,19) = 28.57$, $P < .001$) ve cana yakınlığı negatif yönde anlamlı olarak yordamıştır ($\beta = -.78$, $SE = .29$, $t = -5.35$, $P < .001$). Modele gerçekçi rekabet eklendiğinde, açıklanan varyansta %10'luk anlamlı bir artış meydana gelmiştir ($R^2 = .70$, $R^2_{\text{değişim}} = .10$, $F_{\text{değişim}}(1,18) = 6.26$, $P < .05$). Sembolik tehdit cana yakınlığı anlamlı olarak yordamaya devam etmiştir ($\beta = -.56$, $SE = .31$, $t = -3.64$, $P < .01$); ve bu etki yaklaşık dörtte bir oranında azalmıştır ($\beta = .78$ 'den $\beta = .56$ 'ya; fark: .22). Gerçekçi rekabet de cana yakınlığı anlamlı olarak ancak sembolik tehditten daha zayıf bir şekilde yordamıştır ($\beta = -.39$, $SE = .20$, $t = -2.50$, $P < .05$).

Görüldüğü gibi, her iki tehdit türü de, sembolik tehdit ve gerçekçi rekabet, cana yakınlığın yordanmasında anlamlı düzeyde ek katkı yapabilmektedir. Bununla birlikte, sembolik tehdidin sağladığı katkı gerçekçi rekabetinkinden daha yüksektir. Sembolik tehdit sonradan denkleme girdiğinde açıklanan toplam varyansa yaptığı katkı %22 iken gerçekçi rekabetinki %10'dur. Bu fark beta değerlerinde de gözlenmektedir. Sembolik tehdit ikinci değişken olarak denkleme girdiğinde gerçekçi rekabetin beta değerinde yarı yarıya bir azalma meydana gelirken, gerçekçi rekabet ikinci değişken olarak denkleme girdiğinde sembolik tehdidin beta değerinde yaklaşık dörtte bir oranında bir azalma meydana gelmiştir. Dolayısıyla, 4b hipotezi ve Kervyn ve arkadaşlarının bulgularıyla uyumlu olarak, sembolik tehdidin cana yakınlığın yordanmasına önemli bir katkı sağladığı ve bu konuda gerçekçi rekabetten daha önemli bir değişken olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA

4.6 Boyutsal Hipoteze İlişkin Bulguların Tartışılması

Bulgular boyutsal hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Suriyeli mülteciler üst kategorisi ve 20 Suriyeli mülteci alt grubu, KİM'in (Fiske ve ark., 2002) beklentileriyle uyumlu bir şekilde cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri açısından birbirinden ayrılarak dört küme altında toplanmıştır. Kümeler tek bir kategorinin alt bileşenlerinden oluştuklarından görece dar bir alana yayılmıştır (Burkley ve ark., 2017). Buna rağmen, benzer çalışmalarda olduğu gibi birbirinden anlamlı düzeyde farklılaşabilmiştir (Burkley ve ark., 2017; Bye ve ark., 2014; Eckes, 2002; Lee ve Fiske, 2006; Sadler ve ark., 2015).

Ulaşılan dört kümeli çözümde, yazınla tutarlı olarak cana yakınlık ve yetkinlik puanları açısından kümeler arası farklılıklar kümeler arası benzerliklerden; küme içi benzerlikler ise küme içi farklılıklardan daha belirgin çıkmıştır. Ayrıca, kümelerdeki alt gruplar önceki çalışmalarda bu kümelerde algılanan gruplarla aynı veya benzerdir (örn., Cuddy ve ark., 2007, 2009; Durante ve ark., 2013; Fiske ve ark., 2002). Yine çoğu alt grup dört kümeli çözümün dışındaki çözümlerde de aynı kümeyi paylaşarak kararlı bir birliktelik sergilemiştir. KİM'de karışık/çelişik içerikli olarak tanımlanan kümeler bu tanıma uygun olarak bir boyutta yüksek değerinde düşük olarak algılanmıştır (sonraki hipotezin altında tartışılacaktır). KİM'de yalın içerikli (univalent) olarak tanımlanan iki kümeden yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesi (YCY-YY; eğitim düzeyi yüksek olanlar ve öğrenciler) hem cana yakınlık hem de yetkinlik boyutlarında en yüksek puanları alarak en sevilen ve en saygın küme olarak algılanmıştır. Bu kümenin karşısında bulunan düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesi ise (DCY-DY; suçlular, dilenciler, erkekler, okur-yazar olmayanlar ve Suriyeliler) her iki boyutta en düşük puanları alarak en itici ve en düşük statülü küme olarak algılanmıştır.

Dikkat çekici bulgulardan biri Suriyeli Mülteci üst kategorisinin DCY-DY kümesinde, diğer bir deyişle bu kümenin tipik sakinleri dilenciler ve suçlularla aynı

kümede algılanmasıdır. Bu bulgu, Suriyeli mültecilere yönelik global algının (Burkley ve ark., 2017; Richards ve Hewstone, 2001), “aşağının aşağısı” (Harris ve Fiske, 2006, s. 847) bir negatıflık düzeyinde olduğuna ve onları itici gruplarla eşitlediğine; böylece Suriyeli üst kimliği tanımlamasının Suriyeli mültecileri nesneleştirerek (Harris ve Fiske, 2006) onları saf antipati ve insanlık dışı davranışların hedefi haline getirebileceğine işaret etmektedir (Cıkara ve ark., 2010).

Diğer bir dikkat çekici bulgu, her ne kadar Suriyeli mülteci alt grupları KİM’in beklentileriyle uyumlu şekilde birbirinden ayrılmış olsa da yetkinlik puanları ölçek orta noktasından büyük olan iki alt grup dışında, hiçbir alt grubun cana yakınlık veya yetkinlik puanlarının ölçek orta noktasını aşamamasıdır. Bu durum, aslında Suriyeli mülteci alt gruplarının neredeyse tamamının her iki boyutta da negatif (soğuk ve yeteneksiz) olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, mevcut alt gruplar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından oluşan başka sosyal gruplarla birlikte değerlendirilmiş olsaydı muhtemelen tamamı DCY-DY kümesi içerisinde algılanacaktı. Bu nedenle, bu çalışmada kullanılan yüksek-düşük cana yakınlık ve yetkinlik tanımlamaları, mutlak yükseklik veya düşüklük olarak değil küme ya da alt grupların bir boyuttaki puanının diğer boyuttaki puanına oranı ve/veya küme ya da grupların birbirine göre puanı olarak anlaşılmalıdır.

4.7 Karışık/Çelişik Kalıpyargılar Hipotezi Bulgularının Tartışılması

Bulgular bu hipotezin de desteklendiğini göstermektedir. KİM, cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarından birinde yüksek diğerinde düşük puan alan, diğer bir deyişle bu iki boyuttaki puanları arasında anlamlı bir farklılık olan grupları karışık/çelişik kalıpyargılanan gruplar olarak tanımlamaktadır (Cuddy ve ark., 2005, 2009; Fiske ve ark., 2002). Bu tanıma uygun olarak, YCY-DY kümesinin (çocuklar, çocuk işçiler, yaşlılar, fakirler, evsizler, çocuk dilenciler, kadınlar, eğitim düzeyi düşük olanlar, işsizler) algılanan cana yakınlığı algılanan yetkinliğinden; DCY-YY kümesinin ise (çalışanlar,

gençler, orta sınıf, zenginler, ticaret yapanlar) algılanan yetkinliği algılanan cana yakınlığından anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Bununla tutarlı olarak, YCY-DY kümesindeki dokuz alt grubun yedisinin cana yakınlık puanı yetkinlik puanından; DCY-YY kümesindeki beş alt grubun dördünün yetkinlik puanı cana yakınlık puanından anlamlı düzeyde yüksek çıkmıştır. Dolayısıyla, bu iki kümedeki Suriyeli mülteci alt gruplarının hem küme hem de alt grup düzeylerinde karışık/çelişik kalıpyargılara maruz kaldığı söylenebilir.

YCY-DY kümesi, cana yakınlık açısından en yüksek, yetkinlik açısından ise en düşük puanlı gruplara benzeyen alt gruplardan olduğundan bu kümedeki grupların görece iyi niyetli ve sıcak; aynı zamanda, yetenek ve becerileri görece kısıtlı olup iç-gruba zarar vermeyen gruplar olarak algılandığı söylenebilir (Cuddy ve ark., 2008). DCY-YY kümesinin yetkinlik puanı en yüksek puanlı gruplara benzerken cana yakınlık puanı en düşük küme ile en yüksek kümenin arasına düşmektedir. Bu nedenle bu küme, orta cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesi olarak da tanımlanabilir. Dolayısıyla, bu kümedeki alt grupların iç-grup açısından pek soğuk ve kötü niyetli olmayan yetenekli gruplar olarak algılandıkları söylenebilir (Cuddy ve ark., 2008). Ayrıca, KİM'in sosyal grupların çoğunluğunun bu kümelerde algılanacağı beklentisiyle tutarlı olarak Suriyeli mülteci alt gruplarının büyük çoğunluğu (%45'i YCY-DY kümesinde, %25'i DCY-YY kümesinde olmak üzere toplamda %70'i) bu iki kümede toplanmıştır. Bunların tamamına yakını önceki KİM çalışmalarında bu kümelerde algılanan tipik gruplarla aynıdır veya çok benzerdir (örn., Bye ve ark., 2014; Cuddy ve ark., 2005, 2007, 2009; Durante ve ark., 2013; Fiske ve ark., 2002)

4.8 Duygusal Bileşenler Hipotezine İlişkin Bulguların Tartışılması

Bulgular KİM'in kalıpyargı içeriklerine eşlik eden duygular/önyargı yüklü duygular hipotezini kısmen desteklemektedir. KİM'de öngörüldüğü gibi, merhamet ve üzüntüyü aynı anda içermesi nedeniyle çelişik bir duygu olan acıma en çok çelişik içerikli

kalıpyargılara hedef olan YCY-DY kümesine karşı hissedilmiş; aynı zamanda, diğer duygular arasında bu kümeye karşı hissedilen en yoğun duygu olmuştur (Cuddy ve ark., 2008; Fiske ve ark., 2002). Dikkat çekici bir şekilde, diğer üç kümeye karşı da hissedilen en yoğun duygulardan biri olmuştur. Diğer kümelere karşı da yoğun hissedilmesi ilk bakışta çelişki gibi görünse de tüm kümelerin Suriyeli mülteci alt gruplarından oluşuyor olması gerçeği bu çelişkiyi ortadan kaldırmaktadır. Çünkü bulundukları kümeden bağımsız olarak tüm Suriyeli mülteci alt gruplarının başlarına gelen olayları kontrol edemeyen—örneğin mülteci konumunda olmaktan sorumlu olmayan—ve iç-gruptan daha dezavantajlı bir konumda olan kişilerden oluştuğu söylenebilir. Bilindiği gibi bu özelliklere sahip kişi ve gruplar da acıma duygusuna hedeftir (örn., R. H. Smith, 2000; Weiner, 1980; Weiner ve ark., 1982, 1988). Kısaca, bu duygunun diğer duygulara oranla daha yüksek hissedilmesinin bir nedeni Suriyeli mülteci alt gruplarının kontrolleri dışındaki bir iç savaştan dolayı talihsiz bir konumda olmalarıyla ilişkili olabilir. Dolayısıyla, KİM'in acıma duygusuna ilişkin hipotezinin hem YCY-DY kümesi özelinde hem de diğer kümeler bağlamında desteklendiği söylenebilir. Bu yönüyle, YCY-DY kümesindeki alt grupların maruz kaldığı en belirgin önyargının, diğer kümelerdeki alt grupların ise maruz kaldığı en belirgin önyargılardan birinin, acıma duygusuyla tanımlanan korumacı önyargı olduğu söylenebilir (Fiske ve ark., 2002).

Hor görme duygusu ise KİM'in beklentisiyle tutarlı olarak en çok DCY-DY kümesine karşı hissedilmiş ve aynı zamanda diğer duygular arasında bu kümeye karşı en yoğun hissedilen duygu olmuştur (Cuddy ve ark., 2008; Fiske ve ark., 2002). Bu bulgu, KİM'de bu kümenin başkalarını sömüren, onlardan faydalanmaya çalışan parazitler ve dolayısıyla sıfır toplamlı bir rekabetin tarafı olarak tanımlanmasıyla uyumludur. Aynı zamanda, hor görmenin aşağı doğru bir karşılaştırma gerektiren (R. H. Smith, 2000), toplumsal ve ahlaki ilkeleri çiğneyen (Rozin ve ark., 1999) ve dezavantajlı konumlarından sorumlu tutulan (Dijker ve ark., 1996; Rush, 1988; Weiner, 1985; Weiner

ve ark., 1982, 1988) kişi veya gruplara karşı hissedildiğini gösteren önceki çalışmalar la da tutarlıdır. Diğer yandan, hor görme de acıma duygusu gibi, diğer üç kümeye karşı da en yoğun hissedilen iki duygudan biri olmuştur. Bu bulgu da çelişkili görünebilir ancak bu çalışmada incelenen tüm Suriyeli alt grupların hem cana yakınlık hem de yetkinlik açısından son derece negatif algılandığı hatırlanırsa bu çelişki ortadan kalkar. Çünkü bilindiği gibi, KİM her iki boyutta da negatif algılanan grupların hor görmeye aday olduğunu savunmaktadır. Bu sonuçlara göre, DCY-DY kümesindeki alt grupların maruz kaldığı en belirgin önyargının, diğer kümelerdeki alt grupların ise maruz kaldığı en belirgin önyargılardan birinin, hor görme duygusuyla tanımlanan hor görücü/kmsemeci önyargı olduğu söylenebilir (Fiske ve ark., 2002; Harris ve Fiske, 2006).

KİM'in beklentileriyle tutarlı olarak haset duygusu en çok DCY-YY kümesine (ve YCY-YY kümesine), hayranlık duygusu ise en çok YCY-YY kümesine (ve DCY-YY kümesine) karşı hissedilmiştir. Ancak KİM'in savunduğunun aksine her iki duygu da bu kümelere karşı hissedilen en yoğun duygular olamamıştır. Bu iki kümeye de haset ve hayranlıktan daha çok acıma ve hor görme duyguları hissedilmiştir. Bu farklılık şöyle açıklanabilir: Hayranlık duygusu cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarının her birinde en olumlu değerlendirilen (Fiske ve ark., 2002) ve bu açıdan i-gruba en yakın görülen (E. R. Smith, 1993; Mackie ve ark., 2008) gruplara karşı hissedildiğinden ve bu özellikleri en çok taşıyan küme YCY-YY kümesi olduğundan hayranlık en çok bu kümeye karşı hissedilmiştir denilebilir. Daha önce belirtildiği gibi, bu çalışmada DCY-YY kümesinin cana yakınlık ve yetkinlik düzeyi YCY-YY kümesine yakın olduğundan ona karşı da benzer bir yoğunlukta hissedilmesi beklenir bir durumdur. Benzer şekilde, haset duygusu bize göre avantajlı olan konumlarına kendi çaba ve yetenekleri sayesinde ulaştığını düşündüğümüz ama aynı zamanda bu başarılarından hoşlanmadığımız kişi veya gruplara karşı hissedilen bir duygu olduğundan (Parrott ve Smith, 1993; Smith ve Kim, 2007),

DCY-YY kümesindeki zengin, ticaret yapan ve orta sınıf gibi Suriyeli alt gruplara karşı hissedilmesi beklenir bir sonuçtur (Fiske ve ark., 2002). Bu duygu, YCY-YY kümesindeki öğrenci ve yüksek eğitilmiş gruplarına da benzer sebeplerden dolayı daha çok hissedilmiş olabilir. Diğer yandan, bu iki kümeye karşı bu iki duygudan çok acıma ve hor görme duygularının hissedilmiş olması ise kendi aralarında cana yakınlık ve yetkinlik açısından ayrılmış olsalar bile Suriyeli mülteci alt gruplarının tamamının mültecilik konumlarından dolayı hem cana yakınlık hem de yetkinlik boyutlarında son derece negatif algılanmalarıyla ilişkili olabilir. Çünkü bu iki duygu da yukarı doğru karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan, bizden daha avantajlı konumlarda bulunan, üstünlüklerini kabul ettiğimiz; bir yandan da sosyal konumları açısından kendimize denk kişi veya gruplara karşı hissedilen duygulardır (E. R. Smith, 1993; R. H. Smith, 2000; Smith ve Kim, 2007; Tesser, 1988; Weiner, 1985). Hayranlık ve haset duygularının alt gruplar arasında yapılan kıyaslamada YCY-YY ve DCY-YY kümelerine karşı daha fazla hissedilebilmeleri ama bununla birlikte son derece düşük düzeyde hissedilmeleri bu açıdan anlaşılır görünmektedir. Son olarak, bu iki kümeye karşı hissedilen haset duygusunun hayranlık duygusundan görece daha yüksek olması, bu kümelerdeki grupların iç-grupla rekabet etme potansiyeliyle açıklanabilir. Kuşkusuz bu iki kümedeki ticaret yapan, zengin, orta sınıf, öğrenci ve yüksek eğitilmiş sınıflarıyla tanımlanan grupların iç-grupla yarışma ve onun çıkarlarını tehdit etme olasılığı işbirliği olasılığından daha yüksektir.

4.9 Yapısal Hipoteze İlişkin Bulguların Tartışılması

Statü ile yetkinlik arasında önceki çalışmalarda olduğu gibi pozitif yönde yüksek bir ilişki elde edilmiştir. Buna göre, Suriyeli mülteciler bağlamında da bir grubun sosyal ve ekonomik başarılarına dayalı algılanan statüsü yükseldikçe yetenekli bir grup olarak algılanması artmaktadır denilebilir. Cana yakınlık ile ekonomik rekabet arasındaki ilişki ise önceki çalışmalarda olduğu gibi statü-yetkinlik ilişkisine oranla daha zayıf ancak

önceki bazı çalışmalardan farklı olarak anlamlı çıkmıştır. Kısaca, Suriyeli mültecilerden algılanan ekonomik rekabet arttıkça onlara yönelik cana yakınlık algısı azalmıştır (bu hipotezleri test eden bazı çalışmalar için bkz. Caprariello ve ark., 2005; Cuddy ve ark., 2009; Durante ve ark., 2013; Fiske ve ark., 2002).

Bulgular, rekabet ile cana yakınlık arasındaki zayıf ilişkinin rekabet değişkeninin sadece ekonomik rekabeti kapsamından kaynaklı dar tanımından ileri geldiğini öne süren tezi (Kervyn ve ark. 2015; ayrıca bkz. Aktan ve Sakallı-Uğurlu, 2013) desteklemektedir. Şöyle ki, KİM'in orijinal ekonomik rekabet ölçeğine Kervyn ve arkadaşlarının önerdiği gibi sembolik tehdit ve gerçekçi tehdit maddeleri eklendiğinde rekabet-cana yakınlık ilişkisi son derece güçlenmiştir. Sembolik ve gerçekçi tehditlerin her biri cana yakınlığın yordanmasında anlamlı düzeyde ek katkı yapabilmektedir. Bununla birlikte, sembolik tehdidin sağladığı katkı gerçekçi tehdidinkinden daha yüksek çıkmıştır. Bireysel katkılarının ötesinde, rekabet ölçeğine her iki tehdidin içeriğinin birlikte eklenmesi Kervyn ve arkadaşlarının çalışmasında olduğu gibi en iyi sonucu vermiştir. Dolayısıyla, rekabetin tanımı değerler konusundaki rekabeti ifade eden sembolik tehdidi ve ekonomik rekabet dışındaki diğer maddi ya da fiziksel rekabetleri içeren gerçekçi tehdidi kapsayacak şekilde genişletildiğinde rekabetin cana yakınlığı yordaması iyileşmektedir denilebilir.

Bu bulgular aynı zamanda, iç-gruba oranla son derece zayıf bir konumda olan mülteciler gibi pek seilmeyen bir grubun imajının düzeltilmesinde bu grupların sosyoekonomik koşullarının iyileştirilmesinin ve bu iyileştirme yapılırken iç-grup üyelerinin bunun sıfır toplamı olmayan sonuçlar üreteceğine ikna edilmesinin önemine işaret etmektedir.

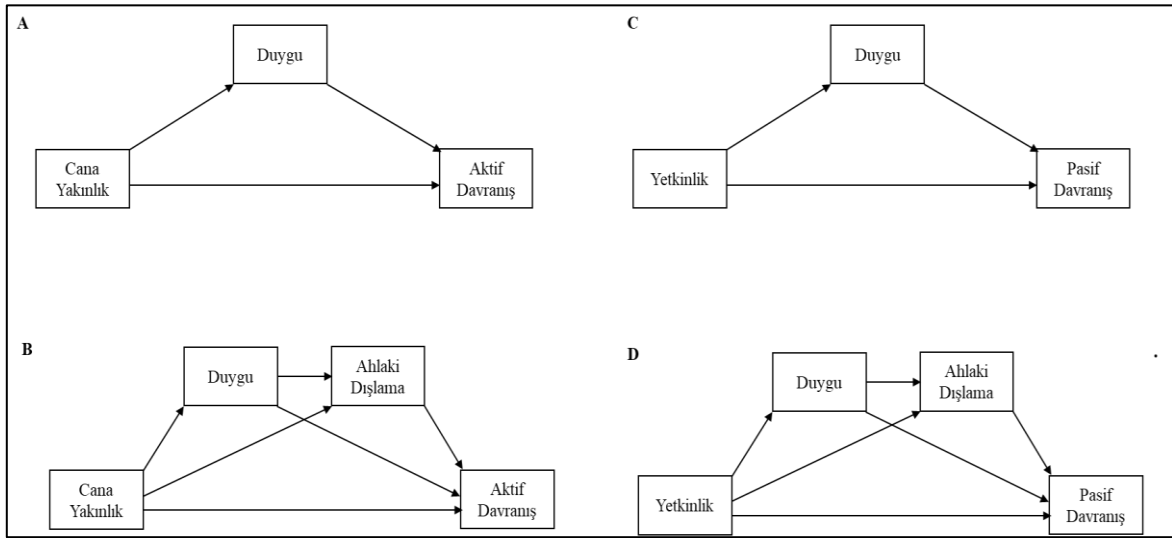
5. BÖLÜM

ÇALIŞMA 2

KİM ve yanlılık haritası modelleri (Cuddy ve ark., 2008) kapsamında yapılan tipik çalışmalarda her katılımcıdan bir dizi grubu kalıpyargı içerikleri (cana yakınlık, yetkinlik), belirli duygular (acıma, haset, hayranlık, hor görme) ve davranışsal eğilimler (aktif yarar, aktif zarar, pasif yarar, pasif zarar) açısından değerlendirmeleri istenmektedir. Hipotezleri test etmek için yapılan analizlerde ise bir grubu değerlendiren tüm katılımcıların her değişken için puanlarının ortalaması alınarak her grup bir analiz birimine dönüştürülmektedir. Böylece, katılımcı sayısı değerlendirilen grup sayısına eşit olmaktadır (örneğin, çalışmada 20 grup değerlendirilmişse katılımcı sayısı da 20 olmaktadır). Bu ise analizlerin bir yandan yetersiz istatistiksel güçle yapılmasını diğer yandan küme özelinde yapılamamasını (ve bu nedenle kümelere özgü değişkenlerin etkisinin küme özelinde tespitinin zorlaşmasını) beraberinde getirmektedir. Duyguların aracı rolüne ilişkin bulgulardaki tutarsızlığın bu sınırlılıklara neden olan söz konusu araştırma deseniyle ilişkili olabileceğinden hareketle bu çalışmada farklı bir araştırma deseni kullanılarak bu problemlerin üstesinden gelinmeye çalışılmaktadır. Bu amaçla, KİM’de tanımlanan kalıpyargı kümelerinin her biri için ayrı ayrı veri toplanmış ve analizler bir kümeyi değerlendiren tüm katılımcıların bireysel puanları kullanılarak ve sadece o küme için tanımlanan değişkenlerle yapılmıştır. Ek olarak, KİM ve yanlılık haritası modellerinde hedef gruplara ilişkin kalıpyargılarımızın onlara yönelik davranışlarımızı meşrulaştırdığına işaret edilmektedir. Ancak, bu hipotezin işaret ettiği meşrulaştırıcı bir mekanizmanın etkisinin, diğer bir deyişle buna ilişkin aracı bir etmenin etkisinin doğrudan sınanmamış olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, bu tezi test etmek amacıyla kalıpyargı içerikleri ile davranışsal eğilimler arasındaki ilişkilerde bir

gerekleştirme mekanizması olarak ahlaki dışlamanın (Opotow, 1990) aracı etkisi de araştırılmaktadır.

Çalışmanın hipotezleri Şekil 5’te özetlenmiştir. Şekil 5A ve C modelleri yanlışlık haritasının öngörülleri doğrultusunda KİM’in tipik dört kümesi için ayrı ayrı test edilecektir. Şekil 5C ve D modelleri ise A ve C modellerine ahlaki dışlamanın eklenmesinden ibarettir. Bu modeller de her küme için ayrı ayrı test edilecektir.

Şekil 5. İkinci çalışmada test edilen iki ana modelin şekilsel gösterimi.

Özetle;

1. Yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesinde (çocuklar, yaşlılar); kalıpyargı içeriğinin cana yakınlık boyutu aktif yarar davranışlarını, yetkinlik boyutu ise pasif zarar davranışlarını acıma duygusu ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutu aracılığıyla yordayacaktır.
2. Düşük cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesinde (zenginler, ticaret yapanlar); kalıpyargı içeriğinin cana yakınlık boyutu aktif zarar davranışlarını, yetkinlik boyutu ise

pasif yarar davranışlarını haset duygusu ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutu aracılığıyla yordayacaktır.

3. Yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesinde (yüksek eğitilmişler, Türkçeyi akıcı konuşanlar); kalıpyargı içeriğinin cana yakınlık boyutu aktif yarar davranışlarını, yetkinlik boyutu ise pasif yarar davranışlarını hayranlık duygusu ve ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutu aracılığıyla yordayacaktır.

4. Düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesinde (dilenciler, suçlular); kalıpyargı içeriğinin cana yakınlık boyutu aktif zarar davranışlarını, yetkinlik boyutu ise pasif zarar davranışlarını hor görme duygusu ve ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutu aracılığıyla yordayacaktır.

YÖNTEM

5.1 Katılımcılar

Çalışma kapsamında Ankara, Gazi, Hacı Bayram Veli ve Erzurum Teknik Üniversitelerinin çeşitli bölümlerde öğrenim gören 560 lisans öğrencisine ulaşılmıştır.⁸ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan, ölçekleri dikkatsiz yanıtladığı değerlendirilen veya uç değerlere sahip olan toplam 32 katılımcı (%5.71) veri setinden çıkarılmıştır (bkz. bulgu bölümü). Tüm analizler geriye kalan 528 katılımcının verisiyle yapılmıştır (yaş aralığı = 18-53, *Ort.* = 21.38, *S* = 4.12). Katılımcıların 372'si kadın [%70.50], 155'i ise erkektir [%29.40]; dördü yaşını, biri ise cinsiyetini belirtmemiştir. Bir (alt) ile beş (üst) arasında değişen bir ölçek üzerinde, %61'i sosyo-ekonomik durumunu orta, %17'si ortanın altı (alt ve orta-alt) ve %22'si ortanın üstü (orta-üst ve üst) olarak rapor etmiştir.

5.1.1 Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi

Schoemann, Boulton ve Short'un (2017) aracı etkiler için geliştirdiği uygulama (https://schoemanna.shinyapps.io/mc_power_med/) kullanılarak güç analizi yapılmıştır. Yanlılık haritası çalışmalarında kalıpyargı-duygu-davranış değişkenleri arasındaki korelasyon katsayılarının genellikle orta-büyük aralığında değiştiği görülmektedir (genellikle $r > .50$ olmak üzere). Bu bilgilerden hareketle ve kısmen muhafazakar bir tutumla değişkenler arasındaki ilişkilerin $r = .30$ ile $.50$ arasında değiştiği senaryolarda, Şekil 5A ve C modelleri için, %80 düzeyindeki bir istatistiksel güçle anlamlı bir aracı etki elde etmek için gereken örneklem büyüklüklerinin 80 ile 120 kişi arasında değiştiği hesaplanmıştır. Şekil 5B ve D modellerinde birden fazla aracı değişken olması da dikkate

8 Katılımcıların üniversite ve bölüm dağılımları şu şekildedir: Ankara Üniversitesi DTCF Psikoloji Bölümü ($n = 123$, %22), DTCF diğer bölümler (yabancı dil ve kültür/edebiyatları, tarih, felsefe, sosyoloji ve dil bilim bölümleri; $n = 175$, %31), Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma Ekonomisi Bölümü ($n = 36$, %6); Gazi Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü ($n = 51$, %9), Hacı Bayram Veli Üniversitesi İşletme Bölümü ($n = 118$, %21); Erzurum Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü ($n = 57$, %10).

alınarak her küme için en az 120 (toplamda $120 \times 4 = 480$) katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir (Şekil 5B ve D modellerinde birden fazla değişken olduğundan daha büyük bir örnekleme ihtiyaç duyulduğu açıktır. Ancak istatistiksel güç etmeninin etkisinin araştırıldığı modellerin Şekil 5A ve C olması ve zaman ve kaynak sınırlamaları nedeniyle mevcut örneklem büyüklüğünde karar kılınmıştır).

5.2 Veri toplama Araçları

Mevcut çalışmada kullanılan tüm ölçekler bu tezin ikinci ön çalışmasında uyarlanmıştır. Bu ölçeklere ve uyarlama sürecine ilişkin ayrıntılar söz konusu ön çalışmada verildiğinden burada ayrıca tekrarlanmayacaktır. Katılımcılar tüm maddeleri beşli derecelendirme ölçekleri üzerinde değerlendirmiştir (**1: Hiç**, **2: Nadiren**, **3: Ara sıra**, **4: Genellikle**, **5: Her zaman**). Böylece, bir ölçekten alınan puan arttıkça, o ölçek aracılığıyla ölçülen özellik, tutum, davranış veya eğilimin düzeyi de artmaktadır.

Çalışmada, KİM'in tipik dört kümesinin her birini temsilen ikişer Suriyeli mülteci alt grubu değerlendirildiğinden (toplamda sekiz alt grup), her alt grup için ayrı ayrı olmak üzere her ölçek için sekiz iç tutarlılık katsayısı (Cronbach's Alpha) hesaplanmıştır. Bunlara ek olarak, çalışmanın temel analizleri kümeleri temsil eden iki grubun puanlarının ortalamasıyla yapıldığı için küme düzeyinde de Cronbach's Alpha katsayıları hesaplanmıştır.

5.2.1 Kalıpyargı İçerikleri Ölçeği

Bu tezin ikinci ön çalışmasında uyarlanan ve ilk çalışmada da kullanılan Cana Yakınlık (örn., güvenilir, cana yakın) ve Yetkinlik (örn., yetenekli, becerikli) maddelerinden oluşmaktadır (bkz. Ek-3). Alt testlerden alınan puanlar arttıkça hedef mülteci grubuna yönelik cana yakınlık ve yetkinlik algısı artmaktadır.

Cana Yakınlık Alt Testi için hesaplanan Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları alt grup düzeyinde $\alpha = .85$ ile $.94$ arasında değişirken ($Ort. = .91$; $Mdn = .92$), küme düzeyinde $\alpha = .91$ ile $.95$ arasında değişmiştir ($Ort. = .94$; $Mdn = .95$). Yetkinlik Alt

Testinde ise bu değerler alt grup düzeyinde $\alpha = .83$ ile $.93$ arasında ($Ort. = .89$; $Mdn = .88$), küme düzeyinde ise $\alpha = .85$ ile $.95$ arasında değişmiştir ($Ort. = .90$; $Mdn = .89$).

5.2.2 Duygu Ölçeği

Duygu maddeleri de bu tezin ikinci ön çalışmasında uyarlanan ve ilk çalışmada da kullanılan Acıma (*acıma, şefkat*), Hor Görme (*hor görme, iğrenme*), Haset (*haset etme, kıskanma*) ve Hayranlık (*hayran olma, gurur duyma*) alt testlerinden oluşmaktadır (bkz. Ek-4). Duygu alt testlerinden alınan puanlar hedef mülteci gruplarına yönelik duygu yoğunluklarını göstermektedir; bir duygudan alınan puanlar arttıkça hedef gruba yönelik o duygunun hissedilme düzeyi artmaktadır.

Mevcut çalışmada, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları, alt grup düzeyinde, Acıma Alt Testi için $\alpha = .29$ ile $.73$ arasında ($Ort. = .56$; $Mdn = .60$), Hor Görme Alt Testi için $\alpha = .56$ ile $.74$ arasında ($Ort. = .68$; $Mdn = .72$), Haset Alt Testi için $\alpha = .40$ ile $.83$ arasında ($Ort. = .58$; $Mdn = .55$) ve Hayranlık Alt Testi için $\alpha = .29$ ile $.85$ arasında ($Ort. = .62$; $Mdn = .64$) hesaplanmıştır. Küme düzeyinde ise Acıma Alt Testi için $\alpha = .44$ ile $.63$ arasında ($Ort. = .54$; $Mdn = .55$), Hor Görme Alt Testi için $\alpha = .56$ ile $.76$ arasında ($Ort. = .70$; $Mdn = .75$), Haset Alt Testi için $\alpha = .42$ ile $.82$ arasında ($Ort. = .62$; $Mdn = .62$) ve Hayranlık Alt Testi için $\alpha = .56$ ile $.85$ arasında ($Ort. = .70$; $Mdn = .70$) hesaplanmıştır.

5.2.3 Ahlaki Dışlama Ölçeği

Ölçek, tezin ikinci ön çalışmasında uyarlanan Adaletin Kapsamı Alt Testi ile aynı ön çalışmada geliştirilen Hak Etme Alt Testinden oluşmaktadır (bkz. Ek-5). Adaletin Kapsamı Alt Testi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için geçerli olan adalet ilke ve standartlarının Suriyeli mülteci alt grupları için ne kadar geçerli olduğunu ölçmeyi amaçlayan üç maddeden oluşmaktadır (örn., “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için geçerli olan hukuk ilkeleri Suriyeli [alt grup adı] mülteciler için de geçerlidir.*” [Ters madde]). Bu alt testten alınan puanlar arttıkça hedef mülteci alt gruplarını iç-grubun adli

ve/veya ahlaki normlarının kapsamı dışında görme düzeyi artmaktadır. Hak Etme Alt Testi ise Suriyeli mülteci alt gruplarının Türkiye vatandaşlarına kıyasla olumsuz bir şeyi ya da muameleyi hak etme düzeyini ölçen maddelerden oluşmaktadır (örn., “*Suç işleyen Suriyeli [alt grup adı] mülteciler aynı suçu işleyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına göre daha ağır ceza almalıdır.*”). Bu alt testten alınan puanlar arttıkça hedef mülteci alt gruplarına ayrımcı muamele yapılmasını onaylama düzeyi veya onların iç-gruba layık görülen olumlu bir şeyi hak etmediği algısı yükselmektedir.

Adaletin Kapsamı Alt Testi için hesaplanan iç tutarlılık katsayıları alt grup düzeyinde $\alpha = .57$ ile $.68$ arasında değişirken ($Ort. = .63$; $Mdn = .62$), küme düzeyinde $\alpha = .62$ ile $.72$ arasında değişmiştir ($Ort. = .69$; $Mdn = .71$). Hak Etme Alt Testinde ise bu değerler alt grup düzeyinde $\alpha = .47$ ile $.67$ arasında değişirken ($Ort. = .57$; $Mdn = .59$), küme düzeyinde $\alpha = .55$ ile $.68$ arasında değişmiştir ($Ort. = .63$; $Mdn = .64$).

5.2.4 Davranışsal Eğilim Ölçekleri

Bu ölçek de tezin ikinci ön çalışmasında uyarlanmıştır. Dört farklı davranışsal eğilime karşılık gelen dörder maddeli dört alt ölçekten oluşmaktadır: Aktif Yarar (örn., korumak), Aktif Zarar (örn., saldırmak), Pasif Yarar (örn., iş birliği yapmak), Pasif Zarar (örn., ihmal etmek) (bkz., Ek-6). Bir ölçekten alınan puanlar arttıkça hedef Suriyeli mülteci alt gruplarına yönelik o ölçekteki davranışsal eğilim düzeyi artmaktadır.

Ön çalışmada, Pasif Yarar Ölçeğinin “ilişkide bulunmak” maddesi ile Pasif Zarar Ölçeğinin “küçük düşürmek” ve “dışlamak” maddeleri kendi faktörlerine yüklenmedikleri gibi başka faktörlere de anlamlı bir biçimde yüklenememişti. Bu nedenle, mevcut çalışmada bu maddelerin yerine kuramsal açıdan uyumlu yeni maddeler ikame edilmiştir: ‘İlişkide bulunmak’, ‘küçük düşürmek’ ve ‘dışlamak’ maddelerinin yerine sırasıyla ‘etkileşimde bulunmak’ ‘yok saymak’ ve ‘umursamamak’ maddeleri yazılmıştır. Revize edilen maddelerden sonra ölçeğin faktör yapısının nasıl değiştiğini görmek amacıyla mevcut çalışmada yeniden temel bileşenler analizi yapılmıştır. Mevcut

çalışmada sekiz ayrı alt grup değerlendirildiği için her grup için ayrı ayrı olmak üzere sekiz temel bileşenler analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları, revize edilen maddeler de dahil olmak üzere tüm maddelerin istikrarlı bir şekilde kendi faktörleri altında toplandıklarını ortaya koymuştur (tüm alt gruplarda: özdeğerler ≥ 2.56 ; açıklanan toplam varyans $\geq \%68$; Aktif Yarar maddeleri faktör yük aralığı: .67-.87; Aktif Zarar maddeleri faktör yük aralığı: .77-.90; Pasif Yarar maddeleri faktör yük aralığı: .52-.92; Pasif Zarar maddeleri faktör yük aralığı: .58-.90). Pasif Yarar Ölçeğinde, ilişkide bulunmak maddesinin yerine ikame edilen etkileşimde bulunmak maddesinin faktör yük aralığı .52 ile .69 arasında değişmiştir. Pasif Zarar Ölçeğinde, küçük düşürmek maddesinin yerine ikame edilen yok saymak maddesinin faktör yük aralığı .58 ile .74 arasında değişirken dışlamak maddesinin yerine ikame edilen umursamamak maddesinin faktör yük aralığı .72 ile .85 arasında değişmiştir.

Mevcut çalışmada, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayıları, alt grup düzeyinde, Aktif Yarar Ölçeği için $\alpha = .82$ ile .87 arasında (Ort. = .85; Mdn = .85), Aktif Zarar Ölçeği için $\alpha = .82$ ile .93 arasında (Ort. = .90; Mdn = .92), Pasif Yarar Ölçeği için $\alpha = .82$ ile .91 arasında (Ort. = .86; Mdn = .86) ve Pasif Zarar için $\alpha = .85$ ile .89 arasında (Ort. = .87; Mdn = .87) hesaplanmıştır. Küme düzeyinde ise Aktif Yarar Ölçeği için $\alpha = .87$ (tüm kümelerde), Aktif Zarar Ölçeği için $\alpha = .92$ ile .94 arasında (Ort. = .93; Mdn = .94), Pasif Yarar Ölçeği için $\alpha = .85$ ile .91 arasında (Ort. = .88; Mdn = .88) ve Pasif Zarar için $\alpha = .87$ ile .92 arasında (Ort. = .89; Mdn = .89) hesaplanmıştır.

5.2.5 Kişisel Bilgi Formu

İlk çalışmada kullanılan formun aynısı kullanılmıştır. Katılımcılardan yaş, cinsiyet, uyruk, en uzun süre ikamet ettikleri şehir ve sosyoekonomik düzeyleri hakkında bilgi vermeleri; ayrıca, beşli bir derecelendirme ölçeği üzerinde (1: *Hiç*, 5: *Çok fazla*), günlük hayatlarında Suriyeli mültecilerle ne sıklıkta temas (iletişim) kurdukları ve bundan ne kadar keyif aldıklarını belirtmeleri istenmiştir (bkz., Ek-7).

5.3 İşlem

Katılımcılar ilk çalışmadaki 20 Suriyeli mülteci alt grubu arasından seçilen sekiz alt grubu Kalıpyargı İçerikleri, Duygu, Ahlaki Dışlama ve Davranışsal Eğilim Ölçekleri üzerinde değerlendirmiştir. Bu sekiz alt grup, ilk çalışmada kabul edilen dört kümeli çözüm temel alınarak her bir kümeyi temsilen seçilen ikişer alt gruptan meydana gelmektedir. Kümeleri temsil edecek alt grupların seçiminde hem alt grupların cana yakınlık ve yetkinlik puanlarına dikkat edilmiş hem de seçilecek alt grupların yazında o kümeleri temsil eden tipik gruplar olmasına (ya da en azından onlarla benzer olmasına) çalışılmıştır. Bu kurallar/öncelikler temelinde dört kümeyi temsilen şu alt gruplar seçilmiştir. DCY-DY kümesi: Dilenciler, adi suçlular. YCY-YY kümesi: Eğitim düzeyi yüksek olanlar, Türkçeyi akıcı şekilde konuşabilenler⁹. YCY-DY kümesi: Çocuklar, yaşlılar. DCY-YY kümesi: Zenginler, ticaret yapanlar.

Her küme için ayrı bir anket formu—toplamda dört farklı anket formu—oluşturulmuş ve katılımcılar bu formlara seçkisiz olarak atanmıştır. Böylece katılımcılar kümeleri temsil eden dört alt grup çiftinden yalnızca birini değerlendirmiştir. Sıra etkisini kontrol etmek amacıyla alt grupların anket formundaki sırası eşit miktarda önce ve sonra gelecek şekilde düzenlenmiştir. İlk çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da ölçek yönergeleri KİM çalışmalarındaki tipik yönerge kalıbına göre hazırlanmıştır. Hem şekil

⁹ İlk çalışmanın ön analizi bir karışıklık sonucu uç verilerden arındırılmamış veri dosyası üzerinde yapılmış ve bunun farkına ikinci çalışmanın verileri toplanmaya başladıktan sonra varılmıştır. Bu ön analizin sonucuna göre, doğru veri dosyası üzerinde yapılan analizin aksine, öğrenci alt grubu yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesinde değil başka bir kümede yer almıştır. İkinci çalışma için seçilen alt gruplar bu ön analize dayandığı için bu kümeyi temsilen öğrenci alt grubu seçilememiştir. Bunun yerine yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesinde algılanabileceği düşünülen “Türkçe’yi akıcı konuşabilenler” alt grubu yüksek eğitimliler alt grubuyla birlikte bu kümeyi temsilen kullanılmıştır (Türkçe’yi konuşabilenler alt grubu birinci ön çalışmada katılımcıların %7’si tarafından da dile getirilmiştir).

hem de içerik açısından ilk çalışmada kullanılan ölçek yönergelerinin aynı bu çalışmada da kullanılmıştır.

Ölçekler sınıf ortamında, normal ders saatlerinde ve dersin başlamasından önce gönüllülük esasına göre uygulanmıştır. Uygulamadan önce katılımcılar, hakları ve çalışmanın içeriği konusunda bilgilendirilmiştir (bkz., Ek-1).. Anket formunun tamamlanması yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Her uygulamanın ardından sınıfta 30 TL değerinde hediye çeki çekilişi yapılmıştır (sınıftaki kişi sayısına bağlı olarak bir ya da birden fazla çek dağıtılmıştır; genellikle her 25-30 katılımcıya bir hediye çeki düşecek şekilde çekiliş yapılmıştır). Bazı sınıflarda hediye çeki yerine tüm öğrencilere uygulamanın yapıldığı ders için ek puan verilmiştir.

BULGULAR

5.4 Veri Temizliği ve Verilerin Analizlere Hazırlanması

Veri temizliği ilk çalışmadaki yolun aynısı izlenerek yapılmıştır. İlk çalışmadaki gibi, verilerin temizlenmesi aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Veri temizleme işlemleri alt grup düzeyindeki veriler üzerinde yapılmıştır. Bir aşamada veri setinden çıkarılan katılımcılar sonraki aşamalarda temizleme işlemlerine dâhil edilmemiştir. Öncelikle, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmadığını belirten altı katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Ardından, uzun dizi analizi ve semantik eş ve karşıt anlamlı ölçek veya maddeler arasındaki tutarlılık analizi yoluyla dikkatsiz katılımcılar tespit edilmiştir (Curran, 2016; Meade ve Craig, 2012). İlk olarak, ölçeklerinin yarısından fazlasında tüm maddelere ve/veya anket formundaki iki gruba da aynı yanıtları veren sekiz katılımcı veri setinden çıkarılmıştır (uzun dizi analizi). İkinci olarak, semantik karşıt veya eş anlamlı ölçekler/maddeler üzerinde yapılan ikili korelasyonların %50'si veya daha fazlasında beklenmeyen/tutarsız sonuçlara sahip yedi katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Yukarıda bahsi geçen 21 katılımcı veri setinden çıkarıldıktan sonra ölçek puanları üzerinde Mahalanobis yöntemiyle çok değişkenli uç veri analizi yapılmış ve kritik Ki Kare değerini ($\chi^2(13) = 34.50, P < .001$) aşan 11 katılımcı daha veri setinden çıkarılmıştır. Böylece veri setinden çıkarılan toplam katılımcı sayısı 32 kişi olmuştur. Tüm analizler geriye kalan 528 katılımcının verisi üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların kümelerdeki nihai sayısı 130 ile 136 kişi arasında değişmiştir (Tablo 13).

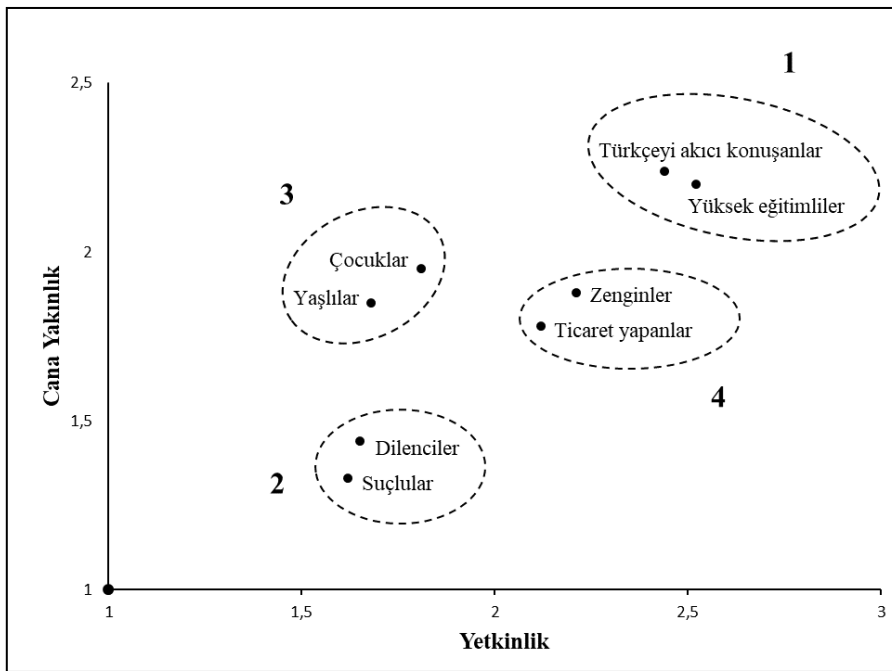
Tablo 13. Kümelerdeki Katılımcı Sayıları

Küme Adı	Kümelerde Bulunan Alt Gruplar	Katılımcı Sayısı
Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik	Çocuklar Yaşlılar	131
Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik	Zenginler Ticaret yapanlar	130
Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik	Dilenciler Adi suçlular	136
Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik	Eğitim düzeyi yüksek olanlar Türkçeyi akıcı konuşabilenler	131

5.5 Ön Analizler

Bu çalışmanın temel analizleri (kalıpyargı içeriği-davranışsal eğilim ilişkisinde duyguların ve ahlaki dışlamanın aracı rolü) kümeleri temsil eden grup çiftlerinin puanlarının birleştirilmesiyle (iki grubun ortalama puanlarıyla) yapılmıştır. Alt grup çiftlerinin ortalama puanlarının kullanılmasıyla önceki çalışmalarda olduğu gibi daha istikrarlı değişken puanlarına ulaşılması amaçlanmıştır. Bu yolla, analizlerden elde edilecek sonuçların tekil alt grupların kullanılmasından kaynaklanacak görece istikrarsız değişken puanlarına ve/veya bu alt gruplara özgü özelliklere atfedilmesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir. Kümeleri temsil eden alt grup çiftlerinin puan ortalamalarının kullanılabilmesi için öncelikle küme içi benzerlik ve kümeler arası farklılıkların KİM'in beklentileriyle uyumlu olduğundan emin olunması gerekmektedir. Diğer bir deyişle, iki alt grubun aynı kümeyi temsil ettiğini söyleyebilmek için bu alt grupların birbirleriyle benzer olması ama diğer kümelerdeki alt gruplardan farklılaşması gerekmektedir. Bu nedenle, temel analizlerden önce bu gerekliliklerin karşılanıp karşılanmadığının belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu amaç doğrultusunda, öncelikle alt grupların cana yakınlık ve yetkinlik değişkenlerindeki puanları cana yakınlık X yetkinlik eksenlerinin oluşturduğu alan üzerine işlenmiş (bkz. Şekil 6) ve bu alan üzerindeki konumları ilk çalışmadaki konumlarıyla karşılaştırılmıştır. Buna göre, alt grupların bu alan üzerinde ikiye bölünebilir. Birinci gruba, cana yakınlık ve yetkinlik puanları yüksek olanlar, ikinci gruba ise cana yakınlık ve yetkinlik puanları düşük olanlar girer. Bu gruba göre alt grupların bu alan üzerindeki konumları ilk çalışmadaki konumlarıyla hemen hemen aynı olduğu söylenebilir.

Şekil 6. Mülteci alt gruplarının cana yakınlık X yetkinlik boyutları üzerindeki konumları. Kesik çizgili daireler alt grup çiftlerinin temsil ettikleri kümeleri göstermektedir.

Ardından, alt grupların Şekil 6'daki dağılımının KİM'e uygunluğu küme içi benzerlikler ve kümeler arası farklılıkların karşılaştırılmasıyla test edilmiştir. İlk olarak, küme içi benzerlik düzeylerini görmek için kümelerdeki alt grup çiftleri cana yakınlık ve yetkinlik puanları açısından birbiriyle karşılaştırılmıştır. Tablo 14'ten görüldüğü gibi, yapılan sekiz karşılaştırmanın hiç birisinde alt grup çiftleri bu puanlar bakımından

birbirinden anlamlı olarak farklılaşmamıştır (tüm t değerleri ≤ 1.70 , tüm P değerleri $\geq .091$). Bu bulgular, Şekil 6'daki konumlarıyla uyumlu olarak, aynı kümedeki alt grupların kendilerine atfedilen cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri açısından birbirinden ayırt edilemeyecek kadar benzediğini ve bu nedenle aynı kümeyi temsil etmek üzere puanlarının birleştirilebileceğini göstermektedir.

Tablo 14. Kümeleri Temsil Eden Grup Çiftlerinin Cana Yakınlık ve Yetkinlik Düzeylerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri İle Bunlara İlişkin T-Testi Sonuçları

Kümeleri Oluşturan Alt Grup Çiftleri	Cana Yakınlık			Yetkinlik		
	Ort. (S)	sd	t	Ort. (S)	sd	t
Yüksek Eğitimliler	2.20 (0.90)	259	-0.35	2.52 (0.95)	259	0.71
Türkçeyi akıcı konuşanlar	2.24 (0.88)			2.44 (0.86)		
Dilenciler	1.44 (0.57)	270	1.70	1.65 (0.66)	270	0.31
Adi suçlular	1.33 (0.67)			1.62 (0.67)		
Çocuklar	1.95 (0.77)	260	1.56	1.81 (0.70)	260	1.57
Yaşlılar	1.85 (0.71)			1.68 (0.63)		
Zenginler	1.88 (0.76)	258	1.20	2.21 (0.80)	258	0.92
Ticaret Yapanlar	1.78 (0.65)			2.12 (0.75)		

İkinci olarak, kümeler arası farklılaşmaları görmek için kümelerin cana yakınlık ve yetkinlik puanları karşılaştırılmıştır. Varyans analizi (ANOVA), alt grup çiftlerinden oluşan temsili kümelerin hem cana yakınlık ($F(3,1051) = 60.37$, $P < .001$) hem de yetkinlik ($F(3,1051) = 69.26$, $P < .001$) açısından birbirlerinden ayrıştıklarını göstermektedir. Bonferroni post hoc testiyle yapılan 12 karşılaştırmanın 10'u beklenen yönde anlamlı çıkmıştır (bkz. Tablo 15; tüm P değerleri $< .001$). Anlamlı olmayan iki karşılaştırmadaki farklar da kuramsal açıdan beklenen yöndedir.

Tablo 15. Kümelerin Cana Yakınlık ve Yetkinlik Ortalama ve Standart Sapmaları

Küme	N	Cana yakınlık	Yetkinlik
		Ort. (S)	Ort. (S)
1 (Yüksek eğitilmişler-Türkçeyi akıcı konuşabilenler)	261	2.22 (0.89) _a	2.48 (0.91) _a
2 (Dilenciler-Suçlular)	272	1.38 (0.53) _b	1.63 (0.67) _b
3 (Çocuklar-Yaşlılar)	262	1.90 (0.74) _c	1.74 (0.67) _b
4 (Zenginler-Ticaret yapanlar)	260	1.83 (0.70) _c	2.17 (0.81) _c

Not: Tabloda rapor edilen değerler kümeleri oluşturan alt grup çiftlerinin değişken puanlarının birleştirilmesiyle meydana gelen ortalamalara dayanmaktadır. Sütun içi karşılaştırmalarda farklı harflerle gösterilen ortalamalar arasında anlamlı düzeyde fark bulunmaktadır (tüm P 'ler $< .001$)

Tablo 15'ten görüldüğü gibi, yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesini temsil eden alt gruplar (Türkçeyi akıcı konuşanlar ve yüksek eğitilmişler) her iki boyutta da en yüksek puanları alarak diğer alt grup çiftlerinden ayrılmıştır. Düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesini temsil eden alt gruplar ise (dilenciler ve suçlular) her iki boyutta da en düşük puanları alarak diğer alt grup çiftlerinden anlamlı olarak ayrılmıştır (yetkinlik açısından çocuk ve yaşlı alt grup çifti hariç). Yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesini temsil eden alt gruplar (çocuklar ve yaşlılar) en yüksek ikinci cana yakınlık puanı ile en düşük ikinci yetkinlik puanını alarak diğer kümelerden ayrılmıştır (cana yakınlık puanında, düşük cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesi ile yetkinlik puanında düşük cana yakınlık düşük yetkinlik kümesi hariç). Düşük cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesini temsil eden alt gruplar ise (zenginler ve ticaret yapanlar) en düşük ikinci cana yakınlık puanı ile en yüksek ikinci yetkinlik puanını alarak diğer gruplardan ayrılmıştır (önceki cümlede ifade edildiği gibi, cana yakınlık puanında yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesi hariç). Bu bulgular da, kümeleri temsil eden alt grupların, Şekil 6'daki

konumlarıyla uyumlu olarak, dört farklı kümeyi temsil ettiğini ve bu nedenle puanlarının aynı kümeyi temsil etmek üzere birleştirilebileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, kümeleri temsil eden alt grup çiftlerinin KİM'in beklentileriyle uyumlu bir şekilde cana yakınlık X yetkinlik alanında dağıldığı (bkz. Şekil 6), küme içi benzerliklerinin çok yüksek olduğu (bkz. Tablo 14) ve diğer alt grup çiftlerinden anlamlı olarak ayrılmış oldukları (bkz. Tablo 15) söylenebilir. Bu durum, aşağıda rapor edilen temel analizlerde kümeleri temsil eden alt grup çiftlerinin birleştirilmiş puanlarının (iki alt grubun puan ortalamasının) kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

5.6 Temel Analizler

Bu bölümde sunulan tüm analizler her küme için ayrı ayrı yapılmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi, küme düzeyindeki bu analizler kümeleri temsil eden grup çiftlerinin puan ortalaması kullanılarak yapılmıştır. Aracı değişken analizleri Hayes'in (2018) SPSS uyumlu Process Makrosu (Process3.3) yardımıyla yapılmıştır. Tüm kümeler için iki aracı model test edilmiştir. Önce yanlılık haritası modelinde öngörülen aracı etkiler test edilmiştir (kalıpyargı içeriği → duygu → davranış). Bu modelin analizi için Process'in dört numaralı modeli kullanılmıştır. Ardından, bu modele ahlaki dışlamanın ilgili alt testi eklenerek o alt testin de aracı rolü test edilmiştir (kalıpyargı içeriği → duygu → ahlaki dışlama → davranış). Bu modelin analizi için ise Process'in altı numaralı modeli kullanılmıştır. Yazını izleyerek, tüm modellerde modelde olmayan kalıpyargı içeriği boyutunun etkisi kontrol edilmiştir. Bu amaçla, cana yakınlığın bağımsız değişken olduğu modellerde yetkinlik, yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerde ise cana yakınlık ortak değişken (covariate) olarak analizlere dâhil edilmiştir. Aşağıda, analiz sonuçları her küme için ayrı ayrı verilmektedir.

5.6.1 Yüksek Cana Yakınlık- Düşük Yetkilik Kümesi Bulguları

5.6.1.1 Değişkenler arası ilişkiler

Değişkenler arası ilişkiler ve bu değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 16’da rapor edilmektedir.

Tablo 16. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi: Çocuklar, Yaşlılar)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Cana Yakınlık	1											
2 Yetkinlik	.67***	1										
3 Acıma	.54***	.36***	1									
4 Hor Görme	-.44***	-.24**	-.35**	1								
5 Haset	-.07	.03	-.01	.24**	1							
6 Hayranlık	.38***	.47***	.22*	-.15	.09	1						
7 Adaletin Kapsamı	-.27***	-.16	-.27***	.50***	.16	-.11	1					
8 Hak Etme	-.43***	-.28***	-.40***	.49***	.14	-.24**	.45***	1				
9 Aktif Yarar	.61***	.39***	.64***	-.60***	-.11	.27***	-.45***	-.49***	1			
10 Aktif Zarar	-.29***	-.12	-.33***	.71***	.15	-.08	.41***	.47***	-.58***	1		
11 Pasif Yarar	.42***	.42***	.35***	-.35***	.04	.28***	-.30**	-.33***	.60***	-.29***	1	
12 Pasif Zarar	-.27**	-.11	-.19*	.69***	.16	-.07	.49***	.29***	-.53***	.56***	-.42***	1
Ortalama	1.90	1.74	3.12	2.83	1.40	1.10	3.12	3.25	2.52	2.36	1.71	3.14
Standart Sapma	0.68	0.61	0.72	0.89	0.58	0.20	0.86	0.81	0.69	0.99	0.56	0.97

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

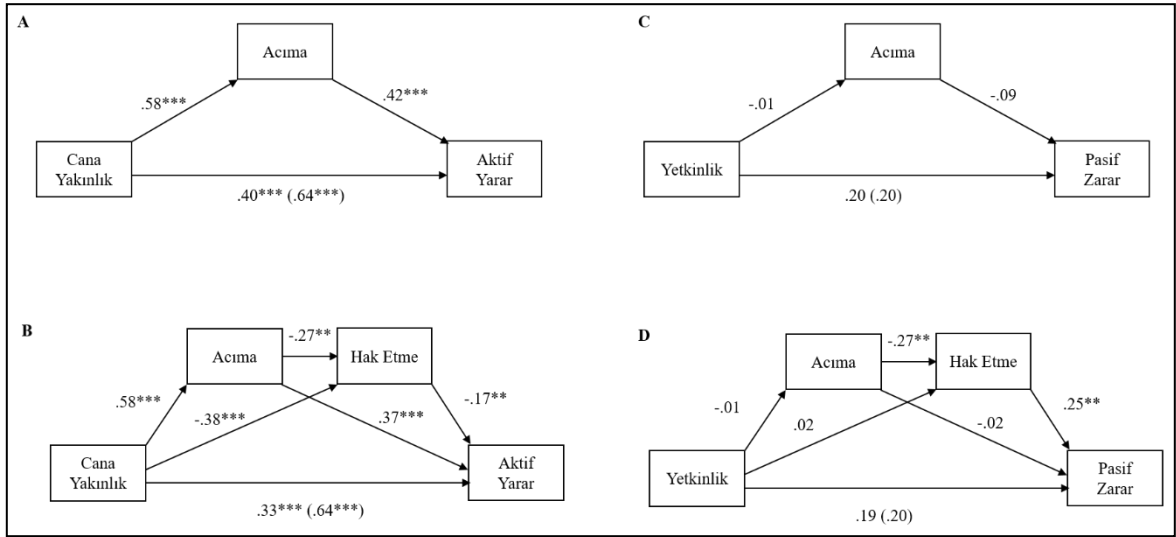
Bu kümede test edilen modellerin değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, cana yakınlığın acıma duygusu ($r = .54, P < .001$), aktif yarar davranışları ($r = .61, P < .001$) ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutu ($r = -.43, P < .001$) ile olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlı düzeydedir. Yetkinliğin acıma duygusu ($r = .36, P < .001$) ile olan ilişkisi beklenenin aksine pozitif yönde ve anlamlıyken pasif zarar davranışları ($r = -.11, P > .05$) ile olan ilişkisi ise beklenen yönde ancak anlamlı değildir. Acıma duygusunun

aktif yarar davranışları ($r = .64, P < .001$) ve hak etme ($r = -.40, P < .001$) ile olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlıyken, pasif zarar davranışlarıyla olan ilişkisi ise ($r = -.19, P < .05$) beklenmeyen yönde ve anlamlıdır. Son olarak, hak etmenin aktif yarar ($r = -.49, P < .001$) ve pasif zarar ($r = .29, P < .001$) davranışlarıyla olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlı düzeydedir. Yanlılık haritası modeli, yetkinlik ile acıma duygusu arasında negatif yönde, acıma duygusu ile pasif zarar davranışları arasında ise pozitif yönde bir ilişki öngörmektedir. Bu iki ilişkinin bu kümede öngörülenin tersi yönde çıkması ve üstelik diğer üç kümede de bu şekilde tekrarlanmış olması dikkat çekicidir (acıma-pasif zarar ilişkisi diğer kümelerde anlamlı düzeyde değil). Bu beklenmeyen iki ilişki hedef grubun içinde bulunduğu umutsuz durum (örn., mülteci statüsünden dolayı yeteneğine rağmen iş ve diğer fırsatlara ulaşamamak) açısından açıklanabilir (tartışma bölümünde bu konuya dönecektir).

5.6.1.2 Aracı Değişken Analizleri

Toplam dört aracı değişken modeli test edilmiştir. Bunlardan ikisi cana yakınlık ile aktif yarar davranışları (Şekil 7, Model A) ve yetkinlik ile pasif zarar davranışları (Şekil 7, Model C) arasındaki ilişkide acıma duygusunun aracı rolünü test etmektedir. Diğer iki model ise yukarıdaki modellere ahlaki dışlamanın hak etme boyutunun ikinci bir aracı değişken olarak eklenmesinden oluşmaktadır (Şekil 7, Model B ve D). Modellerin yol/regresyon katsayıları Şekil 7’de; dolaylı, doğrudan ve toplam etkileri ise Tablo 17’de rapor edilmektedir.

Şekil 7A modelinde, cana yakınlık ile aktif yarar davranışları arasındaki ilişkide acıma duygusunun aracı rolü test edilmiştir. Bu modelde, cana yakınlık acıma duygusunu ($b = 0.58$) ve aktif yarar davranışlarını (toplam etki, $b = 0.64$) pozitif yönde anlamlı olarak yordamıştır. Denkleme acıma duygusu eklendiğinde, acıma duygusu ($b = 0.42$) ve cana yakınlık (doğrudan etki, $b = 0.40$) aktif yarar davranışlarını anlamlı düzeyde yordamıştır (bkz. Tablo 17). Cana yakınlığının aktif yarar davranışları üzerinde acıma duygusu

Şekil 7. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi: Çocuklar, Yaşlılar). Yollarda rapor edilen değerler standartlaştırılmamış b değerleridir. Parantez içindeki değerler toplam etkiyi temsil etmektedir. *** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

aracılığıyla gerçekleşen dolaylı etkisi de ($b = 0.24$) anlamlı çıkmıştır (bkz. Tablo 17). Buna göre, acıma duygusunun cana yakınlık ile aktif yarar davranışları arasındaki ilişkide kısmi bir aracı etkiye sahip olduğu ve toplam etkinin yaklaşık %38'ini oluşturduğu söylenebilir. Bu sonuçlar, bu kümeyi temsil eden Suriyeli mülteci alt gruplarına (çocuklar, yaşlılar) yönelik acıma duygusunun bu alt grupların cana yakın algılanmaları oranında arttığını; artan acıma duygusunun ise onlara yönelik aktif yarar davranışlarını artırdığını göstermektedir. Ek olarak, doğrudan etki anlamlı olduğundan artan cana yakınlığın bu alt gruplara yönelik aktif yarar davranışlarını acıma duygusundan bağımsız olarak da (toplam etkinin %62'si) artırabildiğini göstermektedir

Şekil 7B modelinde, acıma duygusu ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutunun aracı etkileri birlikte test edilmiştir. Bu modeldeki cana yakınlık-acıma-aktif yarar davranışları ilişkilerine ait bulgu örüntüsü Şekil 7A modelindeki bulgu örüntüsüyle aynıdır. Buna ek olarak, cana yakınlık ($b = -0.38$) ve acıma duygusu ($b = -0.27$) ahlaki dışlamanın hak etme

Tablo 17. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri ile Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (YCY-DY Kümesi: Çocuklar, Yaşlılar)

Model	Etki (b)	Standart Hata	95% GA
Model A: CY → Acıma → AY			
Toplam Etki	0.64	0.96	[0.45, 0.83]
Doğrudan Etki	0.40	0.95	[0.21, 0.58]
Dolaylı Etki	0.24	0.06	[0.13, 0.38]
Model R ²	.50, (F(3,127) = 43.16, P < .001)		
Model B: CY → Acıma → Hak Etme → AY			
Toplam Etki	0.64	0.10	[0.45, 0.83]
Doğrudan Etki	0.33	0.09	[0.14, 0.52]
Dolaylı Etki (acıma)	0.22	0.06	[0.11, 0.34]
Dolaylı Etki (hak etme)	0.06	0.03	[0.01, 0.14]
Dolaylı Etki (acıma + hak etme)	0.03	0.01	[0.00, 0.06]
Toplam Dolaylı Etki	0.31	0.06	[0.19, 0.44]
Model R ²	.54, (F(4,126) = 36.39, P < .001)		
Model C: Yetkinlik → Acıma → PZ			
Toplam Etki	0.20	0.18	[-0.16, 0.56]
Doğrudan Etki	0.20	0.18	[-0.16, 0.56]
Dolaylı Etki	0.00	0.02	[-0.04, 0.04]
Model R ²	.08, (F(3,127) = 3.75, P < .05)		
Model D: Yetkinlik → Acıma → Hak Etme → PZ			
Toplam Etki	0.20	0.18	[-0.16, 0.56]
Doğrudan Etki	0.19	0.18	[-0.16, 0.55]
Dolaylı Etki (acıma)	0.00	0.02	[-0.03, 0.04]
Dolaylı Etki (hak etme)	0.01	0.04	[-0.08, 0.10]
Dolaylı Etki (acıma + hak etme)	0.00	0.01	[-0.02, 0.02]
Toplam Dolaylı Etki	0.01	0.05	[-0.09, 0.10]
Model R ²	.12, (F(4,126) = 4.17, P < .01)		

Not. GA = Güven Aralığı, CY = Cana Yakınlık, AY = Aktif Yarar, PZ = Pasif Zarar. Güven aralıkları bootstrap yöntemiyle ve 5000 örneklem sayısı ile hesaplanmıştır.

boyutunu, hak etme ise (b = -.17) aktif yarar davranışlarını beklendiği şekilde negatif yönde ve anlamlı olarak yordamıştır (bkz. Şekil 7 B). Modele hak etmenin eklenmesiyle, cana yakınlığın aktif yarar davranışları üzerindeki doğrudan etkisi (b = 0.33) biraz daha azalmış ancak anlamlı olmaya devam etmiştir (bkz. Tablo 17). Toplam etkinin kalan kısmı ise acıma ve hak etme üzerinden dolaylı olarak gerçekleşmiştir (toplam dolaylı etki, b = 0.31). Tablo 17’den görüldüğü gibi, acıma üzerinden (b = 0.22), hak etme üzerinden

($b = 0.06$) ve cana yakınlık-acıma-hak etme yolu üzerinden ($b = 0.03$) gerçekleşen dolaylı etkilerin hepsi anlamlı çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, bu modelde de kısmi bir aracı etki söz konusudur. Katılımcılar bu kümeyi temsil eden Suriyeli mülteci alt gruplarını cana yakın algıladıkça onlara karşı bir yandan daha fazla acıma hissetmiş bir yandan da onlara yönelik ayrımcı muameleyi daha az onaylamıştır. Aynı zamanda, acıma hisleri arttıkça da ayrımcı muameleyi onaylama düzeyleri azalmıştır. Acıma duygusunun artması ve ayrımcı muameleyi onaylamanın azalması ise aktif yarar davranışlarının artmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak, aktif yarar davranışlarındaki artışın ancak yaklaşık yarısı (%48) bu şekilde dolaylı olarak meydana gelmiştir. Geriye kalan kısmı ise (%52) doğrudan doğruya bu alt grupların cana yakın olarak algılanmasıyla meydana gelmiştir.

Şekil 7C modelinde, yetkinlik ile pasif zarar davranışları arasındaki ilişkide acıma duygusunun aracı rolü test edilmiştir. Görüldüğü gibi, modeldeki hiçbir yol anlamlı değildir. Acıma duygusu üzerinden gerçekleşen dolaylı bir etkinin de ($b = 0.00$) olmadığı görülmektedir (bkz. Tablo 17). Buna göre, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarının yetkin olarak algılanıp algılanmaması ne onlara yönelik acıma duygusunu ne de pasif zarar davranışlarını (doğrudan ya da dolaylı) etkilemektedir denilebilir.¹⁰

10 Aralarında zayıf da olsa negatif bir ilişki olmasına rağmen ($r = -.11$) yetkinliğin pasif zarar davranışları üzerindeki toplam ve doğrudan etkilerinin pozitif yönlü olması dikkat çekicidir. Modeldeki değişkenler arasındaki ilişki örüntüsü, bunun cana yakınlığın modelde ortak değişken olarak bulunmasından kaynaklanmış olabileceğine işaret etmektedir. Şöyle ki, cana yakınlığın yetkinlikle olan korelasyonu son derece yüksektir ($r = .67$); acıma duygusu ($r = .54$) ve pasif zarar davranışlarıyla ($r = -.27$) olan korelasyonu da yetkinliğin bu değişkenlerle olan korelasyonundan daha güçlüdür (yetkinliğin bu değişkenlerle olan korelasyonları, sırasıyla, $r = .36$ ve $-.11$). Buna göre, cana yakınlığın, yetkinliğin aracı (acıma) ve bağımlı (pasif zarar) değişkenler üzerindeki etkisini önemli ölçüde sınırlaması olası görünmektedir. Gerçekten de, cana yakınlık ve yetkinliğin acıma duygusu ve pasif zarar davranışlarında birlikte açıkladıkları toplam varyans oranları sırasıyla $R^2 = .30$ ve $.08$ iken cana yakınlık tek başına bunların yarısını (sırasıyla $R^2 = .17$ ve $.04$) açıklamıştır. Bununla uyumlu olarak, cana yakınlık modelden çıkarıldığında, yetkinlik acıma duygusunu pozitif yönde yordamış ($b = 0.43$, $P < .001$) ve pasif zarar üzerindeki toplam ($b = -0.17$), doğrudan ($b = -0.07$) ve dolaylı ($b = -0.10$) etkileri de, anlamlı olmamakla birlikte,

Şekil 7D modelinde, acıma duygusunun aracı etkisiyle birlikte ahlaki dışlama'nın hak etme boyutunun aracı etkisi test edilmiştir. Bu modelde, yetkinlik-acıma-pasif zarar ilişkilerine ait bulgu örüntüsü Şekil 7 C modelindeki örüntüyle aynıdır. Modelde öngörülen etkiler anlamlı çıkmamıştır; toplam etki ($b = 0.20$), doğrudan etki ($b = 0.19$), dolaylı etkiler (toplam dolaylı etki, $b = 0.01$) (bkz. Tablo 17). Cana yakınlık ortak değişkeninin Şekil 7C modelinde ürettiği etki (bkz. dipnot 4) aynı nedenlerle bu modelde de devam etmiş görünmektedir. Dolayısıyla, cana yakınlığın varlığında, yetkinlik, ne doğrudan ne de acıma ve hak etme üzerinden dolaylı olarak, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarına (çocuklar, yaşlılar) yönelik pasif zarar davranışlarını etkileyebilmektedir denilebilir. Cana yakınlığın yokluğunda ise zayıf olmakla birlikte bu davranışları kısmen etkileyebilmektedir.¹¹ Diğer yandan, modelde, acıma duygusu hak etmeyi ($b = -0.27$), hak etme ise pasif zarar davranışlarını ($b = 0.25$) beklenen yönde anlamlı olarak yordadığından; acıma $\rightarrow$ hak etme $\rightarrow$ pasif zarar ilişkisi ayrı bir model olarak test edilmiş ve hak etmenin bu ilişkiye anlamlı olarak aracılık ettiği anlaşılmıştır ($b = -0.14$, $SH = 0.06$, 95% GA -0.27, -0.04). Buna göre, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarına karşı acıma duygusu artınca onlara karşı olan ayrımcı muameleleri meşru görme düzeyi zayıflamakta ve bu zayıflamanın etkisiyle onlara yönelik pasif zarar davranışları azalmaktadır denilebilir.

beklendiği gibi negatife dönmüştür. Bununla birlikte, çoklu bağlantılılık (multicollinearity) açısından ciddi bir problem olmadığından (VIF değer aralığı: 1.42-2.23, ortalama = 1.82) cana yakınlığın ortak değişken olarak modelde kalmasına karar verilmiştir.

11 Cana yakınlık ortak değişkeni modelden çıkarıldığında, hem toplam dolaylı etki ($b = -0.16$, $SH = 0.07$, 95% GA -0.32, -0.03) hem de yetkinlik-acıma-hak etme-pasif zarar yolu üzerinden gerçekleşen dolaylı etki ($b = -0.05$, $SH = 0.03$, 95% GA -0.11, -0.01) anlamlı çıkmıştır. Ayrıca, yetkinliğin pasif zarar üzerindeki toplam ($b = -0.17$) ve doğrudan ($b = -0.07$) etkilerinin yönü pozitiften negatife dönmüştür (ancak ikisi de anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır). Bununla birlikte, VIF değerleri (bkz., dipnot 4) dikkate alınarak cana yakınlığın bu modelde de ortak değişken olarak kalmasına karar verilmiştir.

Sonuç olarak, test edilen dört modelden cana yakınlığın bağımsız değişken olduğu iki modelde (A ve B modelleri) öngörülen tüm etkilerin elde edildiği; yetkinliğin bağımsız değişken olduğu iki modelde ise (C ve D modelleri) öngörülen etkilerin hemen hemen hiçbirinin elde edilemediği söylenebilir. Yetkinlik modellerinin bu kadar zayıf olmasının bir nedeni şu olabilir: Önceki çalışmalarla uyumlu olarak cana yakınlık modellerdeki tüm değişkenler için yetkinlikten daha güçlü bir yordayıcıdır. Ayrıca, yetkinlikle göz ardı edilemeyecek düzeyde yüksek bir ilişkisi vardır ($r = .67, P < .001$, bkz. Tablo 16). Cana yakınlık, bu haliyle, yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerde varyansın büyük bir kısmını (yetkinliğin açıkladığından daha fazlasını) açıklayarak onun etkisini zayıflatmaktadır. Bu nedenle, yetkinlik, bağımsız değişken olduğu modellerde, bir etki üretememiş görünmektedir. Yetkinliğin bu şekilde cana yakınlığa oranla ikincil önemde olması aslında KİM'in ve yanlılık haritasının öngörülerıyla tamamen tutarlıdır; ancak bu iki model buna rağmen yetkinliğin etkisinin olduğunu da öngörmektedir ki, bu kümedeki bulgularda bu öngörü desteklenmemiştir.

5.6.2 Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulguları

5.6.2.1 Değişkenler Arası İlişkiler

Tablo 18'de değişkenler arası ilişkiler ve değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri rapor edilmektedir. Bu kümede test edilen modellerin değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, cana yakınlığın hayranlık duygusu ($r = .63, P < .001$) ve aktif yarar davranışları ($r = .45, P < .001$) ile olan ilişkisi beklendiği gibi pozitif yönde ve anlamlı iken ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutuyla olan ilişkisi anlamlı değildir ($r = -.04, P > .05$). Yetkinliğin hayranlık duygusu ($r = .61, P < .001$) ve pasif yarar davranışları ($r = .53, P < .001$) ile olan ilişkisi beklendiği gibi pozitif yönde ve anlamlıyken adaletin kapsamıyla olan ilişkisi beklentilerle aynı yönde ancak anlamlı değildir ($r = -.14, P > .05$). Hayranlık duygusunun aktif yarar ($r = .35, P < .001$) ve

Tablo 18. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (YCY-YY Kümesi: Yüksek Eğitimliler, Türkçeyi Akıcı Konuşanlar)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Cana Yakınlık	1											
2 Yetkinlik	.82***	1										
3 Acıma	.38***	.40***	1									
4 Hor Görme	-.32***	-.27**	-.25**	1								
5 Haset	.10	.08	-.07	.42***	1							
6 Hayranlık	.63***	.61***	.37***	-.33***	.10	1						
7 Adaletin Kapsamı	-.04	-.14	-.07	.28***	.06	-.07	1					
8 Hak Etme	-.25**	-.28***	-.18*	.30***	.14	-.20*	.60**	1				
9 Aktif Yarar	.45***	.38***	.42***	-.38***	-.14	.35***	-.28***	-.49***	1			
10 Aktif Zarar	-.20*	-.12	-.06	.54***	.32***	-.13	.10	.18*	-.30***	1		
11 Pasif Yarar	.58***	.53***	.26**	-.31***	.05	.43***	-.10	-.31***	.59***	-.21*	1	
12 Pasif Zarar	-.25**	-.16*	-.12	.54***	.28***	-.22**	.25**	.28***	-.41***	.61***	-.41***	1
Ortalama	2.20	2.46	2.63	2.55	1.80	1.50	2.80	2.97	2.62	2.27	2.15	2.72
Standart Sapma	0.76	0.77	0.67	0.82	0.81	0.65	0.81	0.78	0.66	0.84	0.70	0.80

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

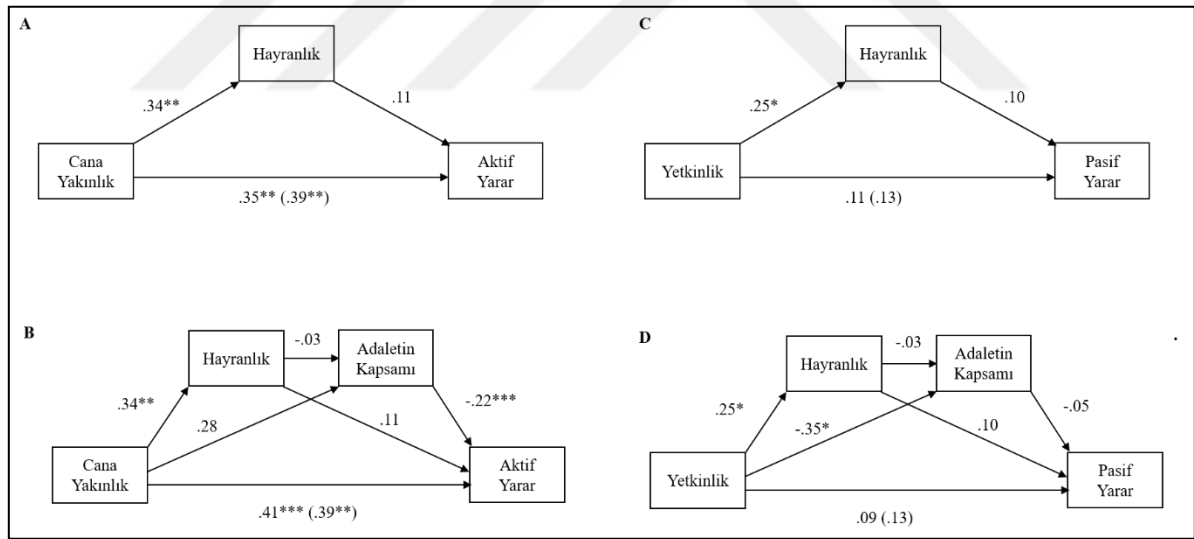
pasif yarar ($r = .43$, $P < .001$) davranışlarıyla olan ilişkisi beklendiği gibi pozitif yönde ve anlamlıyken adaletin kapsamıyla olan ilişkisi ($r = -.07$, $P > .05$) anlamlı değildir. Son olarak, adaletin kapsamının aktif yarar davranışlarıyla olan ilişkisi ($r = -.28$, $P < .001$) beklendiği gibi pozitif yönde ve anlamlıyken, pasif zarar davranışlarıyla olan ilişkisi ($r = -.10$, $P > .05$) beklenen yönde ancak anlamlı değildir.

Bu kümede, adaletin kapsamının beklenenin aksine modeldeki hiçbir değişkenle (aktif yarar davranışları hariç) anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Buna karşın, ahlaki dışlamanın diğer boyutu olan hak etmenin modeldeki tüm değişkenlerle negatif yönlü ve anlamlı düzeyde bir ilişkisi bulunmaktadır (bkz. Tablo 18). Hak etme boyutuna oranla adaletin kapsamı alt boyutunun diğer değişkenlerle olan ilişkisinin, başta bu küme ve düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesinde (suçlular, dilenciler) olmak

üzere, diğer tüm kümelerde de çok zayıf olduğu ya da hiç olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu kümede ve düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesinde adaletin kapsamı boyutuna ek olarak hak etme boyutunun da aracı etkisine bakılmıştır.

5.6.2.2 Aracı Değişken Analizleri

Toplam dört aracı değişken modeli test edilmiştir. Bunlardan ikisi cana yakınlık ile aktif yarar davranışları (Şekil 8, Model A) ve yetkinlik ile pasif yarar davranışları (Şekil 8, Model C) arasındaki ilişkide hayranlık duygusunun aracı rolünü test etmektedir. Diğer iki model ise yukarıdaki modellere ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutunun ikinci bir aracı değişken olarak eklenmesinden oluşmaktadır (Şekil 8, Model B ve D). Modellerin yol/regresyon katsayıları Şekil 8’de; dolaylı, doğrudan ve toplam etkileri ise Tablo 19’da rapor edilmektedir.

Şekil 8. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (YCY-YY Kümesi: Yüksek eğitimliler, Türkçeyi akıcı konuşanlar). Yollarda rapor edilen değerler standartlaştırılmamış b değerleridir. Parantez içindeki değerler toplam etkiyi temsil etmektedir. *** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

Bu küme için test edilen dört modelin hiçbirinde, hayranlık duygusu ve adaletin kapsamı ne cana yakınlık ile aktif yarar davranışları arasında ne de yetkinlikle ile pasif

yarar davranışları arasında aracı bir etkiye sahip olabilmektedir (bkz. Tablo 19). Dolayısıyla, yanlışlık haritası modelinde (hayranlık duygusu) ve bu çalışmada (adaletin kapsamı) öngörülen aracı etkiler elde edilememiştir. Cana yakınlık, bağımsız değişken olduğu

Tablo 19. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri ile Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (YCY-YY Kümesi: Yüksek Eğitimli, Türkçeyi Akıcı Konuşanlar)

Model	Etki (b)	Standart Hata	95% GA
Model A: CY → Hayranlık → AY			
Toplam Etki	0.39	0.12	[0.15, 0.62]
Doğrudan Etki	0.35	0.13	[0.10, 0.60]
Dolaylı Etki	0.04	0.03	[-0.01, 0.10]
Model R ²	.21 (F(3,127) = 11.39, P < .001)		
Model B: CY → Hayranlık → A. Kapsamı → AY			
Toplam Etki	0.39	0.12	[0.15, 0.62]
Doğrudan Etki	0.41	0.12	[0.17, 0.65]
Dolaylı Etki (Hayranlık)	0.03	0.03	[-0.02, 0.09]
Dolaylı Etki (A. Kapsamı)	-0.06	0.04	[-0.16, 0.01]
Dolaylı Etki (Hayranlık + A. Kapsamı)	0.00	0.01	[-0.01, 0.02]
Toplam Dolaylı Etki	-0.02	0.05	[-0.13, 0.06]
Model R ²	.28 (F(4,126) = 12.26, P < .001)		
Model C: Yetkinlik → Hayranlık → PY			
Toplam Etki	0.13	0.11	[-0.09, 0.36]
Doğrudan Etki	0.11	0.12	[-0.12, 0.34]
Dolaylı Etki	0.02	0.03	[-0.01, 0.09]
Model R ²	.35 (F(3,127) = 22.94, P < .001)		
Model D: Yetkinlik → Hayranlık → A. Kapsamı → PY			
Toplam Etki	0.13	0.11	[-0.09, 0.36]
Doğrudan Etki	0.09	0.12	[-0.14, 0.33]
Dolaylı Etki (Hayranlık)	0.02	0.02	[-0.01, 0.08]
Dolaylı Etki (A. Kapsamı)	0.02	0.03	[-0.04, 0.09]
Dolaylı Etki (Hayranlık + A. Kapsamı)	0.00	0.00	[-0.01, 0.01]
Toplam Dolaylı Etki	0.04	0.04	[-0.04, 0.14]
Model R ²	.36 (F(4,126) = 17.33, P < .001)		

Not. GA = Güven Aralığı, CY = Cana Yakınlık, AY = Aktif Yarar, PY = Pasif Yarar. A. Kapsamı = Adaletin Kapsamı. Güven aralıkları bootstrap yöntemiyle ve 5000 örneklem sayısı ile hesaplanmıştır.

iki modelde (Şekil 8, Model A ve B), aktif yarar davranışlarını (doğrudan etki, sırasıyla, $b = 0.39$ ve 0.41) yordayabilirken; yetkinlik, bağımsız değişken olduğu iki modelde (Model C ve D), pasif yarar davranışlarını (doğrudan etki, sırasıyla, $b = 0.11$ ve 0.09) yordayamamıştır (bkz. Tablo 19).

Ek olarak, modeldeki tüm değişkenlerle anlamlı düzeyde ilişkili olmasından yola çıkılarak Şekil 8'deki B ve D modellerinde adaletin kapsamı yerine ahlaki dışlamanın diğer boyutu olan hak etme aracı değişken olarak kullanıldığında da değişen bir şey olmamıştır. Hak etme boyutu da ne cana yakınlığın ne yetkinliğin yarar davranışları üzerindeki etkilerine aracılık edebilmiştir.

Bu sonuçlar, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarına (yüksek eğitilmişler ve Türkçeyi akıcı konuşabilenler) yönelik aktif yarar davranışlarının, bu alt grupların cana yakın algılanmaları ölçüsünde arttığını ve bunun bu alt gruplara karşı hissedilen hayranlık duygusundan ve onların iç-grubun hukuki normlarına tabi olmaması inancından bağımsız gerçekleştiğini göstermektedir. Bu alt gruplara yönelik pasif zarar davranışlarının ise bu grupların ne yetkin olarak algılanması düzeyinden ne onlara karşı hissedilen hayranlık duygusundan ne de bu grupların iç-grubun hukuki normlarına tabi olmadıkları inancından etkilendiğini göstermektedir.

Yetkinliğin cana yakınlığa oranla daha zayıf bir yordayıcı olması bir önceki kümenin bulgularında işaret edilen nedenlerle aynı nedenlerle bağlantılı görünmektedir. Bu kümede de cana yakınlığın diğer değişkenlerle olan ilişkisi yetkinlikten daha güçlüdür. Aynı zamanda, yetkinlikle olan korelasyonu da çok yüksektir ($r = .82$, $P < .001$). Böylece, yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerde ortak değişken olan cana yakınlık, varyansın önemli bir kısmını açıklayarak hem yetkinliğin hem de aracı

değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisini zayıflatarak etki üretme olasılıklarını zayıflatmaktadır denilebilir.¹²

5.6.3 Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi Bulguları

5.6.3.1 Değişkenler arası İlişkiler

Tablo 20’de değişkenler arası ilişkiler ile değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri rapor edilmektedir.

Tablo 20. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (DCY-DY Kümesi: Dilenciler, Adi Suçlular)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Cana Yakınlık	1											
2 Yetkinlik	.52***	1										
3 Acıma	.38***	.19*	1									
4 Hor Görme	-.23**	-.05	-.28***	1								
5 Haset	.12	.23***	.17*	.05	1							
6 Hayranlık	.26**	.28***	.19*	-.04	.43**	1						
7 Adaletin Kapsamı	.05	-.06	.02	.14	.18*	.05	1					
8 Hak Etme	-.16	-.11	-.30***	.37***	.03	-.01	.40***	1				
9 Aktif Yarar	.41***	.31***	.61***	-.38***	.18*	.18*	.02	-.26**	1			
10 Aktif Zarar	-.11	-.01	-.18*	.62**	.05	.03	.11	.23**	-.39***	1		
11 Pasif Yarar	.42***	.41***	.26**	-.22*	.26**	.39***	.10	-.14	.58***	-.18*	1	
12 Pasif Zarar	-.09	-.06	-.14	.53***	.11	.07	.04	.28***	-.25**	.52***	-.20*	1
Ortalama	1.38	1.63	2.39	3.33	1.49	1.08	2.90	3.28	2.15	2.78	1.57	3.16
Standart Sapma	0.41	0.58	0.65	0.92	0.65	0.21	0.94	0.79	0.63	0.86	0.52	0.81

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

12 Cana yakınlık ortak değişken olarak denkleme sokulmadığında, Şekil 8C modelinde; yetkinlik pasif zarar davranışlarını hem doğrudan ($b = 0.38$, $SH = 0.08$, 95% GA 0.21, 0.54) hem de hayranlık üzerinden dolaylı olarak ($b = 0.10$, $SH = 0.05$, 95% GA 0.02, 0.20) yordamıştır. Benzer şekilde, Şekil 8D modelinde de yetkinlik yine hem doğrudan ($b = 0.37$, $SH = 0.09$, 95% GA 0.20, 0.54) hem de hayranlık üzerinden dolaylı olarak ($b = 0.10$, $SH = 0.05$, 95% GA 0.01, 0.20) pasif yarar davranışlarını anlamlı olarak yordamıştır.

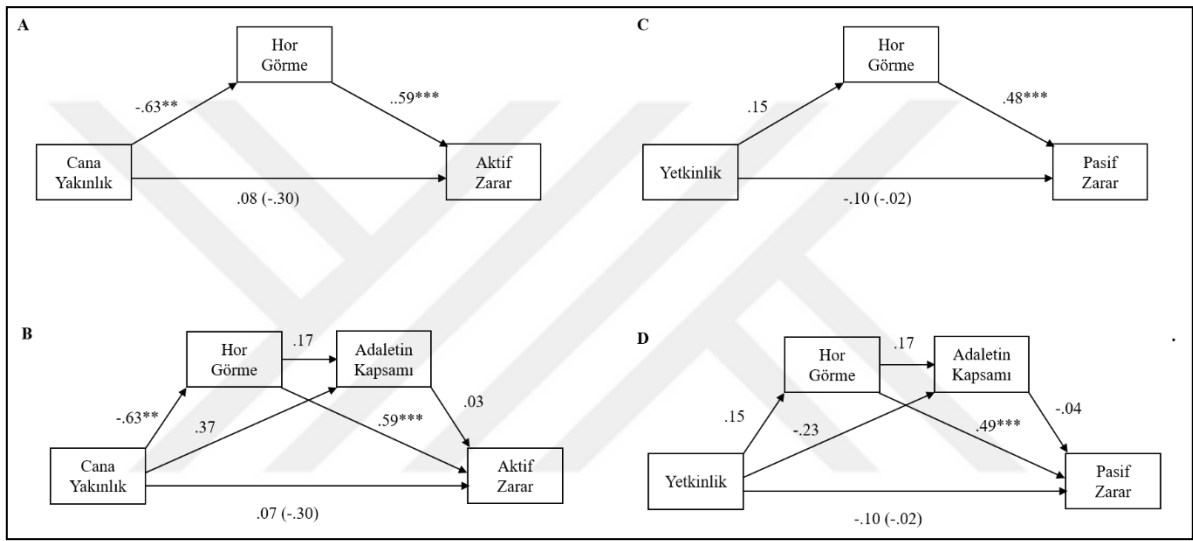
Bu kümeye özel modellerin değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, cana yakınlığın hor görme duygusu ile olan ilişkisi ($r = -.23, P < .01$) beklendiği gibi negatif yönde ve anlamlı iken, ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutu ($r = .05$) ve aktif zarar davranışları ($r = -.11, P > .05$) ile olan ilişkisi anlamlı değildir. Yetkinliğin ise ne hor görme duygusu ($r = -.05, P > .05$) ne adaletin kapsamı ($r = -.06, P > .05$) ne de pasif zarar davranışları ($r = -.06, P > .05$) ile olan ilişkisi anlamlılık düzeyine ulaşabilmiştir. Hor görme duygusunun adaletin kapsamıyla olan ilişkisi beklenen yönde ancak anlamlı değilken ($r = .14, P > .05$), aktif zarar ($r = .62, P < .001$) ve pasif zarar ($r = .53, P < .001$) davranışları ile olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlı düzeydedir. Adaletin kapsamının ise ne aktif zarar ($r = .11, P > .05$) ne de pasif zarar ($r = .04, P > .05$) davranışlarıyla anlamlı bir ilişkisi vardır.

Bu kümede, yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesinde olduğu gibi, adaletin kapsamının beklenenin aksine modeldeki hiçbir değişkenle anlamlı bir ilişkisinin olmadığı görülmektedir. Buna karşın, ahlaki dışlamanın diğer boyutu olan hak etmenin hor görme duygusu ($r = .37, P < .001$), aktif zarar ($r = .23, P < .01$) ve pasif zarar ($r = .28, P < .001$) davranışlarıyla anlamlı bir ilişkisi vardır. Hak etmenin cana yakınlık ($r = -.16, P > .05$) ve yetkinlik ($r = -.11, P > .05$) ile olan ilişkisi ise anlamlı değildir. Hak etme boyutuna oranla adaletin kapsamı boyutunun diğer değişkenlerle olan ilişkisinin, başta bu küme ve yüksek cana yakınlık-yüksek yetkinlik kümesinde olmak üzere, diğer tüm kümelerde de çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, bu kümede de açıklayıcı bir yaklaşımla adaletin kapsamı boyutuna ek olarak hak etme boyutunun da aracı etkisine bakılmıştır.

5.6.3.2 Aracı Değişken Analizleri

Toplam dört aracı değişken modeli test edilmiştir. Bunlardan ikisi cana yakınlık ile aktif zarar davranışları (Şekil 9, Model A) ve yetkinlik ile pasif zarar davranışları (Şekil 9, Model C) arasındaki ilişkide hor görme duygusunun aracı rolünü test etmektedir. Diğer

iki model ise yukarıdaki modellere ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutunun ikinci bir aracı değişken olarak eklenmesinden oluşmaktadır (Şekil 9, Model B ve D). Modellerin yol/regresyon katsayıları Şekil 9’te; dolaylı, doğrudan ve toplam etkileri ise Tablo 21’de rapor edilmektedir. Ek olarak, değişkenler arası ilişkiler bölümünde belirtilen nedenlerden dolayı B ve D modellerinde ahlaki dışlamanın hak etme boyutunun da aracı rolüne bakılmıştır.

Şekil 9. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (DCY-DY Kümesi: Dilenciler, Suçlular). Yollarda rapor edilen değerler standartlaştırılmamış b değerleridir. Parantez içindeki değerler toplam etkiyi temsil etmektedir. *** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

Şekil 9A’daki modelde, cana yakınlık ile aktif zarar davranışları arasındaki ilişki de hor görme duygusunun aracı rolü test edilmiştir. Bu modelde, cana yakınlık hor görme duygusunu ($b = -0.63$) beklentilerle uyumlu olarak negatif yönde anlamlı olarak yordarken aktif zarar davranışlarını (toplam etki, $b = -0.30$) anlamlı olarak yordayamamıştır. Denkleme hor görme duygusu eklendiğinde, aktif zarar davranışları hor görme duygusu tarafından beklendiği şekilde pozitif yönde anlamlı olarak yordandırken ($b = 0.59$) cana yakınlık tarafından yordanamamıştır (doğrudan etki, $b = 0.08$) (bkz. Tablo

21). Ancak, cana yakınlık aktif zarar davranışlarını hor görme duygusu üzerinden dolaylı olarak anlamlı düzeyde yordamıştır (dolaylı etki, $b = -0.43$) (bkz. Tablo 21). Bu sonuçlara göre, hor görme duygusunun cana yakınlık ile aktif zarar davranışları arasındaki ilişkide tam aracı etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu sonuçlar, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarına (dilenciler, suçlular) yönelik hor görme duygusunun bu alt grupların soğuk algılanmaları oranında arttığını; artan hor görme duygusunun ise onlara yönelik aktif zarar davranışlarını yoğunlaştırdığını göstermektedir. Ek olarak, doğrudan etki anlamlı olmadığı için cana yakınlığın bu kümedeki alt gruplara yönelik aktif zarar davranışları üzerindeki etkisinin tamamıyla hor görme duygusu üzerinden gerçekleştiği söylenebilir.

Şekil 9B'deki modelde, hor görme duygusunun aracı etkisiyle birlikte ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutunun aracı etkisi test edilmiştir. Bu modelde, cana yakınlık-hor görme-aktif zarar davranışları ilişkilerine ait bulgu örüntüsü Şekil 9A modelindeki bulgu örüntüsüyle aynıdır. Diğer yandan, cana yakınlık ($b = 0.37$) ve hor görme duygusu ($b = 0.17$) ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutunu, adaletin kapsamı boyutu da ($b = 0.03$) aktif zarar davranışlarını anlamlı olarak yordayamamıştır (bkz. Şekil 9B). Adaletin kapsamının modele eklenmesinin modele hiçbir şey katmadığı söylenebilir (Model $R^2_{\text{değişim}} = 0.00$) (bkz. Tablo 21). Şekil 6A modelinde olduğu gibi, bu modelde de cana yakınlığın aktif zarar davranışları üzerindeki etkisi yine tamamen hor görme duygusu üzerinden dolaylı olarak gerçekleşmiş görünmektedir ($b = -0.37$). Cana yakınlık-adaletin kapsamı-aktif zarar ($b = -0.01$) ve cana yakınlık-hor görme-adaletin kapsamı-aktif zarar ($b = -0.00$) yolları üzerinden olan dolaylı etkiler ile cana yakınlığın doğrudan etkisi ($b = 0.08$) çok düşük olup anlamlı düzeyde değildir (bkz. Tablo 21). Bu sonuçlara göre, bu modelde de sadece hor görme duygusu üzerinden gerçekleşen tam aracı bir etkiden söz edilebilir. Katılımcılar bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarını soğuk gördüğü oranda hor görmüş, hor gördükçe de onlara karşı olan aktif zarar davranış eğilimleri artmıştır denilebilir. Bu alt grupları soğuk algılamak onları iç-grubun hukuki

normlarının dışına atmakla sonuçlanmadığı gibi, bu eğilim vasıtasıyla aktif zarar davranışlarında herhangi bir değişim de meydana gelmemiş görünmektedir. Bu bulgulara göre, bu kümedeki alt grupların ancak hor görüldükleri takdirde bilinçli ve amaçlı zarar verici davranışlara maruz kalabilecekleri söylenebilir.

Tablo 21. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri ile Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (DCY-DY Kümesi: Dilenciler, Suçlular)

Model	Etki (b)	Standart Hata	95% GA
Model A: CY → Hor Görme → AZ			
Toplam Etki	-0.30	0.21	[-0.72, 0.12]
Doğrudan Etki	0.08	0.17	[-0.26, 0.42]
Dolaylı Etki	-0.43	0.16	[-0.74, -0.10]
Model R ²	.39, (F(3,132) = 27.59, P < .001)		
Model B: CY → Hor Görme → A. Kapsamı → AZ			
Toplam Etki	-0.30	0.21	[-0.72, 0.12]
Doğrudan Etki	0.07	0.18	[-0.28, 0.42]
Dolaylı Etki (hor görme)	-0.37	0.14	[-0.64, -0.07]
Dolaylı Etki (a. kapsamı)	-0.01	0.03	[-0.04, 0.09]
Dolaylı Etki (hor görme + a. kapsamı)	-0.00	0.01	[-0.03, 0.02]
Toplam Dolaylı Etki	-0.36	0.14	[-0.64, -0.07]
Model R ²	.39, (F(4,131) = 20.60, P < .001)		
Model C: Yetkinlik → Hor Görme → PZ			
Toplam Etki	-0.02	0.14	[-0.30, 0.16]
Doğrudan Etki	-0.10	0.12	[-0.33, 0.14]
Dolaylı Etki	0.07	0.08	[-0.10, 0.23]
Model R ²	.28, (F(3,132) = 17.41, P < .001)		
Model D: Yetkinlik → Hor Görme → A. Kapsamı → PZ			
Toplam Etki	-0.02	0.14	[-0.30, 0.16]
Doğrudan Etki	-0.10	0.12	[-0.34, 0.14]
Dolaylı Etki (hor görme)	0.09	0.10	[-0.13, 0.28]
Dolaylı Etki (a. kapsamı)	0.01	0.02	[-0.03, 0.06]
Dolaylı Etki (hor görme + a. kapsamı)	-0.00	0.00	[-0.01, 0.01]
Toplam Dolaylı Etki	0.10	0.11	[-0.12, 0.30]
Model R ²	.29, (F(4,131) = 13.06, P < .001)		

Not. GA = Güven Aralığı, CY = Cana Yakınlık, AZ = Aktif Zarar, PZ = Pasif Zarar, A. Kapsamı = Adaletin Kapsamı. Güven aralıkları bootstrap yöntemiyle ve 5000 örneklem sayısı ile hesaplanmıştır.

Yetkinliğin etkisinin test edildiği modellerde öngörülen hemen hemen hiçbir etki, ne dolaylı ve doğrudan etkiler (bkz. Tablo 21) ne de modellerdeki diğer yollar (bkz. Şekil 9C ve D), elde edilememiştir. Bu sonuçlara göre, öngörülenlerin aksine, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarının yetkin olarak algılanıp algılanmaması ne onlara yönelik hor görme duygusunu ve onları iç-grubun hukuki sınırları içinde görme düzeyini ne de onlara yönelik aktif ve pasif zarar davranışlarını (doğrudan ya da dolaylı) etkilemektedir denilebilir.

Diğer yandan, ahlaki dışlamanın hak etme boyutunun modeldeki değişkenlerle ilişkisi adaletin kapsamı boyutununkinden görece daha güçlü olmasından yola çıkılarak, Şekil 9'teki B ve D modellerinde, adaletin kapsamı yerine hak etme aracı değişken olarak kullanıldığında da değişen bir şey olmamıştır. Hak etme üzerinden gerçekleşen tüm dolaylı etkiler çok düşük ve anlamsız çıkmıştır (B Modeli: Cana yakınlık → hak etme → aktif zarar, $b = -.00$; cana yakınlık → hor görme → hak etme → aktif zarar, $b = -.00$; D Modeli: Yetkinlik → hak etme → pasif zarar, $b = -.01$; yetkinlik → hor görme → hak etme → pasif zarar, $b = .00$).

Sonuç olarak, cana yakınlığın bağımsız değişken olduğu iki modelde (Şekil 9A ve B modelleri), yalnızca hor görme duygusu cana yakınlığın aktif zarar üzerindeki etkisine aracılık edebilmiştir. Yetkinliğin bağımsız değişken olduğu iki modelde ise (Şekil 9C ve D modelleri) öngörülen hiçbir etki elde edilememiştir. Bu küme için test edilen modellerde beklenen etkilerin elde edilememesinin nedenlerinden biri bağımsız değişkenlerin bağımlı ve aracı değişkenlerle ilişkilerinin son derece düşük olması olabilir. Şöyle ki, cana yakınlığın aktif zarar ve ahlaki dışlamayla ilişkisi anlamlılık düzeyine ulaşmazken hor görmeye olan ilişkisi de düşüktür. Benzer şekilde, yetkinliğin pasif zarar davranışları ve ahlaki dışlamaya ek olarak hor görmeye de ilişkisi anlamlılık düzeyine ulaşamamıştır. Son olarak, yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerin görece daha zayıf etkilere sahip olması önceki kümelerin bulgularında işaret edilen nedenlerle aynı

gibi gözükme (yetkinliğin cana yakınlığa oranla diğer değişkenlerle daha zayıf ilişkilere sahip olması ve aynı zamanda modellerde ortak değişken olarak denkleme girilen cana yakınlıkla güçlü bir ilişkiye sahip olması).

5.6.4 Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulguları

5.6.4.1 Değişkenler Arası İlişkiler

Tablo 22’de değişkenler arası ilişkiler ile değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri rapor edilmektedir.

Tablo 22. Değişkenler Arası İlişkiler, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri (DCY-DY Kümesi: Zenginler, Ticaret Yapanlar)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1 Cana Yakınlık	1.00											
2 Yetkinlik	.64***	1.00										
3 Acıma	.35***	.23**	1.00									
4 Hor Görme	-.22*	-.12	-.19*	1.00								
5 Haset	-.01	.12	-.18*	.44***	1.00							
6 Hayranlık	.43***	.46***	.22*	-.17	.39***	1.00						
7 Adaletin Kapsamı	-.05	-.19*	-.15	.24**	.15	-.18*	1.00					
8 Hak Etme	-.32***	-.33***	-.26**	.39***	.20*	-.24**	.48***	1.00				
9 Aktif Yarar	.52***	.46***	.49***	-.32***	-.09	.35***	-.26**	-.53***	1.00			
10 Aktif Zarar	-.11	-.04	-.03	.55***	.25**	-.10	.20*	.32***	-.28***	1.00		
11 Pasif Yarar	.53***	.37***	.17	-.19*	.07	.33***	-.18*	-.32***	.52***	-.05	1.00	
12 Pasif Zarar	-.23**	-.17	.09	.49***	.12	-.22*	.22*	.30***	-.37***	.56***	-.35***	1.00
Ortalama	1.83	2.16	2.03	2.73	2.14	1.36	3.22	3.21	2.16	2.32	2.15	2.81
Standart Sapma	0.60	0.64	0.64	0.79	0.96	0.53	0.85	0.72	0.61	0.86	0.68	0.85

*** $P < .001$, ** $P < .01$, * $P < .05$

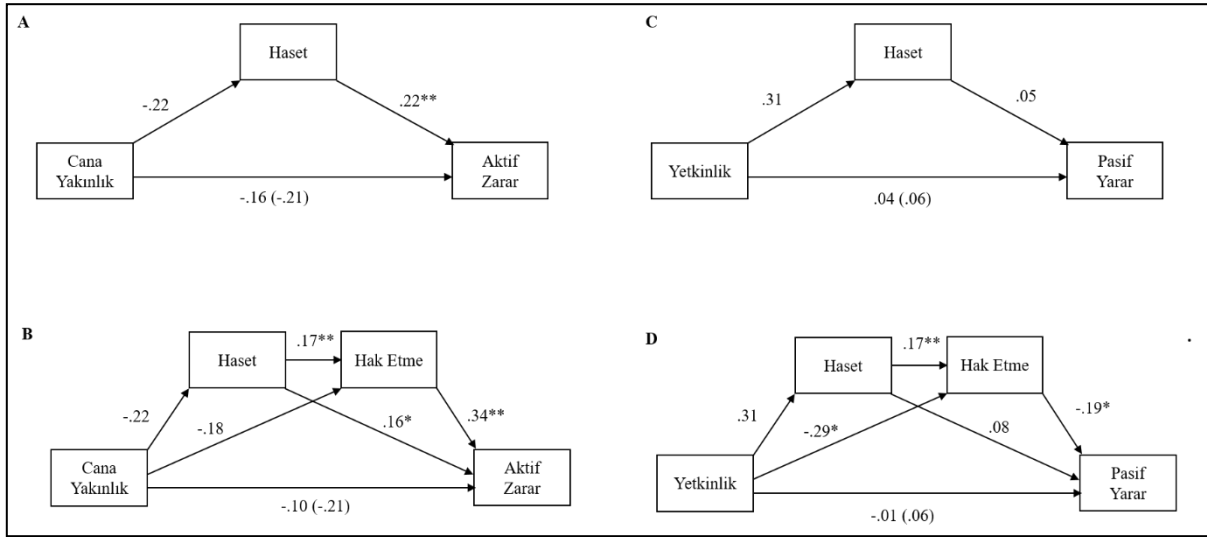
Bu kümedeki modellerin değişkenleri arasındaki ilişkiler şu şekildedir: Cana yakınlığın haset duygusu ($r = -.01$, $P > .05$) ve aktif zarar davranışları ($r = -.11$, $P > .05$) ile olan ilişkisi anlamlı değildir. Ahlaki dışlamanın hak etme boyutuyla olan ilişkisi ise (r

= -.32, $P < .001$) beklendiği gibi negatif yönde ve anlamlıdır. Yetkinliğin ise haset ile olan ilişkisi ($r = .12$, $P > .05$) anlamlılık düzeyine ulaşamazken hak etme ($r = -.33$, $P < .001$) ve pasif yarar davranışları ($r = .37$, $P < .001$) ile olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlıdır. Haset duygusunun hak etme ($r = .20$, $P < .01$) ve aktif zarar davranışları ($r = .25$, $P < .01$) ile olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlı iken, pasif yarar davranışlarıyla olan ilişkisi ($r = .07$, $P > .05$) anlamlı değildir. Son olarak, hak etmenin hem aktif zarar ($r = .32$, $P < .001$) hem de pasif yarar ($r = -.32$, $P < .001$) davranışlarıyla olan ilişkisi beklenen yönde ve anlamlıdır.

5.6.4.2 Aracı Değişken Analizleri

Toplam dört aracı değişken modeli test edilmiştir. Bunlardan ikisi cana yakınlık ile aktif zarar davranışları (Şekil 10, Model A) ve yetkinlik ile pasif yarar davranışları (Şekil 10, Model C) arasındaki ilişkide haset duygusunun aracı rolünü test etmektedir. Diğer iki model ise yukarıdaki modellere ahlaki dışlamanın hak etme boyutunun ikinci bir aracı değişken olarak eklenmesinden oluşmaktadır (Şekil 10, Model B ve D). Modellerin yol/regresyon katsayıları Şekil 10'da; dolaylı, doğrudan ve toplam etkileri ise Tablo 23'te rapor edilmektedir.

Bu küme için test edilen modellerde, öngörülen etkilerin büyük bir çoğunluğu elde edilememiştir. Şöyle ki, haset cana yakınlığın aktif zarar davranışları üzerindeki etkisine ve yetkinliğin pasif yarar davranışları üzerindeki etkisine hiçbir modelde aracılık edememiştir (tüm b değerleri = 0.02 ile -0.05 arasında, $P > .05$; bkz. Tablo 23). Hak etme ise cana yakınlığı aktif zarar davranışları üzerindeki etkisine aracılık edemezken ($b = -0.06$), yetkinliğin pasif yarar davranışları üzerindeki etkisine anlamlı düzeyde aracılık etmiştir ($b = 0.05$, 95% GA [0.00, 0.12]). Haset duygusu ve hak etme üzerinden gerçekleşen aracı etkiler de (kalıpyargı içeriği→haset→hak etme→davranışsal eğilim yolu) anlamlı değildir (bkz. Tablo 23). Ek olarak, modellerin hiçbirinde ne cana yakınlık

Şekil 10. Test edilen modellerin şekilsel gösterimi ve analizlerin özet sonuçları (Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi: Zenginler, Ticaret yapanlar). Yollarda rapor edilen değerler standartlaştırılmamış b değerleridir. Parantez içindeki değerler toplam etkiyi temsil etmektedir. ** $P < .01$, * $P < .05$

aktif zarar davranışlarını ne de yetkinlik pasif yarar davranışlarını doğrudan yordayabilmiştir (bkz. Tablo 23). Bu sonuçlara göre, bu kümedeki mülteci alt grupları yetenekli olarak algılandıkça onlara karşı yapılan ayrımcı uygulamaları meşru görme düzeyi azalmakta, bu azalma ise onlara karşı pasif yarar davranışlarının artmasıyla sonuçlanmaktadır denilebilir. Bunun haricinde, bu kümeyi temsil eden mülteci alt gruplarının cana yakın veya yetkin algılanma düzeyleri onlara yönelik haset duygusu ve aktif zarar ve pasif yarar davranışlarını etkilememiş görünmektedir. Ek olarak, cana yakın algılanma düzeyleri onların iç-gruba oranla daha kötü muamele görmesinin meşru görülmesini de etkilememiş görünmektedir. Bu sonuçlarda cana yakınlığın aktif zarar davranışları ve haset ile; yetkinliğin haset ile; ve hasetin pasif yarar davranışları ile beklenin aksine çok zayıf korelasyonlara sahip olmasının önemli bir rolünün olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer yandan, Şekil 10B ve D modellerinden görüldüğü gibi, haset hak etmeyi,

Tablo 23. Modellerin Toplam, Doğrudan ve Dolaylı Etkileri İle Bu Etkilerin Standart Hata ve Güven Aralıkları (DCY-YY Kümesi: Zenginler, Ticaret Yapanlar)

Model	Etki (b)	Standart Hata	95% GA
Model A: CY → Haset → AZ			
Toplam Etki	-0.21	0.16	[-0.53, 0.11]
Doğrudan Etki	-0.16	0.16	[-0.48, 0.15]
Dolaylı Etki	-0.05	0.05	[-0.18, 0.04]
Model R ²	.07, F(3,126) = 3.38, P < .05		
Model B: CY → Haset → Hak Etme → AZ			
Toplam Etki	-0.21	0.16	[-0.53, 0.11]
Doğrudan Etki	-0.10	0.16	[-0.41, 0.21]
Dolaylı Etki (haset)	-0.04	0.04	[-0.14, 0.03]
Dolaylı Etki (hak etme)	-0.06	0.05	[-0.18, 0.03]
Dolaylı Etki (haset + hak etme)	-0.01	0.01	[-0.05, 0.01]
Toplam Dolaylı Etki	-0.11	0.08	[-0.27, 0.02]
Model R ²	.14, F(4,125) = 5.12, P < .001		
Model C: Yetkinlik → Haset → PY			
Toplam Etki	0.06	0.10	[-0.15, 0.26]
Doğrudan Etki	0.04	0.10	[-0.17, 0.25]
Dolaylı Etki	0.02	0.02	[-0.02, 0.07]
Model R ²	.28, F(3,126) = 16.56, P < .001		
Model D: Yetkinlik → Haset → Hak Etme → PY			
Toplam Etki	0.06	0.10	[-0.15, 0.26]
Doğrudan Etki	-0.01	0.11	[-0.12, 0.20]
Dolaylı Etki (haset)	0.02	0.03	[-0.01, 0.09]
Dolaylı Etki (hak etme)	0.05	0.03	[0.00, 0.12]
Dolaylı Etki (haset + hak etme)	-0.01	0.01	[-0.03, 0.00]
Toplam Dolaylı Etki	0.07	0.04	[0.01, 0.15]
Model R ²	.31, F(4,125) = 14.30, P < .001		

Not. GA = Güven Aralığı, CY = Cana Yakınlık, AZ = Aktif Zarar, PY = Pasif Yarar. Güven aralıkları bootstrap yöntemiyle ve 5000 örneklem sayısı ile hesaplanmıştır.

hak etme ise aktif zarar ve pasif yarar davranışlarını anlamlı olarak yordamaktadır. Bu ilişki örüntüsü hak etmenin haset ile bu davranışlar arasında aracı bir etkiye sahip olabileceğini işaret ettiğinden, açıklayıcı bir yolla, haset → hak etme → aktif zarar ve haset → hak etme → pasif yarar modelleri bağımsız bir şekilde test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, hak etme haset duygusu ile aktif zarar davranışları arasında kısmi bir aracı etkiye sahip olmuştur (dolaylı etki, $b = 0.05$, $SH = 0.03$, 95% GA [0.01, 0.11];

doğrudan etki, $b = 0.17$, $SH = 0.07$, 95% GA [.02, .32]). Haset duygusu ile pasif yarar davranışları arasında ise tam aracı etkiye sahip olmuştur (dolaylı etki, $b = -0.05$, $SH = 0.03$, 95% GA [-.09, -.01]; doğrudan etki, $b = 0.10$, $SH = 0.06$, 95% GA [-0.02, 0.22]). Bu sonuçlara göre, bu kümeyi temsil eden Suriyeli mülteci alt gruplarına karşı haset artıkça onların haksız ya da ayrımcı muamelelere maruz kalmasını meşru görme düzeyi yükselmekte, bu ise onlara yönelik niyetli zarar verici davranışların artmasını, dolaylı yarar davranışlarının ise azalmasını beraberinde getirmektedir denilebilir.

5.6.5 Ek Analizler

YCY-YY kümesinde hayranlığın cana yakınlık-aktif yarar ve yetkinlik-pasif yarar ilişkilerine, DCY-YY kümesinde ise hasedin cana yakınlık-aktif zarar ve yetkinlik-pasif yarar ilişkilerine beklentilerin aksine aracılık edememiştir. Bu durum, bu iki kümenin cana yakınlık ve yetkinlik puanlarının çok düşük olmasıyla (ikisi de ölçek orta noktasının altında), diğer bir deyişle bu iki kümenin aslında gerçekte DCY-DY kümesine benzer şekilde negatif algılanmasıyla ilişkili olup olmadığını gündeme getirmiştir. Eğer bu ihtimal doğruysa hayranlık ve hasedin yerine söz konusu ilişkilere hor görmenin aracılık etmesi beklenebilir. Bu amaçla, bahsi geçen ilişkilerde hor görmenin aracı etkisi test edilmiştir. Bulgular, hor görmenin DCY-YY kümesinde cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine tam aracılık ettiğini ($b = -0.19$, $SH = 0.10$, 95% GA [-0.40, -0.02]), YCY-YY kümesinde ise cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine kısmi düzeyde aracılık ettiğini ($b = 0.06$, $SH = 0.05$, 95% GA [0.00, 0.17]), ortaya koymuştur. Buna göre, YCY-YY kümesindeki gruplar cana yakın algılandıkça daha az hor görülmüş, DCY-YY kümesindekiler soğuk algılandıkça daha çok hor görülmüştür. Bu ise bu kümelerin aktif yarar ve aktif zarar davranışlarına daha çok hedef olmasını sağlamıştır. Bu sonuçlar, bu kümelerde hayranlık ve hasedin aracı etkilerinin anlamlı olmamasının bir nedeninin bu iki kümenin diğer kümelerden yetkinlik ve cana yakınlık açısından pozitif yönde ayrışsa da gerçekte negatif algılanmış olması olabileceğine işaret etmektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada kullanılmak üzere KİM'in tipik dört kümesini temsilen ilk çalışmadaki bulgulara dayalı olarak seçilen sekiz Suriyeli mülteci alt grubu (çocuklar, yaşlılar; zenginler, ticaret yapanlar; yüksek eğitilmişler, Türkçeyi akıcı konuşabilenler; dilenciler, adi suçlular) ikişerli gruplar halinde cana yakınlık X yetkinlik eksenleri üzerinde ilk çalışmadaki konumlarıyla tutarlı bir şekilde dağılmıştır. İlk çalışmanın bulgularını tekrarlayarak, cana yakınlık X yetkinlik alanı üzerinde, çocuk ve yaşlı alt grupları YCY-DY kümesini; zengin ve ticaret yapanlar alt grupları DCY-YY kümesini; yüksek eğitilmiş ve Türkçeyi akıcı konuşabilenler alt grupları YCY-YY kümesini; dilenci ve suçlu alt grupları DCY-DY kümesini temsil edecek şekilde dağılmış/konumlanmıştır. Küme içi düzeyde alt grup çiftleri cana yakınlık ve yetkinlik düzeyleri açısından birbirinden farklılaşmazken, kümeler arası düzeyde kümeler bu iki düzey açısından birbirinden anlamlı olarak farklılaşabilmektedir. Aynı bulgu örüntüsü kümelerin hedef olduğu duygu puanları açısından da gözlenmiştir. Kalıpyağı içerikleri ve duygu puanları açısından elde edilen bu bulgular yazınla da tutarlıdır (Cuddy ve ark., 2007, 2008; Fiske ve ark., 2002). Bu sayede, mevcut çalışmanın hipotezleri küme düzeyinde, diğer bir deyişle her küme için ayrı ayrı test edilebilmiştir.

5.7 Yüksek Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması

Bu kümede cana yakınlığın aktif yarar davranışlarını, yetkinliğin ise pasif zarar davranışlarını acıma duygusu ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutu aracılığıyla yordayacağı öngörülmüştü. Bulgular, cana yakınlığın etkilerine ilişkin öngörülerin desteklendiğini, yetkinliğin etkilerine ilişkin olanların ise desteklenmediğini göstermektedir.

Önceki çalışmalara (Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007) paralel olarak, bu çalışmada da bu kümedeki gruplara (çocuklar, yaşlılar) yönelik cana yakınlık

algısı onlara yönelik aktif yarar davranışlarıyla ilişkili bulunmuştur. Cana yakınlık arttıkça aktif yarar davranışları da artmış, bu davranışlardaki toplam varyansın yaklaşık yarısı doğrudan cana yakınlık tarafından açıklanmıştır. Varyansın kalan kısmını acıma duygusu ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutu üzerinden gerçekleşen dolaylı etkiler açıklamıştır. Acıma duygusu hem tek aracı değişken olduğu modelde hem de hak etme ile birlikte denklemde bulunduğu modelde cana yakınlığın aktif yarar davranışları üzerindeki etkisine anlamlı düzeyde aracılık etmiştir. Bu sonuç, bu kümeyi temsil eden Suriyeli mülteci alt gruplarına yönelik acıma duygusunun onların cana yakın algılanmalarına paralel arttığını; acıma duygusundaki bu artışın ise onlara yönelik aktif yarar davranışlarının artışını sağladığına işaret etmekte ve önceki bulguları (Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007; Sadler ve ark., 2015) bu küme bağlamında tekrarlamış olmaktadır. Ahlaki dışlamanın hak etme boyutu da cana yakınlığın aktif yarar davranışları üzerindeki etkisine anlamlı düzeyde aracılık etmiştir. Bu kümedeki gruplara yönelik artan cana yakınlık algısı ve acıma duygusu bu grupların ayrımcı uygulama ve politikaları hak ettiklerine ilişkin inancın zayıflamasıyla ilişkili çıkmıştır. Bu ise onlar için aktif yarar davranışlarında bulunma eğiliminin artışıyla ilişkili çıkmıştır. Bu bulgu ahlaki dışlama yazını çerçevesinde şöyle yorumlanabilir: Bu kümenin, cana yakın ve yetenekleri kısıtlı algılandığından, iç-gruba benzer, iyi niyetli ve zararsız olarak değerlendirilerek ahlaki kapsama için gerekli olan iç-gruba benzeme, zarar vermeme ve iç-grubun çıkarlarına tehdit oluşturmama koşullarını karşıladığı söylenebilir. Bu koşulları karşılamasının ise ona yönelik ayrımcılıkların ahlaki kabul edilebilirliğinin zayıflamasını ve bunun sonucunda onu koruma ve savunma gibi aktif yarar davranışlarında bulunma eğiliminin yükselmesini sağlamış olabilir (Hafer ve Olson, 2003; Lima-Nunes ve ark., 2013; Olson ve ark., 2011; Opatow, 1990, 1993, 1994).

Yetkinliğin ise bu kümeye yönelik pasif zarar davranışları üzerinde anlamlı bir etkisi olmamıştır. Yetkinliğin yordayamadığı acıma duygusu da yetkinlik-pasif zarar

ilişkinine aracılık edememiştir. Cuddy ve arkadaşlarının (2007) çalışması hariç önceki diğer çalışmalarda (Becker ve Asbrock, 2012; Bye ve Herrebrøden, 2018; Sadler ve ark., 2015; Sönmez, 2020) acımanın yetkinlik-pasif zarar ilişkisine aracılık edemediği göz önünde tutulursa bu sonuç şaşırtıcı değildir. Ek olarak, ahlaki dışlamanın hak etme boyutu da beklentilerin aksine yetkinliğin pasif zarar davranışları üzerindeki etkisine anlamlı düzeyde aracılık edememiştir. Bununla birlikte, acımanın pasif zarar davranışları üzerindeki etkisine anlamlı düzeyde aracılık etmiştir. Diğer bir deyişle, bu kümeye yönelik acıma duygusunun artışı bu kümenin ayrımcı uygulamalara maruz kalmasının kabul edilebilirliğini azaltmış, bu azalış ise pasif zarar davranışlarının azalmasını beraberinde getirmiştir. Acıma duygusu dezavantajlı konumlarından sorumlu tutulmayan gruplara karşı hissedilen bir duygu olduğundan, bu kümedeki gruplara yönelik ayrımcılıkları onaylamama ve onlara zarar verici davranışlardan kaçınmayı pozitif yönde yordaması hem KİM ve yanlılık haritası yazını (Cuddy ve ark., 2008) hem de ilgili duygu yazını (örn. R. H. Smith, 2000; Weiner, 1985; Weiner ve ark., 1988) açısından beklenir bir sonuçtur. Aynı zamanda, bu durum, bu kümedeki gruplar iç-gruba zarar vermeme ve onunla rekabet etmeme koşullarını da sağladıklarından ahlaki dışlama yazınıyla da uyumludur (örn., Olson ve ark., 2011; Opatow, 1993, 1994). Son olarak, duyguların davranışları etkilemede kalıpyargılara oranla daha önemli ve öncelikli olduğunu vurgulayan KİM ve yanlılık haritası (Fiske ve ark., 2008) ile ilgili duygu yazınıyla (örn., Dijker ve ark., 1996; Ellsworth ve Smith, 1988; Frijda ve ark., 1989) da tutarlıdır.

Yetkinliğin ne doğrudan ne de dolaylı olarak pasif zarar davranışlarını yordayamaması nasıl açıklanabilir? Bu çalışma özelinde, bu sorunun bir cevabı cana yakınlık ile yetkinlik arasındaki yüksek ilişki ve kullanılan analiz stratejisiyle bağlantılı görünmektedir. Hatırlanacağı üzere bu çalışmada KİM ve yanlılık haritası yazını izlenerek cana yakınlığın bağımsız değişken olduğu modellerde yetkinlik, yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerde ise cana yakınlık ortak değişken olarak denkleme

eklenmiştir. Tezin giriş bölümünde belirtildiği gibi, sosyal algıda cana yakınlık yetkinliğe göre daha önemli ve öncelikli bir algı boyutudur. Bu nedenle, bu çalışmadaki değişkenlerle olan ilişkisinden de görülebileceği gibi yetkinliğe oranla duygu ve davranışlarımızın daha güçlü bir yordayıcısıdır. Bunun sonucunda, cana yakınlık ortak değişkeni bu haliyle yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerde varyansın önemli bir kısmını açıklayarak yetkinliğin etkisini sınırlamakta ve mevcut zayıf etkileri ortaya çıkarmaktadır (Hayes, 2018). Nitekim bu açıklamaları destekler şekilde, cana yakınlık ortak değişkeni denklemden çıkarılarak analizler tekrarlandığında, yetkinlik-acıma-hak etme-pasif zarar yolu üzerinden gerçekleşen dolaylı etki ile toplam dolaylı etki anlamlı çıkmıştır. Diğer etkiler ise anlamlılık düzeyine ulaşamasa dahi daha güçlü hale gelmiştir (bazı etkiler ise ikili korelasyonlarla uyumlu şekilde yön değiştirmiştir; örn. pozitiften negatife dönmüştür). Aslında, yetkinliğin cana yakınlığa oranla bu şekilde daha ikincil bir yordayıcı olması KİM'in ve yanlılık haritasının öngörülleriyle tutarlıdır. Ancak bu iki model buna rağmen yetkinliğin etkisini öngörmektedir ki, bu kümedeki bulgulara bu öngörü desteklenmemiştir.

Son olarak, bu kümede (ve diğer kümelerde) dikkat çekici bir bulgu, acıma duygusunun yazındaki bulguların aksine yetkinlikle pozitif yönde, pasif zarar davranışlarıyla negatif yönde ilişkili olmasıdır. KİM ve yanlılık haritası yetkin olan grupları yüksek statülü (örn., ekonomik açıdan başarılı, prestijli işlerde çalışan, iyi olanaklara sahip) olarak tanımlamakta ve bu nedenle bir grubun yetkinliği arttıkça ona karşı hissedilen acımanın azalacağını öngörmektedir. Bu iki model aynı zamanda acınacak durumdaki grupların üzüntü ve depresyon gibi olumsuz duygulara yol açması nedeniyle acıma duygusunun kaçınmacı davranışları, örneğin pasif zarar davranışlarını arttıracağını savunmaktadır (Cuddy ve ark., 2008). Bu iki öngörünün de yazında desteklendiği görülmektedir (Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007). Yazınla çelişen bu çalışmadaki bu ilişki örüntüleri Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki zorlu yaşam

koşullarıyla açıklanabilir. Şöyle ki, yetenekli bir hedefi dezavantajlı bir konumda gördüğümüzde yetenekli kalıpyargısıyla uyumlu olmayan bir sonuç gözlemlemiş oluruz. Bu ise kalıpyargıyla uyumlu duygu ve davranışların gözlenememesine, örneğin bunların tersinin ortaya çıkmasına yol açabilir. Diğer bir deyişle, Suriyeli mültecilerin yetenekli görülmesi onların talihsiz yaşam koşulları bilgisiyle birleştiğinde onlara karşı hissedilen acıma duygusu azalmak yerine artmış olabilir. Bu koşullarda onlara karşı duyulması beklenen acıma duygusuna ise üzüntü ve depresyondan çok şefkat ve merhamet eşlik etmiş olabilir. Bu nedenle, acıma duygusunun artışı onları görmezden gelmeyi (pasif zarar davranışlarını) kolaylaştırmak yerine zorlaştırmış olabilir.

5.8 Düşük Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması

Bu kümede (zenginler, ticaret yapanlar), cana yakınlığın aktif zarar davranışlarını, yetkinliğin ise pasif yarar davranışlarını haset duygusu ve ahlaki dışlamanın hak etme boyutu aracılığıyla yordaması beklenmiştir.

Bulgular, her iki hipotezin de desteklenmediğini göstermektedir. Haset duygusu, bu duygunun aracı etkisini test eden önceki çalışmaların tamamında (Becker ve Asbrock, 2012; Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007; Sadler ve ark., 2015; Sönmez, 2020) olduğu gibi bu çalışmada da cana yakınlık-aktif zarar davranışları ilişkisine anlamlı düzeyde aracılık edememiştir. Yetkinlik-pasif yarar davranışları ilişkisine de önceki çalışmalarda (Bye ve Herrebrøden, 2018 hariç) olduğu gibi anlamlı olarak aracılık edememiştir. Bu çalışmada, cana yakınlık ve yetkinliğin hasetle, hasedin ise özellikle pasif yarar davranışlarıyla çok zayıf ilişkiye sahip olması bu sonuçtan (istatistiksel açıdan) sorumlu görünmektedir. Bununla birlikte, hasedin neden beklendiği gibi bir aracı etki üretmediği sorusu geçerliliğini korumaktadır. Bu çalışmada, analizlerin küme özelinde ve yüksek bir katılımcı sayısı ile yapılmış olması bu sonucun istatistiksel güç ve grup düzeyi analizlerle de ilişkili olmadığına işaret etmektedir. Olası açıklamalardan biri hedef grubun özellikleriyle ilişkili olabilir. Şöyle ki, bu kümeyi temsil

eden zengin ve ticaret yapan Suriyeli mülteci alt grupları diğer kümeleri temsil eden alt gruplardan yetkinlik (ve kısmen de cana yakınlık) açısından ayrılmış olsa da her iki boyuttaki algıları hala negatiftir (her iki boyuttaki puanları da ölçek orta noktasının epeyce altındadır). Özellikle yetkinlik açısından bu şekilde olumsuz değerlendirilen bir gruba karşı haset hissedilmesi zordur. Çünkü bu duyguyu, önemseydiğimiz konularda bizden daha avantajlı veya başarılı olup yukarı doğru karşılaştırma yapmamıza imkân veren ve sosyal konumları açısından bize denk/benzer kişi veya gruplara karşı hissederiz (E. R. Smith, 1993; R. H. Smith, 2000; Smith ve Kim, 2007; Tesser, 1988; Weiner, 1985). Bu çalışmanın katılımcılarının yetkin olarak görmedikleri bu kümedeki alt gruplarla kendilerini bu şekilde karşılaştırdıklarını söylemek kolay görünmemektedir. Böyle bir durumda, hissettikleri hasedin bu alt gruplarla ilgili algıyla ve davranışlarla zayıf bir ilişkiye sahip olmasının beklenebilir bir sonuç olduğu söylenebilir. Bu açıklamaları destekler şekilde, bu kümedeki cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine hasedin yerine hor görme anlamlı düzeyde ve tam aracılık edebilmiştir. Bu küme soğuk algılandıkça ona yönelik hor görme yoğunlaşmış, bu ise daha yoğun aktif zarar davranışlarıyla karşılaşmasına yol açmıştır. Dolayısıyla, bu kümenin gerçekte haset edici önyargıdan çok hor görücü önyargıya hedef olduğu söylenebilir. Bu açıdan, hor görmenin bu etkisi (ve hasedin etkisizliği) KİM ve yanlılık haritası yazınıyla (Cuddy ve ark., 2008) uyumludur.

Bununla birlikte, haset-davranış ilişkisinde farklı bir örüntü de dikkat çekmektedir. Haset hem aktif zarar davranışlarını hem de pasif yarar davranışlarını ahlaki dışlamanın hak etme boyutu üzerinden dolaylı olarak yordamıştır. Bu kümedeki Suriyeli alt gruplara karşı hissedilen hasedin artması onların ayrımcı uygulamaları hak ettiğine olan inancı yükselterek onlara yönelik aktif zarar davranışlarını (örn. zorbalık yapmak) artırırken pasif yarar davranışlarını (örn., işbirliği yapmak) ise azaltmaktadır. Bu bulgular, Cuddy ve arkadaşlarının (2007) hasedin davranışları doğrudan değil kızgınlık aracılığıyla etkilediğine ilişkin bulgusuna benzer bir bulgu olarak düşünülebilir çünkü hedefin negatif

bir şeyi hak ettiğini düşünmenin kızgınlık bileşeninden de bahsedilebilir. Bu bulgular, en yüksek hasedin bu kümedeki gruplara karşı hissedilmiş olduğu bulgusuyla birlikte düşünüldüğünde, bu kümedeki grupların, hedefin bir zararı hak ettiğine inanmak için gerekli olan iç-grupla çıkar çatışması yaşaması ve zarar verme potansiyeli taşıması koşullarını sağladıklarına da işaret etmektedir (Olson ve ark., 2011; Opatow, 1993).

5.9 Yüksek Cana Yakınlık-Yüksek Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması

Bu kümede (yüksek eğitilmişler, Türkçeyi akıcı konuşanlar), cana yakınlığın aktif yarar davranışlarını, yetkinliğin ise pasif yarar davranışlarını hayranlık duygusu ve ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutu aracılığıyla yordayacağı öngörülmüştür.

Bulgular, hiçbir aracı etkinin anlamlı olmadığını ve dolayısıyla hipotezin her iki bölümünün de desteklenmediğini göstermektedir. Hayranlığın cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine önceki beş çalışmanın ikisinde (Bye ve Herrebrøden, 2018; Sadler ve ark., 2015), yetkinlik-pasif yarar ilişkisine ise üçünde (Becker ve Asbrock, 2012; Bye ve Herrebrøden, 2018; Sadler ve ark., 2015) aracılık edemediği görülmektedir. Bu yönüyle bu çalışmanın bulguları, yazındaki anlamlı çıkmayan ve tutarsız bulguların yetersiz istatistiksel güç ve grup düzeyi analiz stratejisinden kaynaklanmadığına işaret etmektedir. Mevcut çalışma özelinde, hayranlığın aracı etkilerine ilişkin hipotezlerin desteklenmemesi bu kümeyi temsil eden Suriyeli mülteci alt gruplarının KİM'in bu kümenin tanımıyla uyumlu olmamasıyla ilişkili olabilir. Hatırlanacağı gibi, KİM'de bu kümedeki gruplar iç-grubun kendine yakın gördükleri ve toplumun genelini temsil eden, iç-grubun gözünde başarılı olan ve çıkarlarına tehdit oluşturmayan gruplar olarak tanımlanmaktadırlar (Fiske ve ark., 2002). Yine KİM' göre, bu kümedeki gruplara karşı hayranlık duymamızın nedeni hayranlığın yukarı doğru karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan; başarılarıyla övündüğümüz, olumlu çıktıları bizim yararımıza olan ve çıkar çatışması yaşamadığımız kişi veya gruplara karşı hissedilen bir duygu olmasıdır (R. H. Smith, 2000; Tesser, 1988; Weiner, 1985). Buna karşın, bu kümeyi temsil eden Suriyeli

mülteci alt gruplarının diğer kümeleri temsil eden Suriyeli mülteci alt gruplarına kıyasla hem daha cana yakın hem de daha yetkin olarak algılanmakla beraber her iki algı boyutundaki puanları da pozitif sayılamaz (her iki boyutta da ölçek orta noktasının altında olduklarından dolayı). Aynı şekilde, bu kümedeki gruplara karşı hissedilen hayranlık duygusu da çok düşüktür (diğer kümelere göre daha yüksek olmasına rağmen). Dolayısıyla, diğer alt gruplarla karşılaştırıldığında onlardan pozitif ayrışmasına rağmen gerçekte negatif olarak değerlendirilen bir kümede hayranlığın etkili bir duygu olmaması anlaşılır bir durum olarak görülebilir. Bu kümede hor görme duygusunun hayranlığın aksine cana yakınlık-aktif yarar davranışlarına anlamlı düzeyde aracılık edebilmesi bu açıklamaları desteklemektedir. Diğer bir deyişle, gerçekte bu kümeye karşı hayranlıktan çok hor görme duygusu hissedildiğinden hayranlığın yerine hor görme bu kümeye karşı sergilenen davranışlarda daha belirleyici olmaktadır. Bu yönüyle, hor görmenin bu etkisi (ve hayranlığın etkisizliği) KİM ve yanlılık haritasıyla (Cuddy ve ark., 2008) uyumludur.

Muhtemelen yukarıdakilerle aynı nedenlerden dolayı, ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutu üzerinden gerçekleşmesi öngörülen dolaylı etkiler de anlamlı çıkmamıştır. Bu kümeye yönelik ahlaki kapsama eğilimi son derece zayıf çıkmış ve ne sosyal algı boyutlarıyla, ne hayranlık duygusuyla ne de davranışsal eğilimlerle anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur. Adaletin kapsamı yerine modeldeki değişkenlerle daha güçlü ilişkili olan hak etme boyutu aracı değişken olarak kullanıldığında da sonuçlar değişmemiştir. Bu kümeye karşı hissedilen hor görme duygusunun hayranlık duygusundan çok daha yoğun olduğu düşünülürse, aslında bu kümenin ahlaki kapsamadan çok ahlaki dışlamaya daha uygun olduğu dahi söylenebilir. Bu nedenlerle, ahlaki dışlama yazınının (Olson ve ark., 2011; Opatow, 1990, 1993, 1994) hedefin iç-grupla benzerliği, yarar sağlaması ve çıkar çatışması koşulları da bu kümede sağlanamamış görünmektedir. Bu sonuçlar, KİM'in kalıpyargıların meşrulaştırma işlevinin çelişik/karışık kalıpyargı kümelerine özgü olduğuna ilişkin beklentisini (Fiske

ve ark., 2002) ve bu doğrultudaki bulguları (Asbrock ve ark., 2011) desteklerken yalnız içerikli kalıpyargı kümelerinde de ahlaki kaygıların davranışları meşrulaştırabileceğini gösteren önceki çalışmalarla (Cıkara ve ark., 2010; Rudert ve ark., 2017) çelişmektedir.

Son olarak, bu kümedeki anlamsız bulguların YCY-DY kümesinin bulgularındaki anlamsız etkilerde olduğu gibi cana yakınlık ile yetkinlik arasındaki yüksek ilişkiden ve kullanılan analiz stratejisinden de kaynaklanmış olabilir. Çünkü cana yakınlık-yetkinlik ilişkisi bu kümede mükemmele yakın düzeyde güçlüdür; yanı sıra bu iki değişkenin diğer değişkenlerle olan ikili ilişkileri de birbirine yakın çıkmıştır. Bu koşullarda bu iki değişkenin ortak değişken oldukları modellerde birbirinin etkisini sınırlandırması kaçınılmazdır. Cana yakınlık ve yetkinlik ortak değişken olarak analizlere dâhil edilmediğinde etkilerin güçlenmesi ve bunlardan bir kısmının anlamlılık düzeyine ulaşması da bunu teyit etmektedir.

5.10 Düşük Cana Yakınlık-Düşük Yetkinlik Kümesi Bulgularının Tartışılması

Bu kümede (dilenciler, suçlular), cana yakınlığın aktif zarar davranışlarını, yetkinliğin ise pasif zarar davranışlarını hor görme duygusu ve ahlaki dışlamanın adaletin kapsamı boyutu aracılığıyla yordayacağı öngörülmüştür.

Önceki çalışmaların tamamında (Becker ve Asbrock, 2012; Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007; Sadler ve ark., 2015) olduğu gibi, cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine hor görme duygusu anlamlı düzeyde aracılık etmiştir. Cana yakınlığının aktif zarar davranışlarıyla ikili ilişkisi sıfıra yakın olmasına rağmen bu dolaylı etkinin anlamlı olması dikkat çekicidir. Bu bulgu bu yönüyle, bu kümeye yönelik niyetli ve doğrudan zarar verici davranışların ancak bu kümedeki gruplara karşı iğrenme ve hor görme hissedildiğinde etkinleştiğine, tek başına soğuk olarak algılanmalarının buna yetmeyebileceğine işaret etmekte ve duyguların davranışları etkilemede kalıpyargılardan (bilişten) önemli ve güçlü yordayıcılar olduğu görüşünü desteklemektedir (Dijker ve ark., 1996; Ellsworth ve Smith, 1988; Frijda ve ark., 1989; Mackie ve ark., 2008) .

Hor görme, yetkinlik-pasif zarar ilişkisine ise önceki çalışmaların genelinde olduğu gibi (Becker ve Asbrock, 2012; Cuddy ve ark., 2007; Sadler ve ark., 2015) anlamlı düzeyde aracılık edememiştir. Bunda yetkinliğin hem hor görme ile hem de pasif zarar davranışlarıyla ilişkisinin sıfıra yakın olmasının payı yüksek görünmektedir.

Hor görmenin bu kümedeki gruplara en yoğun hissedilen duygu olmasının yanında aktif ve pasif zarar davranışlarını negatif yönde güçlü bir şekilde yordamış olması, bu kümedeki grupların hor görmenin sonucunda ayrımcı davranışlara maruz kaldığı görüşünü desteklemektedir (Cuddy ve ark., 2007; Fiske ve ark., 2002). Ancak bu duyguya hedef olan grupların insanlıktan çıkarılmaya uğradığını gösteren çalışmaların (Cikara ve ark., 2010; Harris ve Fiske, 2006) aksine bu küme insanlıktan çıkarmanın bir formu olan (Leyens ve ark., 2000) ahlaki dışlamaya yoğun bir şekilde uğramamıştır. Adaletin kapsamı boyutunun modellerdeki diğer değişkenlerle ilişkili olmaması, ahlaki dışlama yazının iç-gruba çok az benzeyen/hiç benzemeyen grupların adaletin kapsamının dışında algılanacağına ve bu doğrultuda zarar verici davranışlara uğrayacağına ilişkin öngörülerini de (Lima-Nunes, 2013; Olson ve ark., 2011; Opatow, 1990, 1993, 1994) desteklememektedir. Bunun olası bir nedeni bu kümedeki grupların negatif kalıpyargılanmak ve hor görmeye uğramakla birlikte acıma duygusunun da hedefi olmuş olması olabilir. Bu kümeye karşı en yoğun hissedilen ikinci en yoğun duygunun acıma olması, bu grupların da YCY-DY kümesindeki gruplar gibi sorumlusu olmadıkları dezavantajlı bir konumda algılanmış olabileceğine işaret etmektedir. Bu algı ise ahlaki dışlamaya maruz kalmalarını önleyerek bir dengenin oluşmasını ve böylece mevcut anlamsız etkilerin ortaya çıkmasına yardım etmiş olabilir. Aktif ve pasif zarar davranışlarının acımayla negatif yönde ve hor görmeye pozitif yönde ilişkili olması; adaletin kapsamının ise her iki duyguyla da ilişkisiz çıkması bu olasılığı destekleyen bulgular olarak yorumlanabilir.

6. BÖLÜM

GENEL TARTIŞMA

Bu tez kapsamında yürütülen iki çalışmada KİM ve yanlılık haritası modellerinin (Cuddy ve ark., 2008) öngörülerini Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler bağlamında test edilmiştir. Ayrıca, bu iki modele ilişkin yazında gözlemlenen tutarsızlıklar bunlara yol açma olasılığı olan etmenler kontrol edilerek incelenmiştir. Son olarak, bu iki modelin kalıpyargıların davranışları meşrulaştırıcı işlevine ilişkin görüşleri ahlaki dışlama eğilimi (Opatow, 1990) çerçevesinde test edilmiştir.

İlk çalışmada, Suriyeli mülteci alt grupları önceki çalışmalarla (Cuddy ve ark., 2007, 2009; Durante ve ark., 2013, 2017; Fiske ve ark., 2002) tutarlı olarak cana yakınlık ve yetkinlik eksenleri üzerinde birbirinden ayrışarak dört küme altında toplanmıştır. Yine önceki çalışmalarda olduğu gibi, alt grupların büyük çoğunluğu cana yakınlık ve yetkinlik boyutlarının birinde yüksek diğerkinde düşük olarak algılanarak çelişik/karışık bir şekilde kalıpyargılanmıştır. Görece az bir kısmı ise her iki boyutta da yüksek veya düşük olarak algılanarak yalın içerikli kalıpyargıların hedefi olmuştur. Söz konusu dört küme bu ayrışmaya ve kalıpyargıların duygusal bileşenleri hipotezine uygun olarak farklı duyguların hedefi olmuştur (Cuddy ve ark., 2007; Fiske ve ark., 2002). YCY-DY kümesi acıma duygusuna, DCY-YY kümesi haset duygusuna, YCY-YY kümesi hayranlık duygusuna ve DCY-DY kümesi hor görme duygusuna diğerkümelere oranla daha fazla hedef olmuştur. İlk çalışmada, ek olarak, cana yakınlık-rekabet ilişkisinde gözlenen zayıflık ve tutarsızlıkların rekabetin tanımının sembolik tehditle genişletilmesiyle giderilebileceği gösterilerek bu hipotezi savunan önceki çalışmaların (Kervyn ve ark., 2015) bulguları tekrarlanmıştır. İlk çalışmanın bulguları aynı zamanda, bir üst kategorinin alt bileşenlerinin/alt gruplarının da cana yakınlık X yetkinlik alanında KİM’in beklentilerine uygun dağılabileceğini gösteren önceki çalışmaları da (örn., Burkley ve ark., 2017; Eckes, 2002; Lee ve Fiske, 2006) tekrarlamıştır. Birlikte değerlendirildiğinde,

ilk çalışmanın bulgularının KİM'in kültürler arası geçerliliğini teyit edecek şekilde önceki çalışmaların bulgularını tekrarladığı ve öngörülerinin Türkiye'deki Suriyeli mülteciler bağlamına genellenebileceğini göstermiştir denilebilir.

Bununla birlikte, Suriyeli mülteci alt grupları öngörüldüğü şekilde birbirinden ayrılmış olsa bile gerçekte negatif olarak kalıpyargılanmıştır. İlk çalışmada incelenen Suriyeli mülteciler üst grubu ile 20 Suriyeli mülteci alt grubun tümünün cana yakınlık ve yetkinlik puanları ölçek orta noktasının altında kalmıştır. Bu bulgu, Suriyeli mülteci alt gruplarının kendi aralarında ayrışsalar bile DCY-DY kümesinde algılanmaya aday olduğuna işaret etmektedir. Suriyeli mültecilerin/mülteci alt gruplarının bu şekilde değerlendirilmesi onların Türkiye'deki insanların gözünde sosyal yardımlarla geçinen, ülkenin kaynaklarını tüketen bir grup olarak görüldüğünün işareti olarak yorumlanabilir. Tüm kümelere karşı en yoğun hissedilen duyguların hor görme ve acıma olması da bu yorumu teyit etmektedir. Bu durum ayrıca Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin genel olarak başkalarından bağımsız olmalarını sağlayacak beceri ve kaynaklardan yoksun olarak algılandıklarına ve bu dezavantajlı konumlarının kısmen kendi kontrollerinde olmayan nedenlerden ileri geldiğine inanıldığına işaret etmektedir.

İkinci çalışmada, ilk çalışmanın bulgularından yola çıkılarak seçilen ve KİM'in tipik dört kümesini temsil eden Suriyeli mülteci alt grupları üzerinden yanlılık haritasının kalıpyargı-duygu-davranış bağlantılarına ilişkin hipotezleri test edilmiştir. Bu çalışmada ayrıca, kalıpyargı-davranış ilişkilerinde bir meşrulaştırıcı mekanizması olarak ahlaki dışlamanın aracı etkisi test edilmiştir. Bu çalışmanın bulguları, mevcut yazındaki karışık bulguları tekrarlamıştır denilebilir. Bu yönüyle, yazındaki mevcut karışık bulguların bu çalışmada rolü araştırılan veri toplama ve analiz stratejileri ile düşük istatistiksel güçten kaynaklanmadığını da göstermiştir. Duyguların öngörülen aracı etkilerden yalnızca ikisi anlamlı çıkmıştır: Acıma duygusu cana yakınlık-aktif yarar davranışlarına, hor görme ise cana yakınlık-aktif zarar davranışlarına aracılık etmiş ve bu etkileri bulan önceki

bulguları (Becker ve Asbrock, 2012; Bye ve Herrebrøden, 2018; Cuddy ve ark., 2007; Sadler ve ark., 2015; Sönmez, 2020) tekrarlamıştır. YCY-YY ve DCY-YY kümelerinde haset ve hayranlığın yerine cana yakınlık-davranış ilişkilerine hor görmenin anlamlı düzeyde aracılık edebilmiş olması, bu kümelerde hayranlık ve hasedin öngörülen aracı etkilerinin anlamlı olmasının bir nedeninin bu kümelerin gerçekte DCY-DY kümesi gibi son derece negatif algılanmasıyla ilişkili olduğuna işaret etmektedir.

Dikkat çekici bir şekilde, yetkinlik-davranış ilişkilerine hiçbir duygu aracılık edememiştir. Bu bulgu daha önce hayranlığın yetkinlik-pasif yarar, acımanın ise yetkinlik-pasif zarar ilişkilerine aracılık edebildiğini gösteren Cuddy ve arkadaşlarının (2007) bulgularıyla çelişse de bu duyguların aracı etkisini bulamayan geriye kalan yazınla (Becker ve Asbrock, 2012; Bye ve Herrebrøden, 2018; Sadler ve ark., 2015) tutarlıdır. Bu nedenle, yetkinlik-pasif davranışlar ilişkisinin duygular aracılığıyla gerçekleşmediğini söylemek mevcut bulgular ışığında daha mümkün bir yorum olarak görünmektedir. Mevcut çalışma özelinde, bunun kısmen yüksek cana yakınlık-yetkinlik ilişkisinden ve cana yakınlığının yetkinliğin bağımsız değişken olduğu modellerde ortak değişken olarak kullanılmasından ileri geldiği anlaşılmaktadır. Cana yakınlık denklemden çıkarıldıktan sonra bile yetkinliğin bazı etkilerinin anlamlılık düzeyine ulaşamamış olması ise bu duyguların etkisine ilişkin başka etmenlerin rolünün araştırılması gerektiğini göstermektedir.

Ahlaki dışlama eğilimi de kalıpyargı içeriği-davranış ilişkisinde beklenen aracı rolü çoğunlukla gösterememiştir. Tüm kümelere karşı ahlaki dışlama eğilimi yüksek sayılacak bir düzeyde olmasına rağmen adaletin kapsamı boyutunun modellerdeki değişkenlerle ilişkisi yazında öngörülenin aksine (Lima-Nunes ve ark., 2013; Olson ve ark., 2011; Opatow, 1990, 1993, 1994) sıfıra yakın çıkmıştır. Bu nedenle, bu boyutun hiçbir aracı etkisi anlamlı çıkmamıştır. Diğer değişkenlerle ikili korelasyonları orta düzeyli olan ayrımcılıkları hak etme boyutunun ise YCY-DY kümesinde cana yakınlık-aktif yarar,

DCY-YY kümesinde ise yetkinlik-pasif yarar davranışlarına anlamlı düzeyde aracılık etmiştir. Bu boyut ayrıca acımanın aktif yarar ve pasif yarar üzerindeki, hasetin ise aktif zarar ve pasif yarar davranışları üzerindeki etkilerine anlamlı olarak aracılık etmiştir. Böylece hak etme boyutu, KİM'in ve ahlaki dışlama yazınının beklentileriyle uyumlu olarak iç-gruptan tamamen farklılaşmayan ve ona yarar sağlama veya en azından zarar vermeme özellikleri taşıyan çelişik içerikli kümelerde kalıpyargı-davranış ve/veya duygu-davranış ilişkilerine aracılık edebilmiş ve ahlaki dışlama yazınının (Hafer ve Olson, 2003; Olson ve ark., 2011) bu eğilimin yarar ve zarar davranışlarını meşrulaştırma işlevi gördüğüne ilişkin görüşünü desteklemiştir. Hak etmenin aksine adaletin kapsamı boyutu, ne insanlıktan çıkarılmaya aday DCY-DY kümesinde ahlaki dışlama yoluyla, ne de iç-gruba en yakın küme olan YCY-YY kümesinde ahlaki kapsama yoluyla davranışları etkileyebilmiştir. Bu bulgu ahlaki dışlamanın hafif ayrımcılıklardan şiddetli olanlara kadar birçok davranışı meşrulaştırmaya yaradığına ilişkin görüşü (Lima-Nunes ve ark., 2013; Opatow, 1990, 2001, 2012) desteklememektedir. Sonuç olarak, mevcut çalışmanın bulguları ahlaki dışlamanın (özellikle adaletin kapsamı boyutunun) KİM'in yalın içerikli kalıpyargı kümeleri bağlamında kalıpyargı-davranış ilişkilerinde öngörülen meşrulaştırıcı işlevinin en azından bu çalışma bağlamında işlemediği anlaşılmaktadır.

SONUÇ, SINIRLILIKLAR VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, Türkiye'de yaşayan Suriyeli mülteci alt grupları bağlamında KİM ve yanlışlık haritası modelleri ile ahlaki dışlama kuramının öngörülleri test edilmiş; bunlardan KİM'in hemen hemen tüm hipotezleri desteklenirken diğer ikisinininkiler kısmen desteklenmiştir. KİM yazınıyla uyumlu olarak, Suriyeli mülteci alt grupları genel itibariyle olumsuz olarak değerlendirilmelerine rağmen cana yakınlık X yetkinlik alanında öngörüldüğü gibi birbirinden farklılaşarak dağılabilmiş, çoğunluğu çelişik/karışık kalıpyargılanan kümelerde toplanmış, bu dağılıma uygun duygulara hedef olmuş ve statü ve rekabet/tehdit değişkenleri sırasıyla yetkinlik ve cana yakınlığı

belirleyen değişkenler olarak ortaya çıkmıştır. Yanlılık haritasının duyguların aracı rolüne ilişkin hipotezlerin bir kısmı desteklenirken bir kısmı desteklenmemiştir. Hor görme DCY-DY kümesinde cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine, acıma ise YCY-DY kümesinde cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine anlamlı olarak aracılık ederken bu iki kümedeki yetkinlik-pasif zarar ilişkilerine aracılık edememişlerdir. Hayranlık ve haset duyguları ise YCY-YY ve DCY-YY kümelerinde ne cana yakınlığının ne de yetkinliğin davranışlar (sırasıyla aktif ve pasif yarar; aktif zarar ve pasif yarar) üzerindeki etkilerine aracılık edebilmiştir. Bunun bir nedeninin bu kümelerdeki grupların da son derece negatif kalıpyargılanmış olmasından ileri gelmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bir bütün olarak bakıldığında, duyguların aracı rolüne ilişkin mevcut yazındaki karışık bulguların bu çalışmada da tekrar ettiği söylenebilir. Üstelik önceki çalışmalardan farklı olarak yeterli istatistiksel güç ve küme özelinde analizler yapılmasına rağmen bu bulgulara ulaşılmıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın bulgularının yanlılık haritası yazınında gözlenen tutarsız ve karışık bulguların düşük istatistiksel güç, veri toplama stratejisi (küme özelinde veri toplanmaması) ve analiz stratejisinden (grup düzeyi analiz) problemlerinden kaynaklanmadığını gösterdiği söylenebilir. Son olarak, ahlaki dışlamanın kalıpyargıların davranışlar üzerindeki etkisini meşrulaştırıcı işlevi göreceği hipotezi adaletin kapsamı boyutu için desteklenmezken (ayrımcılıkları) hak etme boyutu için kısmen destek bulmuştur. Yalın içerikle kalıpyargılanan kümelerde adaletin kapsamı hiçbir modelde anlamlı aracı bir rol üstlenmezken, çelişik/karışık kalıpyargılanan kümelerde ise (ayrımcılıkları) hak etme bazı modellerde cana yakınlık ve yetkinliğin etkilerine anlamlı olarak aracılık edebilmiştir. Bu yönüyle, bu bulgular KİM'in meşrulaştırmanın çelişik/karışık kalıpyargılanan gruplar söz konusu olduğunda ortaya çıktığını savunan görüşünü desteklemektedir. Ahlaki dışlamanın iç-gruba benzerlik, ona yarar sağlama ve onunla çatışma algısı düzeylerine bağlı olarak KİM'in gerek yalın içerikle gerekse çelişik/karışık içerikle kalıpyargılanan kümelerinde meşrulaştırıcı bir rol

oynayabileceğine ilişkin bu çalışmada savunulan tezini ise desteklememektedir. Kısaca, mevcut çalışmanın bulguları kuramsal açıdan yanlışlık haritasına uygulanabilir görünen ahlaki dışlama eğiliminin görgül açıdan yeterli destek bulamadığını göstermiştir.

İkinci çalışmanın bulgularında gözlemlenen cana yakınlık ile yetkinlik arasındaki yüksek ilişki KİM'in bu iki değişkenin ilişkisini ortogonal olarak tanımlamasıyla çelişmektedir. Aralarındaki korelasyon itibarıyla ortogonal olmadığı görülen cana yakınlık ve yetkinliğin birbirinin ortak değişkeni olarak regresyon denkleminde eklenmesi bağımsız değişkenin (bu çalışmada özellikle yetkinliğin) yordama gücünü zayıflatmaktadır. Bu ise mevcut çalışmada gözlemlendiği gibi gerçekte anlamlı olabilecek etkilerin anlamsız çıkmasına ve dolayısıyla yanlış negatif bulgulara yol açabilmektedir. Bu nedenle, sonraki çalışmalarda söz konusu analiz stratejisine ihtiyatla yaklaşılmalı ve her bir değişkenin bağımsız etkisine de bakılmalıdır. Aslında cana yakınlık-yetkinlik ilişkisinin doğasına ilişkin çeşitli tartışmalar ve bu tartışmalar doğrultusunda yürütülen araştırma programları mevcuttur (bkz. Kervyn ve ark., 2010). Buna rağmen, KİM ve yanlışlık haritasında bu problemin pek tartışılmadığı söylenebilir. Öyle anlaşıyor ki KİM'de cana yakınlık ve yetkinliğin ortogonal olarak kabul edilmesi büyük oranda sosyal grupların bu iki boyuta göre birbirinden ayrışması ve bu ayrışmaya uygun önyargılara/duygulara hedef olmasına dayandırılmaktadır. Bazı istisnalar hariç (örn., Bye ve ark., 2014; Bye ve Herrebrøden, 2018; Kervyn ve ark., 2015) çalışmaların çoğunda (bu çalışma kapsamında erişilen Fiske ve Cuddy'nin ortak yazar olduğu hiçbir çalışmada) bu iki değişken arasındaki ilişki dahi, muhtemelen birincil önemde görülmediğinden, raporlanmamaktadır. Ancak, gelecek çalışmalarda bu konunun gündeme alınması mevcut karışık bulgular göz önünde bulundurulduğunda önemli görünmektedir.

Duyguların aracı etkilerine ilişkin karışık bulgular önceki çalışmalarda maddeleri yanıtlama formatı (bireysel fikir, toplumsal fikir gibi), kültür, araştırma deseni (örn. korelasyonel, deneysel), hedef grubun özellikleri (hayali, gerçek) gibi etmenlerden

bağımsız olduğu anlaşılmıştır (bkz. Bye ve Herrebrøden, 2018). Mevcut çalışmada ise istatistiksel güç, veri toplama ve analiz stratejilerinden kaynaklanmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenlerden dolayı, mevcut karışık bulguların başka etmenlerle ilişkisinin araştırılmasına yönelik ihtiyaç devam etmektedir denilebilir. Bu doğrultuda, sonraki çalışmalarda KİM'deki küme veya gruplar için tanımlanmış mevcut duyguların dışında başka duyguların da kalıpyargı-davranış ilişkilerinde aracı rol oynayabileceği dikkate alınmalıdır. Bu öneri ilgili duygu yazınıyla da uyumludur. Örneğin, giriş bölümünde belirtildiği üzere, hor görülen gruplar aynı zamanda içerlenme, gücenme ve kızgınlık gibi duygulara; haset edilen gruplar aynı zamanda kızgınlığa hedef olabilmektedir. Benzer şekilde, aynı duygu birden fazla küme veya gruba karşı benzer yoğunluklarda yaşanabilir. Örneğin, KİM'de haset ve hayranlığın hem DCY-YY hem de YCY-YY kümelerine karşı hissedilebileceği ifade edilmektedir. Son olarak, yazında dikkat çekildiği üzere (örn., R.H. Smith, 2000; Smith ve Kim, 2007) haset ve kıskançlık gibi bazı negatif duygular toplumsal açıdan onaylanmadığı ve kişi açısından da kabul edilmesi zor olduğundan ifade edilmeleri zordur. Bu nedenle, Smith ve Kim'in (2007) belirttiği gibi, bu tarz duyguları (ve diğer duyguları) doğrudan sormak yerine onlara karşılık gelecek ifadelerle ölçmek daha doğru bir duygu ölçümünü sağlayabilir (hasedi "X grubuna karşı ne kadar haset hissediyorsunuz?" sorusu yerine "X grubunun Y olanağına sahip olması adaletli bir şey değil" ifadesiyle ölçmek gibi) ve böylece daha doğru sonuçlara ulaşmak mümkün olabilir.

Son olarak, bu tezin her iki çalışmasında da katılımcılardan her ne kadar Suriyeli mülteci alt gruplarının toplum gözünden değerlendirilmesi istenmişse de mevcut bulgular toplumun genel tutumunu tam olarak yansıtmayabilir. Çünkü katılımcılar yönergelere rağmen kendi bireysel fikirlerinin etkisinde kalmaya devam etmiş olabileceği gibi yakın sosyal çevrelerinin bakış açısını da topluma genellemiş olabilir. Ayrıca, tüm katılımcılar sosyal bilim programlarında öğrenim gören öğrencilerden oluştuğu için önyargı ve ayrımcılıklara yönelik duyarlılık ve farkındalıkları toplumun genelinden daha yüksek

olabilir. Bu nedenlerden dolayı, bulguların genellenebilirliği yorumlanırken bu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmanın diğer bir kısıtlılığı çalışmada kullanılan Suriyeli alt grupları arasında dini/mezhebi, etnik ve politik alt grupların bulunmamasıdır. Hatırlanacağı üzere kullanılan gruplar ön çalışma sonucunda araştırmacının müdahalesi olmadan belirlenmiştir. Bahsi geçen kategorilerdeki gruplar ön çalışmadaki katılımcıların %10'dan azı tarafından dile getirildiği için bu çalışmaya dâhil edilmemiştir. Ancak Suriyelilerin bu açılardan da ayrıştığı bilinmektedir. Bu açıdan bu çalışmada kullanılan grupların tüm Suriyeli grupları temsil etmediği eleştirisi haksız sayılmaz. Sonraki çalışmalarda kamuoyunda (örn. medyada) öne çıkan Suriyeli etnik, siyasi ve dini grupların da kullanılması Suriyelilere ilişkin algı ve bu algının sonuçları (örn. önyargı, ayrımcılık) açısından daha bütüncül bir fotoğrafın ortaya çıkmasına yardım edebilir.

SURİYELİ MÜLTECİLER İÇİN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu tez kapsamındaki her iki çalışmanın da ortaya koyduğu gibi, kendilerine yönelik algı açısından birbirlerinden ayrışsalar bile Türkiye'de yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik algı son derece olumsuzdur. Kalıpyargılarındaki ayrışmaya benzer şekilde önyargı ve ayrımcılıklara görece farklı yoğunluklarda hedef olsalar bile bunlara maruz kalma düzeyleri hepsi için yüksektir. Suriyeli mültecileri hedefleyen uygulama ve politikalar için bu araştırmanın bulguları temelinde aşağıdaki öneriler yapılabilir.

Öncelikle tüm alt gruplar cana yakınlık ve yetkinlik açısından son derece olumsuz değerlendirildikleri için iç-gruptan çok farklı bir grup olarak değerlendirildikleri söylenebilir. Bu nedenle, iç-grupla ortak bir üst kategoriye ait olduklarının öne çıkarılması faydalı olabilir. Söz konusu üst kategori bağlama göre değiştirilebilir. Örneğin, ortak kültür ve tarihin önemsendiği bağlamlarda ortak tarihi ve kültürel kimlikler, etnik bağların önemsendiği bağlamlarda ise etnik ortaklıklar öne çıkarılabilir.

Diğer yandan, kendi aralarında kalıpyargı içerikleri ve bunların duygusal sonuçları açısından ayrıştıkları için bu ayrımlar da dikkate alınabilir. Örneğin, bu çalışmada da

ortaya çıktığı gibi, YCY-DY kümesinde algılanan gruplara karşı (çocuklar, yaşlılar) acıma ve merhametin vurgulanması bu gruplara yönelik daha pozitif sonuçlara (aktif yarar davranışları; yardım etmek, haklarını savunmak, korumak gibi) yol açabilir. Acıma duygusu onlara yönelik ayrımcılıkları haksız bulma eğilimini azalttığı için daha da önem kazanmaktadır. Hor görme ise acımanın tersi sonuçlara yol açtığı için bu duygunun hedefi olan grupların (evsizler, dilenciler) sosyal koşullarının iyileştirilmesi hor görme duygusunu azaltacağından ayrımcılıkların azalmasını da sağlayabilir. Suriyeliler üst kategorisi DCY-DY kümesinde algılandığı için Suriyelilerin grup içi farklılık ve çeşitliliklerinin vurgulanması da onlara yönelik sosyal algıyla beraber duygu ve davranışların değişimini pozitif yönde etkileyebilir. Ek olarak, statü ve rekabet/tehdit değişkenlerinin yetkinlik ve cana yakınlıkla olan ilişkileri, Suriyelilerin statü ve sosyal koşullarının (örn., iş, eğitim ve kültürel entegrasyon gibi) iyileştirilmesinin onların cana yakınlık ve yetkinlik algılarını ve dolayısıyla onlara yönelik olumlu tutumları da geliştirebileceğini göstermektedir. Diğer bir deyişle, Suriyelilerin eğitim ve istihdamına yönelik politikalar uzun vadede onlara yönelik mevcut tutumların olumlu olmasına katkı verebilir. Son olarak, bu araştırmada da gösterildiği gibi önyargı ve ayrımcılık onlara yönelik sosyal algıdan, diğer bir deyişle cana yakınlık ve yetkinliğe göre şekillenen kalıpyargılardan başlamaktadır. Medya ve politikada var olan Suriyileri damgalayıcı ve dışlayıcı söylemin ise onların mevcut sosyal algısını olumsuz bir şekilde etkilemesi kaçınılmazdır. Muhtemelen birçok kişi Suriyelilerle doğrudan bir teması olmadığı halde bu söylemler nedeniyle olumsuz bir Suriyeli imajı geliştirmektedir. Bu nedenle, gazeteci ve politikacılar gibi kamuoyu oluşturucuların dışlayıcı ve ötekileştirici bir dil yerine kapsayıcı ve farklılıklara duyarlı bir dil ve söylem benimsemesi önem arz etmektedir.

SURİYELİ MÜLTECİLERE İLİŞKİN KALIPYARGI İÇERİĞİ VE DAVRANIŞ İLİŞKİSİ: DUYGULARIN VE AHLAKİ DIŞLAMAMANIN ARACI ROLÜ

ÖZET

Bu tezde, Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara yönelik önyargı ve ayrımcılıklar kalıpyargı içeriği modeli (KİM; Fiske ve ark., 2002) ve gruplar arası duygu ve kalıpyargı temelli davranış haritası (the BIAS map: Cuddy ve ark., 2007) çerçevesinde incelenmektedir. Yürütülen iki çalışmada, 1) bu modellerin öngörülerini Türkiye'deki Suriyeliler bağlamında test etmek, 2) kalıpyargı-davranış ilişkisinde duyguların aracı rolüne ilişkin tutarsız bulguların mevcut yazının bazı yöntemsel sınırlılıklarıyla (veri toplama ve analiz stratejisi, düşük istatistiksel güç) olan ilişkisini incelemek ve 3) bu modellerde işaret edilen kalıpyargı-davranış ilişkisindeki meşrulaştırıcı mekanizmayı ahlaki dışlama (Opatow, 1990) açısından test etmek amaçlanmaktadır. İlk çalışmada, katılımcılar (N = 217) bir ön çalışmada belirlenen 20 Suriyeli mülteci alt grubunu KİM'de tanımlanan yapısal değişkenler (statü ve rekabet/tehdit), kalıpyargı içeriği boyutları (cana yakınlık ve yetkinlik) ve duygular (acıma, hayranlık, hor görme, haset) açısından değerlendirmiştir. Bulgular, bu grupların beklendiği gibi cana yakınlık ve yetkinlik boyutları üzerinde dört kümeye ayrıldıklarını göstermiştir. Grupların çoğunluğu ya cana yakın ama yeteneksiz olarak algılanarak acımanın/korumacı önyargının ya da yetenekli ama soğuk olarak algılanarak hasedin/haset edici önyargının en belirgin hedefi olmuştur. Geriye kalan gruplar ise her iki boyutta ya yüksek puanlar alarak hayranlığın/takdir edici önyargının ya da düşük puanlar alarak hor görmenin/küçümseyici önyargının en belirgin hedefi olmuştur. Ayrıca beklendiği gibi rekabet, kapsamı sembolik ve gerçekçi tehditlerle genişletildiğinde cana yakınlığı daha iyi yordamıştır. İkinci çalışmada, katılımcılar (N = 528) dört kalıpyargı kümesini temsil eden Suriyeli alt grupları kalıpyargı içeriği boyutları, duygular, davranışsal eğilimler (aktif yarar, aktif zarar, pasif yarar, pasif zarar) ve ahlaki dışlama açısından değerlendirmiştir. Bulgular, yazınla uyumlu olarak acıma duygusunun

yüksek cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesinde cana yakınlık-aktif yarar ilişkisine, hor görmenin ise düşük cana yakınlık-düşük yetkinlik kümesinde cana yakınlık-aktif zarar ilişkisine anlamlı düzeyde aracılık ettiğini göstermiştir. Beklentilerin tersine, diğer iki kümede hayranlık ve haset duyguları cana yakınlık-davranış ilişkilerine anlamlı olarak aracılık edememiştir. Yine beklentilerin aksine, duygular hiçbir kümede yetkinlik-davranış ilişkilerine anlamlı düzeyde aracılık edememiştir. Ahlaki dışlama ise çelişik/karışık kalıpyargılanan kümelerde kalıpyargı-davranış ilişkilerinden bazılarına anlamlı olarak aracılık ederken yalnız kalıpyargılanan kümelerde anlamlı bir aracı rol ortaya koyamamıştır. Birlikte değerlendirildiğinde bulgular, 1) Suriyeli mültecilerin Türkiye’de çeşitli alt gruplar halinde algılanarak buna uygun tutumsal ve davranışsal sonuçlara hedef olabildiğine, 2) duyguların aracı rolüne ilişkin yazında gözlemlenen tutarsız bulguların bu araştırmada etkisi araştırılan yöntemsel sınırlılıklarla ilgili olmayabileceğine ve 3) davranışları meşrulaştırma ihtiyacının çelişik/karışık kalıpyargılanan kümelerde ortaya çıkma eğiliminde olduğuna işaret etmektedir.

STEREOTYPE CONTENT-BEHAVIOR RELATIONSHIP IN THE CONTEXT OF SYRIAN REFUGEES: THE MEDIATING ROLES OF EMOTIONS AND MORAL EXCLUSION

ABSTRACT

This research investigates prejudice and discrimination against Syrian refugees in Turkey from the perspective of the stereotype content model (SCM; Fiske et al., 2002) and the behaviors from intergroup affect and stereotypes map (the BIAS map; Cuddy et al., 2007). Two studies were conducted 1) to test the predictions of these models in the context of Syrian refugees in Turkey, 2) to examine the effect of some methodological limitations (i.e., research design, data analysis strategy, and insufficient statistical power) on the inconsistent findings in the BIAS map regarding the mediation role of emotions in the stereotype-behavior relationships, and 3) to address the legitimization mechanism mediating stereotype-behavior relationship implied in the SCM and the BIAS map, employing moral exclusion (Opotow, 1990) as a mediator in this relationship. In the first study, participants (N = 217) rated 20 Syrian refugee subgroups determined in a pilot study on stereotype content dimensions (i.e., warmth, competence), emotion (pity, envy, admiration, contempt), status, and competition/threat scales of the SCM. As predicted, results indicated that four clusters emerged across the warmth by competence space, fitting with the SCM's expectations. Replicating the previous research, most of the groups (%70) were stereotyped ambivalently: Whereas some of them were perceived as warm but incompetent and elicit pity/paternalistic prejudice, some were perceived as cold but competent and elicit envy/envied prejudice. The remaining groups were stereotyped univalently: Some of them received higher rates on both dimensions and elicited admiration, while some received lower rates on both dimensions and elicited contempt/contemptuous prejudice. Concerning the competition-warmth relationship, broadening the definition of competition by the inclusion of symbolic and realistic threats

considerably improved the prediction of warmth by competition. In the second study, participants (N = 528) rated Syrian refugee subgroups representing the four clusters obtained in the first study on warmth, competence, emotion, behavioral tendencies (active facilitation, active harm, passive facilitation, passive harm), and moral exclusion measures. Consistent with the previous research, results showed that pity significantly mediated warmth-active facilitation and contempt significantly mediated warmth-active harm relationships in the high warmth-low competence and low warmth-low competence clusters, respectively. Contrary to expectations, admiration and envy did not significantly mediate warmth-behavior relations in their respective clusters. Moreover, none of the emotions significantly mediated competence-behavior relations in their respective clusters. Finally, moral exclusion significantly mediated some of the stereotype-behavior relationships in the mixed-stereotyped clusters, while no mediation effect reached significance in the univalent stereotypes clusters, supporting the SCM's suggestions. Overall, these results lend support to the SCM's cross-cultural generalizability and its applicability in the context of Syrian refugees in Turkey. Concerning the mediation role of emotions and moral exclusion, the results suggest that the inconsistent findings in the previous research are not related to methodological limitations examined in this study and that the need for justification of behaviors may be specific to groups located in the mixed-stereotyped clusters.

KAYNAKÇA

- Abele, A. E. ve Wojciszke, B. (2007). Agency and communion from the perspective of self versus others. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(5), 751–763. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.5.751>
- Abele, A. E. ve Bruckmüller, S. (2011). The bigger one of the “Big Two”? Preferential processing of communal information. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(5), 935–948. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.03.028>
- Aktan, T. ve Sakallı-Uğurlu, N. (2013). Kalıpyargı içeriği modeline sosyal bağlamsal bir yaklaşım: Bağlam içinde kalıpyargı içerikleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 16(31), 15-31.
- Aktan, T. ve Bilim, G. (2016). Kadınlara yönelik kalıpyargıların içerikleri: Kalıpyargı içeriği modeli çerçevesinde bir inceleme. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(8), 147-182. doi: 10.7816/nesne-04-08-01
- Alexander, M. G., Brewer, M. B. ve Herrmann, R. K. (1999). Images and affect: A functional analysis of out-group stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 78–93. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.77.1.78>
- Asbrock, F. (2010). Stereotypes of social groups in Germany in terms of warmth and competence. *Social Psychology*, 41(2), 76–81. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000011>
- Asbrock, F., Nieuwoudt, C., Duckitt, J. ve Sibley, C. G. (2011). Societal stereotypes and the legitimization of intergroup behavior in Germany and New Zealand. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 11(1), 154–179. <https://doi.org/10.1111/j.1530-2415.2011.01242.x>
- Ayduk, Ö., May, D., Downey, G. ve Higgins, E. T. (2003). Tactical differences in coping with rejection sensitivity: The role of prevention pride. *Personality and Social Psychology Bulletin* 29(4), 435–448.

- Bar-Tal D. (1989). Delegitimization: The extreme case of stereotyping and prejudice. D. Bar-Tal, C. Graumann, A. W. Kruglanski ve W. Stroebe (Ed.), *Stereotyping and prejudice: Changing conceptions* içinde (s. 169–188). New York: Springer
- Bar-Tal, D. ve Hammack, P. L. (2012). Conflict, delegitimization, and violence. L. R. Tropp (Ed.), *The Oxford handbook of intergroup conflict* içinde (s. 29–52). Oxford University Press.
- Batson, C. D. (1998). Altruism and prosocial behavior. D. T. Gilbert, S. T. Fiske ve G. Lindzey (Ed.), *Handbook of social psychology* içinde (s. 282–316). Boston: McGraw-Hill.
- Batson, C. D. ve Powell, A. A. (2003). Altruism and prosocial behavior. T. Millon ve M. J. Lerner (Ed.), *Handbook of psychology: Personality and social psychology* içinde (s. 463–484). John Wiley.
- Becker, J. C. ve Asbrock, F. (2012). What triggers helping versus harming of ambivalent groups? Effects of the relative salience of warmth versus competence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(1), 19–27.
<https://doi.org/10.1016/j.jesp.2011.06.015>
- Blashfield, R. K. ve Aldenderfer, M. S. (1988). The methods and problems of cluster analysis. J. R. Nesselroade ve R. B. Cattell (Ed), *Handbook of multivariate experimental psychology* içinde (s. 447-473). Boston: Springer.
- Burkley, E., Durante, F., Fiske, S. T., Burkley, M. ve andrade, A. (2017). Structure and content of Native American stereotypic subgroups: Not just (ig)noble. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 23(2), 209–219.
<https://doi.org/10.1037/cdp0000100>
- Bye, H. H., Herrebrøden, H., Hjetland, G. J., Røyset, G. Ø. ve Westby, L. L. (2014).

- Stereotypes of Norwegian social groups. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(5), 469–476. <https://doi.org/10.1111/sjop.12141>
- Bye, H. H. ve Herrebrøden, H. (2018). Emotions as mediators of the stereotype–discrimination relationship: A BIAS map replication. *Group Processes & Intergroup Relations*, 21(7), 1078–1091.
<https://doi.org/10.1177/1368430217694370>
- Caprariello, P. A., Cuddy, A. J. C. ve Fiske, S. T. (2009). Social structure shapes cultural stereotypes and emotions: A causal test of the stereotype content model. *Group Processes and Intergroup Relations*, 12(2), 147–155.
<https://doi.org/10.1177/1368430208101053>
- Cikara, M., Farnsworth, R. A., Harris, L. T. ve Fiske, S. T. (2010). On the wrong side of the trolley track: Neural correlates of relative social valuation. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 5(4), 404–413. <https://doi.org/10.1093/scan/nsq011>
- Clatworthy, J., Buick, D., Hankins, M., Weinman, J. ve Horne, R. (2005). The use and reporting of cluster analysis in health psychology: A review. *British journal of health psychology*, 10(3), 329–358. doi: [10.1348/135910705X25697](https://doi.org/10.1348/135910705X25697)
- Cottrell, C. A. ve Neuberg, S. L. (2005). Different emotional reactions to different groups: A sociofunctional threat-based approach to “prejudice.” *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(5), 770–789.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.88.5.770>
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T. ve Glick, P. (2004). When professionals become mothers, warmth doesn't cut the ice. *Journal of Social Issues*, 60(4), 701–718.
<https://doi.org/10.1111/j.0022-4537.2004.00381.x>
- Cuddy, A. J. C., Norton, M. I. ve Fiske, S. T. (2005). This old stereotype: The pervasiveness and persistence of the elderly stereotype. *Journal of Social Issues*, 61(2), 265–283. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00405.x>

- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T. ve Glick, P. (2007). The BIAS map: Behaviors from intergroup affect and stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(4), 631–648. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.92.4.631>
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T. ve Glick, P. (2008). Warmth and competence as universal dimensions of social perception: The stereotype content model and the BIAS map. M. P. Zanna, (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (s. 61–149).
- Cuddy, A. J. C., Fiske, S. T., Kwan, V. S., Glick, P., Demoulin, S., Leyens, J. P., . . . Ziegler, R. (2009). Stereotype content model across cultures: Towards universal similarities and some differences. *British Journal of Social Psychology*, 48(1), 1-33. <https://doi.org/10.1348/014466608X314935>
- Curran, P. G. (2016). Methods for the detection of carelessly invalid responses in survey data. *Journal of Experimental Social Psychology*, 66, 4-19. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2015.07.006>
- De Bruin, E. ve Van Lange, P. (2000). What people look for in others: Inferences of the perceiver and the perceived on information selection. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 206–219. <https://doi.org/10.1177/0146167200264007>
- Demirdağ, A. (2015). *Sosyal medyada Suriyeli sığınmacı imajının tehdit algısı ve insanlıktan çıkarma eğilimine göre değişimi*. Sözlü bildiri, DTCTF Psikoloji Bölümü Almanak-II Etkinliği (14 Nisan 2015), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Demirdağ, A. ve Hasta, D. (2017). *What account for prejudice against refugees? And do tragic news about their plight help attenuate negative perception of them?* Sözlü bildiri, The 15th European Congress of Psychology (11-14 Temmuz 2017), Amsterdam, Hollanda.
- Dijker, A. J., Koomen, W., Heuvel, H. ve Frijda, N. H. (1996). Perceived antecedents of

- emotional reactions in inter-ethnic relations. *British Journal of Social Psychology*, 35(2), 313–329. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1996.tb01100.x>
- Dovidio, J. F. (1984). Helping behavior and altruism: An empirical and conceptual overview. L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (s. 361-427). Orlando: Academic Press.
- Durante, F., Fiske, S. T., Kervyn, N., Cuddy, A. J. C., Akande, A., Adetoun, B. E., . . . Storari, C. C. (2013). Nations' income inequality predicts ambivalence in stereotype content: How societies mind the gap. *British Journal of Social Psychology*, 52(4), 726-746. <https://doi.org/10.1111/bjso.12005>
- Durante, F., Fiske, S. T., Gelfand, M. J., Crippa, F., Suttora, C., Stillwell, A., . . . Teymoori, A. (2017). Ambivalent stereotypes link to peace, conflict, and inequality across 38 nations. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(4), 669–674. <https://doi.org/10.1073/pnas.1611874114>
- Eckes, T. (2002). Paternalistic and envious gender stereotypes: Testing predictions from the stereotype content model. *Sex Roles*, 47(3), 99-114. <https://doi.org/10.1023/A:1021020920715>
- Ellsworth, P. C. ve Smith, C. A. (1988). From appraisal to emotion: Differences among unpleasant feelings. *Motivation and Emotion*, 12(3), 271–302. <https://doi.org/10.1007/BF00993115>
- Erdoğan, M. (2014). Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. 29 Aralık 2020, <http://fs.hacettepe.edu.tr/hugo/dosyalar/TurkiyedekiSuriyeliler-Syrians%20in%20Turkey-Rapor-TR-EN-19022015.pdf>
- Erdoğan, M. (2017). Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın

çerçevesi. Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi. 29

Aralık 2020,

<http://fs.hacettepe.edu.tr/hugo/dosyalar/Suriyeliler%20Barometresi%20Y%C3%B6netimi%20%C3%96zeti.pdf>

European Union Agency for Fundamental Rights (2016). Current migration situation in the EU: Hate crime.” 29 Aralık, 2020,

<https://fra.europa.eu/en/publication/2016/current-migration-situation-eu-hate-crime>

Fischer, A. H. ve Roseman, I. J. (2007). Beat them or ban them: The characteristics and social functions of anger and contempt. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(1), 103–115. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.1.103>

Fiske, S. T., Xu, J., Cuddy, A. J. C. ve Glick, P. (1999). (Dis)respecting versus (Dis)liking: Status and interdependence predict ambivalent stereotypes of competence and warmth. *Journal of Social Issues*, 55(3), 473–489. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00128>

Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C., Glick, P. ve Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: Competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(6), 878–902. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878>

Fiske, S. T., Cuddy, A. J. C. ve Glick, P. (2007). Universal dimensions of social cognition: Warmth and competence. *Trends in Cognitive Sciences*, 11(2), 77–83. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2006.11.005>

Fiske, S. T. (2015). Intergroup biases: A focus on stereotype content. *Current opinion in behavioral sciences*, 3, 45-50. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2015.01.010>

Frijda, N. H., Kuipers, P. ve ter Schure, E. (1989). Relations among emotion, appraisal,

- and emotional action readiness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(2), 212–228. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.2.212>
- Hafer, C. L. ve Olson, J. M. (2003). An analysis of empirical research on the scope of justice. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 311–323. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0704_04
- Harris, L. T. ve Fiske, S. T. (2006). Dehumanizing the lowest of the low: Neuroimaging responses to extreme out-groups. *Psychological Science*, 17(10), 847–853. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2006.01793.x>
- Hayes, A. F. (2018). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.
- Henry, D. B., Tolan, P. H. ve Gorman-Smith, D. (2005). Cluster Analysis in Family Psychology Research. *Journal of Family Psychology*, 19(1), 121-132. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.1.121>
- International Crisis Group (2016). Turkey's refugee crisis: The politics of permanence. 29 Aralık 2020, https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/241-turkey-s-refugee-crisis-the-politics-of-permanence_0.pdf
- International Crisis Group (2018). Turkey's Syrian refugees: Defusing metropolitan tensions. 29 Aralık 2020, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/248-turkey-s-syrian-refugees.pdf>
- International Crisis Group (2019). Mitigating Risks for Syrian Refugee Youth in Turkey's Şanlıurfa. 29 Aralık, 2020, <https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/253-mitigating-risks-for-syrian-refugee-youth.pdf>
- Jost, J. T. ve Banaji, M. R. (1994). The role of stereotyping in system justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33(1), 1–27. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1994.tb01008.x>
- Judd, C. M., Hawkins, L. J., Yzerbyt, V. ve Kashima, Y. (2005). Fundamental

- dimensions of social judgment: Understanding the relations between judgments of competence and warmth. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 899–913. doi: 10.1037/0022-3514.89.6.899.
- Kay, A. C. ve Jost, J. T. (2003). Complementary justice: Effects of "poor but happy" and "poor but honest" stereotype exemplars on system justification and implicit activation of the justice motive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 823–837. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.5.823>
- Kerr, N. (2002). When is a minority a minority? Active versus passive minority advocacy and social influence. *European Journal of Social Psychology*, 32(4), 471–483. <https://doi.org/10.1002/ejsp.103>
- Kervyn, N., Yzerbyt, V. ve Judd, C. M. (2010) Compensation between warmth and competence: Antecedents and consequences of a negative relation between the two fundamental dimensions of social perception. *European Review of Social Psychology*, 21(1), 155-187. <https://doi.org/10.1080/13546805.2010.517997>
- Kervyn, N., Fiske, S. ve Yzerbyt, V. (2015). Forecasting the primary dimension of social perception: Symbolic and realistic threats together predict warmth in the stereotype content model. *Social Psychology*, 46(1), 36–45. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000219>
- Ketchen, D. J. ve Shook, C. L. (1996). The application of cluster analysis in strategic management research: an analysis and critique. *Strategic management journal*, 17(6), 441-458. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0266\(199606\)17:6<441::AID-SMJ819>3.0.CO;2-G](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0266(199606)17:6<441::AID-SMJ819>3.0.CO;2-G)
- Leach, C. W., Ellemers, N. ve Barreto, M. (2007). Group virtue: The importance of morality (vs. competence and sociability) in the positive evaluation of in-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(2), 234–249. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.93.2.234>

- Lee, T. L. ve Fiske, S. T. (2006). Not an outgroup, not yet an ingroup: Immigrants in the Stereotype Content Model. *International Journal of Intercultural Relations*, 30(6), 751–768. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2006.06.005>
- Leyens, J. P., Paladino, P. M., Rodriguez, R. T., Vaes, J., Demoulin, S., Rodriguez, A. P. ve Gaunt, R. (2000). The emotional side of prejudice: The role of secondary emotions. *Personality and Social Psychology Review*, 4(2), 186–197. https://doi.org/10.1207/S15327957PSPR0402_06
- Lima- Nunes, A., Pereira, C. R. ve Correia, I. (2013). Restricting the scope of justice to justify discrimination: The role played by justice perceptions in discrimination against immigrants. *European Journal of Social Psychology*, 43(7), 627-636. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1981>
- Lin, M. H., Kwan, V. S., Cheung, A. ve Fiske, S. T. (2005). Stereotype content model explains prejudice for an envied outgroup: Scale of anti-Asian American stereotypes. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(1), 34-47. <https://doi.org/10.1177/0146167204271320>
- Mackie, D. M., Devos, T. ve Smith, E. R. (2000). Intergroup emotions: Explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(4), 602–616. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.4.602>
- Mackie, D. M., Smith, E. R. ve Ray, D. G. (2008). Intergroup emotions and intergroup relations. *Social and Personality Psychology Compass*, 2(5), 1866–1880. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2008.00130.x>
- Maurer, K. L., Park, B. ve Rothbart, M. (1995). Subtyping versus subgrouping processes in stereotype representation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(5), 812-824. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.812>
- Meade, A. W. ve Craig, S. B. (2012). Identifying careless responses in survey data. *Psychological Methods*, 17(3), 437–455. <https://doi.org/10.1037/a0028085>

- Olson, J. M., Cheung, I., Conway, P., Hutchison, J. ve Hafer, C. L. (2011). Distinguishing two meanings of moral exclusion: Exclusion from moral principles or principled harm-doing? *Social Justice Research*, 24(4), 365–390. <https://doi.org/10.1007/s11211-011-0141-8>
- Opatow, S. (1990). Moral exclusion and injustice: An introduction. *Journal of Social Issues*, 46(1), 1–20. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1990.tb00268.x>
- Opatow, S. (1993). Animals and the scope of justice. *Journal of Social Issues*, 49(1), 71–85. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1993.tb00909.x>
- Opatow, S. (1994). Predicting protection: Scope of justice and the natural world. *Journal of Social Issues*, 50(3), 49–63. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb02419.x>
- Opatow, S. (2001). Reconciliation in times of impunity: Challenges for social justice. *Social Justice Research*, 14(2), 149–170. <https://doi.org/10.1023/A:1012888902705>
- Opatow, S. (2012). The scope of justice, intergroup conflict, and peace. L. R. Tropp (Ed.) *The Oxford handbook of intergroup conflict* içinde (s. 72–85). New York: Oxford University Press.
- Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye’de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 4(8), 227–244. doi: 10.7816/nesne-04-08-04
- Parrott, W. G. ve Smith, R. H. (1993). Distinguishing the experiences of envy and jealousy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 64(6), 906–920. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.64.6.906>
- Peeters, G. (1992). Evaluative meanings of adjectives in vitro and in context: Some

- theoretical implications and practical consequences of positive negative asymmetry and behavioral-adaptive concepts of evaluation. *Psychologia Belgica*, 32(2), 211–231. <http://doi.org/10.5334/pb.833>
- Peeters, G. (2008). The evaluative face of a descriptive model: Communion and agency in Peabody's tetradic model of trait organization. *European Journal of Social Psychology*, 38(7), 1066–1072. <https://doi.org/10.1002/ejsp.524>
- Phalet, K. ve Poppe, E. (1997). Competence and morality dimensions of national and ethnic stereotypes: A study in six eastern-European countries. *European Journal of Social Psychology*, 27(6), 703–723. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0992\(199711/12\)27:6<703::AID-EJSP841>3.0.CO;2-K](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0992(199711/12)27:6<703::AID-EJSP841>3.0.CO;2-K).
- Richards, Z. ve Hewstone, M. (2001). Subtyping and subgrouping: Processes for the prevention and promotion of stereotype change. *Personality and Social Psychology Review*, 5(1), 52–73. http://dx.doi.org/10.1207/S15327957PSPR0501_4
- Rozin, P., Lowery, L., Imada, S. ve Haidt, J. (1999). The CAD triad hypothesis: A mapping between three moral emotions (contempt, anger, disgust) and three moral codes (community, autonomy, divinity). *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(4), 574–586. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.76.4.574>
- Rudert, S. C., Reutner, L., Greifeneder, R. ve Walker, M. (2017). Faced with exclusion: Perceived facial warmth and competence influence moral judgments of social exclusion. *Journal of Experimental Social Psychology*, 68, 101–112. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2016.06.005>
- Rusbult, C. E., Zembrodt, I. M. ve Gunn, L. K. (1982). Exit, voice, loyalty, and neglect: Responses to dissatisfaction in romantic involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(6), 1230–1242. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.43.6.1230>

- Rush, L. L. (1998). Affective reactions to multiple social stigmas. *The Journal of Social Psychology*, 138(4), 421-430. <https://doi.org/10.1080/00224549809600397>
- Sadler, M. S., Kaye, K. E. ve Vaughn, A. A. (2015). Competence and warmth stereotypes prompt mental illness stigma through emotions. *Journal of Applied Social Psychology*, 45(11), 602-612. <https://doi.org/10.1111/jasp.12323>
- Schoemann, A. M., Boulton, A. J. ve Short, S. D. (2017). Determining power and sample size for simple and complex mediation models. *Social Psychological and Personality Science*, 8(4), 379-386. <https://doi.org/10.1177/1948550617715068>
- Smith, E. R. (1993). Social identity and social emotions: Towards new conceptualizations of prejudice. D. M. Mackie ve D. L. Hamilton (Ed.), *Affect, cognition, and stereotyping: Interactive processes in group perception* içinde (s. 297-313). San Diego, CA: Academic Press.
- Smith, R. H. (2000). Assimilative and contrastive emotional reactions to upward and downward social comparisons. J. Suls ve L. Wheeler (Ed.), *Handbook of social comparison: Theory and research* içinde (s. 173-200). New York: Kluwer Academic.
- Smith, R. H. ve Kim, S. H. (2007). Comprehending envy. *Psychological Bulletin*, 133(1), 46-64. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.133.1.46>
- Sönmez, B. (2020). *Bekârlara yönelik kalıpyargıların kalıpyargı içeriği modeli ile İncelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants: An integrated threat theory. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237. <https://doi.org/10.1111/j.1559-1816.1999.tb00107.x>
- Stephan, W. G. ve Stephan, C. W. (2000). An integrated threat theory of prejudice. S. Oskamp (Ed.), *Claremont symposium on applied social psychology* içinde (s. 23-46). Hillsdale: Erlbaum.

- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Morrison, K. R. (2009). Intergroup threat theory. T. D. Nelson (Ed.), *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination* içinde (s. 43–59). Psychology Press.
- Tesser, A. (1988). Toward a self-evaluation maintenance model of social behavior. L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* içinde (s. 181–227). San Diego, CA: Academic Press
- Ufkes, E. G., Otten, S., van der Zee, K. I., Giebels, E. ve Dovidio, J. F. (2012). The effect of stereotype content on anger versus contempt in “day-to-day” conflicts. *Group Processes and Intergroup Relations*, 15(1), 57–74.
<https://doi.org/10.1177/1368430211417832>
- Volpato, C., Durante, F., Gabbiadini, A., andrighetto, L. ve Mari, S. (2010). Picturing the other: Targets of delegitimization across time. *International Journal of Conflict and Violence*, 4(2), 269–287. <https://doi.org/10.4119/ijcv-2831>
- Weiner, B. (1980). A cognitive (attribution)-emotion-action model of motivated behavior: An analysis of judgments of help-giving. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(2), 186–200. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.39.2.186>
- Weiner, B., Graham, S. ve Chandler, C. (1982). Pity, anger, and guilt: An attributional analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 8(2), 226–232.
<https://doi.org/10.1177/0146167282082007>
- Weiner, B. (1985). An attributional theory of achievement motivation and emotion. *Psychological Review*, 92(4), 548–573. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.92.4.548>
- Weiner, B., Perry, R. P. ve Magnusson, J. (1988). An attributional analysis of reactions to stigmas. *Journal of Personality and Social Psychology*, 55(5), 738–748.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.55.5.738>
- Wentura, D., Rothermund, K. ve Bak, P. (2000). Automatic vigilance: The attention-

grabbing power of approach- and avoidance-related social information. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(6), 1024–1037.

<https://doi.org/10.1037/0022-3514.78.6.1024>

Wojciszke, B. (2005a). Affective concomitants of information on morality and competence. *European Psychologist*, 10(1), 60–70.

<https://doi.org/10.1027/1016-9040.10.1.60>

Wojciszke, B. (2005b). Morality and competence in person and self perception. *European Review of Social Psychology*, 16, 155– 188.

<https://doi.org/10.1080/10463280500229619>

Wojciszke, B. ve Abele, A. E. (2008). The primacy of communion over agency and its reversals in evaluations. *European Journal of Social Psychology*, 38, 1139–1147. <https://doi.org/10.1002/ejsp.549>

Ybarra, O., Chan, E. ve Park, D. (2001). Young and old adults' concerns about morality and competence. *Motivation and Emotion*, 25(2), 85–100.

<https://doi.org/10.1023/A:1010633908298>

Yzerbyt, V. (2016). Intergroup stereotyping. *Current Opinion in Psychology*, 11, 90–95.

<https://doi.org/10.1016/j.copsy.2016.06.009>

EKLER

EK-1: Araştırmada Kullanılan Bilgilendirilmiş Onam Formu (Çalışma 1 ve 2)

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Derya Hasta danışmanlığında Araştırma Görevlisi Ahmet Demirdağ tarafından yürütülmektedir. Çalışmada, insanların Suriyeli mülteciler hakkında bazı konularda neler düşündükleri, onları bazı özellikler açısından nasıl değerlendirdikleri ve onlara yönelik bazı duyguları ne kadar hissettikleri incelenmektedir.¹³

Anketteki soruların doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Önemli olan sizin bu sorularla ilgili konularda ne düşündüğünüz ve ne hissettiğinizdir. Araştırmadan elde edilecek sonuçların güvenilirliği açısından en yararlı olan cevaplar sorulara içtenlikle vereceğiniz cevaplar olacaktır. Soruları yanıtlamadan önce her bölümün başındaki yönergeleri dikkatlice okuyunuz.

Sizden kimlik belirleyici bilgiler istenmemektedir. Çalışma kapsamında toplanacak veriler sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Yanıtlarınız tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Tüm analizler ve değerlendirmeler toplu halde yapılacaktır. Bireysel hiçbir analiz ya da değerlendirme yapılmayacaktır.

Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmada size zarar verici ya da sizi rahatsız edici bir içerik bulunmamaktadır. Ancak yine de katılım sırasında, sorulardan ya da başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissedip ankete devam etmek istemezseniz yanıtlama işini yarıda bırakabilirsiniz. Anketi tamamlamak yaklaşık 10 dakikanızı alacaktır.

Çalışma sırasında ve sonrasında çalışmayla ilgili soru sorabilirsiniz. Tüm sorularınız cevaplandırılacaktır. Ayrıca, aşağıdaki irtibat bilgilerini kullanarak bizimle istediğiniz zaman iletişim kurabilirsiniz.

Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden çok teşekkür ederiz.

Araştırmaya gönüllü olarak katılmayı ve araştırmanın sonuçlarının bilimsel platformlarda yayınlanmasını kabul ediyorsanız lütfen burayı () işaretleyiniz.

Arş. Gör. Ahmet Demirdağ
AÜ DTCF Psikoloji Bölümü
İletişim:

Doç. Dr. Derya Hasta
AÜ DTCF Psikoloji Bölümü
İletişim:

¹³ İkinci çalışmanın amaç cümlesi şu şekildedir: Çalışma, Türkiye’de insanların Suriyeli mülteciler hakkında bazı konularda neler düşündüklerini, onları bazı özellikler açısından nasıl değerlendirdiklerini, onlara yönelik bazı duyguları ne kadar hissettiklerini ve bazı davranışları ne kadar sergilediklerini incelemektedir

EK-2: Araştırmada Kullanılan Statü, Rekabet ve Tehdit Maddeleri (Çalışma 1)

Aşağıda **Türkiye’de yaşayan Suriyeli [alt grup adı] mültecileri** çeşitli açılardan değerlendiren ifadeler yer almaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, Suriyeli [alt grup adı] mültecileri bu açılardan nasıl görmektedir? Aşağıda yer alan her bir ifadeyi toplumun genel görüşünü düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel görüşlerinizi değil, toplumdaki diğer insanların görüşlerini dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyiniz.

(1 = Toplum **hiç** böyle düşünmüyor, 2 = Toplum **nadiren** böyle düşünüyor, 3 Toplum **ara sıra** böyle düşünüyor 4 = Toplum **genellikle** böyle düşünüyor, 5 = Toplum **her zaman** böyle düşünüyor)

1. Suriyeli [alt grup adı] mültecilere ayrıcalıklar tanınırsa (örneğin, işe alımlarda öncelik verilirse), bu Türkiye'deki diğer insanların işlerini zorlaştırır.	1	2	3	4	5
2. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler işsizlik oranlarının artmasına neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
3. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler iyi eğitilidir.	1	2	3	4	5
4. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler Türkiye'nin nüfus ve siyasal dengelerini bozma potansiyeli taşımaktadır.	1	2	3	4	5
5. Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin benimsediği yaşam tarzı ile Türkiye toplumunun yaşam tarzının birbiriyle uyuşması zordur.	1	2	3	4	5
6. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler ekonomik açıdan başarılıdır.	1	2	3	4	5
7. Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin inandığı sosyopolitik değerler ile Türkiye toplumunun inandığı sosyopolitik değerler birbirinden çok farklıdır.	1	2	3	4	5
8. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler eğitim, sağlık ve ulaşım gibi temel sosyal hizmetlerin aksamasına yol açmaktadır.	1	2	3	4	5
9. Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin gücü ne kadar artarsa, toplumdaki diğer insanların gücü o kadar azalır.	1	2	3	4	5
10. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler prestijli işlerde çalışmaktadır.	1	2	3	4	5
11. Ülke kaynaklarının Suriyeli [alt grup adı] mültecilere gitmesi, toplumun geriye kalanının kaynaklarını azaltır.	1	2	3	4	5
12. Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin ait olduğu kültür ile Türkiye toplumunun kültürü birbirine pek benzememektedir.	1	2	3	4	5

Statü: 3., 6., 10. maddeler

Gerçekçi Tehdit: 2., 4., 8. maddeler

Rekabet: 1., 9., 11. maddeler

Sembolik Tehdit: 5., 7., 12. maddeler

EK-3: Araştırmada Kullanılan Kalıpyargı İçeriği Ölçeği (Çalışma 1 ve 2)

Aşağıda Türkiye’de yaşayan Suriyeli [alt grup adı] mültecilerle ilgili bazı özellikler bulunmaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, Suriyeli [alt grup adı] mültecileri bu özellikler açısından nasıl görmektedir? Lütfen her bir özelliği toplumun genel görüşünü düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel görüşlerinizi değil, toplumdaki diğer insanların görüşlerini dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

(1 = Toplum **hiç** böyle görmüyor/ bulmuyor, 2 = Toplum **nadiren** böyle görüyor/ buluyor , 3 = Toplum **ara sıra** böyle görüyor/ buluyor 4 = Toplum **genellikle** böyle görüyor/ buluyor, 5 = Toplum **her zaman** böyle görüyor/ buluyor)

1. Yetenekli	1	2	3	4	5
2. İyi niyetli	1	2	3	4	5
3. Zeki	1	2	3	4	5
4. Güvenilir	1	2	3	4	5
5. Yetkin	1	2	3	4	5
6. Kendine güvenen	1	2	3	4	5
7. Cana yakın	1	2	3	4	5
8. Arkadaşça	1	2	3	4	5
9. Becerikli	1	2	3	4	5
10. İyi mizaçlı/huylu	1	2	3	4	5
11. Etkili	1	2	3	4	5
12. Samimi	1	2	3	4	5

Cana Yakınlık: 2., 4., 7., 8., 10., 12. maddeler

Yetkinlik: 1., 3., 5., 6., 9., 11. maddeler

EK-4: Araştırmada Kullanılan Duygu Ölçeği (Çalışma 1 ve 2)

Aşağıda **Türkiye’de yaşayan Suriyeli [alt grup adı] mültecilere** karşı hissedilebilecek bazı duygular bulunmaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, Suriyeli [alt grup adı] mültecilere karşı bu duyguları ne kadar hissetmektedir? Lütfen her bir duyguyu toplumun genel tutumunu düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel duygularınızı değil toplumdaki diğer insanların duygularını dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyiniz.

(1 = Toplum **hiç** böyle hissetmiyor, 2 = Toplum **nadiren** böyle hissediyor, 3 Toplum **ara sıra** böyle hissediyor, 4 = Toplum **genellikle** böyle hissediyor, 5 = Toplum **her zaman** böyle hissediyor)

1. Acımak	1	2	3	4	5
2. Hor Görmek	1	2	3	4	5
3. İmrenmek*	1	2	3	4	5
4. Haset Etmek	1	2	3	4	5
5. Hayranlık Duymak	1	2	3	4	5
6. Gurur Duymak	1	2	3	4	5
7. Şefkat Duymak	1	2	3	4	5
8. İğrenmek	1	2	3	4	5
9. Kıskanmak	1	2	3	4	5
10. Gıpta Etmek*	1	2	3	4	5

Acıma: 1., 7., maddeler

Hayranlık: 5., 6. maddeler

Hor Görme: 2., 8. maddeler

Haset: 4., 9. Maddeler

*bu iki duygu başka bir amaçla sadece ikinci çalışmada kullanılmıştır.

EK-5: Araştırmada Kullanılan Ahlaki Dışlama Ölçeği (Çalışma 2)

Aşağıda Türkiye’de yaşayan Suriyeli [alt grup adı] mültecilere yönelik çeşitli ifadeler yer almaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, Suriyeli [alt grup adı] mültecilere yönelik bu ifadeler hakkında ne düşünmektedirler? Aşağıda yer alan her bir ifadeyi toplumun genel görüşünü düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel görüşlerinizi değil toplumdaki diğer insanların görüşlerini dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

(1 = Toplum **hiç** böyle düşünmüyor , 2 = Toplum **nadiren** böyle düşünüyor, 3 Toplum **ara sıra** böyle düşünüyor, 4 = Toplum **genellikle** böyle düşünüyor, 5 = Toplum **her zaman** böyle düşünüyor)

1. Suriyeli [alt grup adı] mülteciler, bir işte çalışmak isterlerse o işte çalışan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları kadar ücret almayı hak eder.	1	2	3	4	5
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için geçerli olan hukuk ilkeleri Suriyeli [alt grup adı] mülteciler için de geçerlidir.	1	2	3	4	5
3. Adaletle ilgili konularda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının tabi olduğu ilkelerle Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin tabi olduğu ilkeler aynı değildir.	1	2	3	4	5
4. Suç işleyen Suriyeli [alt grup adı] mülteciler aynı suçu işleyen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına göre daha ağır ceza almalıdır.	1	2	3	4	5
5. Suriyeli [alt grup adı] mültecilerin de temel hizmetlerden (örn., eğitim, sağlık gibi) herkes kadar yararlanma hakkı vardır.	1	2	3	4	5
6. Adaleti ilgilendiren konularda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları ile Suriyeli [alt grup adı] mülteciler için geçerli olan hukuk kuralları birbirinden farklıdır.	1	2	3	4	5

Adaletin Kapsamı: 2., 3., 6. Maddeler (2 ters madde)

Hak Etme(me): 1., 4., 5. Maddeler (1 ve 5 ters madde)

EK-6: Araştırmada Kullanılan Davranışsal Eğilimler Ölçeği (Çalışma 2)

Aşağıda **Türkiye’de yaşayan Suriyeli [alt grup adı] mültecilere** karşı sergilenebilecek bazı davranışlar bulunmaktadır. Sizce Türkiye’de insanlar, Suriyeli [alt grup adı] mültecilere karşı bu davranışları ne kadar sergilemektedir? Lütfen her bir davranış toplumun genel tutumunu düşünerek değerlendiriniz. Diğer bir deyişle, yanıtlarınızı bu konudaki kişisel davranışlarınızı değil toplumdaki diğer insanların davranışlarını dikkate alarak veriniz. Değerlendirmelerinizi her maddenin yanındaki 5 dereceli ölçek üzerinde işaretleyiniz.

(1 = Toplum **hiç** böyle davranmıyor, 2 = Toplum **nadiren** böyle davranıyor, 3 Toplum **ara sıra** böyle davranıyor, 4 = Toplum **genellikle** böyle davranıyor, 5 = Toplum **her zaman** böyle davranıyor)

1. Yardım etmek	1	2	3	4	5
2. Savunmak	1	2	3	4	5
3. Dövmek	1	2	3	4	5
4. Rahat vermemek	1	2	3	4	5
5. Yok saymak	1	2	3	4	5
6. Etkileşimde olmak	1	2	3	4	5
7. Ortaklık yapmak	1	2	3	4	5
8. İşbirliği yapmak	1	2	3	4	5
9. Umursamamak	1	2	3	4	5
10. Destek olmak	1	2	3	4	5
11. Görmezden gelmek	1	2	3	4	5
12. İhmal etmek	1	2	3	4	5
13. Saldırmak	1	2	3	4	5
14. Güç birliği yapmak	1	2	3	4	5
15. Korumak	1	2	3	4	5
16. Zorbalık yapmak	1	2	3	4	5

Aktif Yarar: 1., 2., 10., 15. maddeler

Aktif Zarar: 3., 4., 13., 16. maddeler

Pasif Yarar: 6., 7., 8., 14. maddeler

Pasif Zarar: 5., 9., 10., 11., 12. maddeler

EK-7: Araştırmada Kullanılan Demografik Bilgi Formu (Çalışma 1 ve 2)

Yaşınız: **Cinsiyetiniz:** () Erkek () **Uyruğunuz:**.....

En uzun süre yaşadığınız yer:

Adana, G.Antep, Hatay, Kilis, K.Maraş, Mardin, Ş.Urfa illerinden biri () Ankara ()

İstanbul () Diğer (belirtiniz)

Sosyo-ekonomik açıdan kendinizi/aile nizi aşağıdaki kategorilerden hangisinde görüyorsunuz?

Alt () Orta-Alt () Orta () Orta-Üst () Üst ()

Günlük hayatta Suriyeli mültecilerle temas (iletişim) sıklığınız ne kadardır?

1 (Hiç) 2 (Çok Az) 3 (Biraz) 4 (Epey) 5 (Çok Fazla)

Suriyeli mültecilerle olan temasınızdan (iletişiminizden) ne kadar keyif alıyorsunuz?

1 (Hiç) 2 (Çok Az) 3 (Biraz) 4 (Epey) 5 (Çok Fazla)